T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
BALKAN ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
BALKAN SİYASETİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNDEN BUGÜNE 12 ADALAR SORUNU (1911-2020)

SADIK AHMET KILIÇ

1198401103

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL

EDİRNE 2023

Tezin Adı: Dünden Bugüne 12 Adalar Sorunu (1911-2020)

Hazırlayan: Sadık Ahmet Kılıç

ÖZET

1911 Trablusgarb Savaşı ile başlayan Osmanlı'nın Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki güç ve toprak kaybının hem savaş hem de diplomatik alanda yaşattığı büyük sıkıntıları görmekteyiz. Deniz devleti olan ulusların donanma gücünün ne derece etkili olduğunu, kıyılardaki topraklarını ve hakimiyeti olan adaları korumak için ne derece önemli olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin donanma eksikliği Balkan Savaşı'nda Ege Denizi'nde tüm adaların kaybedilmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak gerek Batı Anadolu'nun işgali gerekse günümüzde Yunanistan ile yaşadığımız Ege sorunları doğmuş ve çözümsüz bir hal almıştır. Sanayileşmesini ve büyümesini tamamlamayan Türk Devleti II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin baskısı sebebi ile İtalya'dan devredilecek olan adalarda hak iddia edememiştir. Tüm yaşanan bu sorunlu ve sıkıntı süreçler günümüzde Ege Denizi ve Akdeniz'de kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge alanlarında giderek karmaşıklaşan bir sınır sorununu doğurmuş ve çözümsüzlük devam etmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Akdeniz, Ege Denizi, Kıta Sahanlığı

Namo of Thesis: 12 Islands Problem from Past to Present (1911-2020)

Prepared: Sadık Ahmet Kılıç

ABSTRACT

We see the great difficulties that the Ottoman Empire, which started with the 1911 Tripoli War, caused the loss of power and territory in the Mediterranean and Aegean Seas, both in the war and in the diplomatic field. We see how effective the navy power of the naval states is, how important it is to protect their coastal lands and the islands they have dominion over. The Ottoman Empire's lack of a navy led to the loss of all the islands in the Aegean Sea in the Balkan War. As a result of this, both the occupation of Western Anatolia and the Aegean problems we are experiencing with Greece today emerged and became insoluble. The Turkish State, which did not complete its industrialization and growth, II. Due to the pressure of the Soviet Union in World War II, it could not claim rights on the islands to be transferred from Italy. All these problematic and distressing processes have given birth to an increasingly complex border problem in the continental shelf and Exclusive Economic Zone areas in the Aegean Sea and the Mediterranean, and the deadlock continues.

KEYWORDS: Mediterranean, Aegean Sea, Continental Shelf

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

HARİTALAR vi

RESİMLER vii

KISALTMALAR viii

I. BÖLÜM

1911-1912 TRABLUSGARP SAVAŞI VE ADALARIN İŞGALİ

1.1.TRABLUSGARP'IN İTALYA TARAFINDAN İŞGALİ 22

1.1.1.Trablusgarp'ta Osmanlı Hâkimiyeti 22

1.1.2. Trablusgarp'ın İşgal Süreci 24

1.1.3. Trablusgarp'ın İşgali 26

1.1.4. Deniz Saldırıları 28

1.2.12 ADA'NIN İŞGALİ 29

1.2.1. Çanakkale Boğazı ve Ada Saldırıları 29

1.2.2. 12 Ada'nın İşgali 30

1.2.3. Rodos'un İşgali 32

1.3.UŞİ ANTLAŞMASI VE BALKAN SAVAŞI 33

1.3.1. Uşi Antlaşması 33

1.3.2. Balkan Savaşlarına Gelirken 34

1.3.3. 1897 Türk Yunan Savaşı 40

1.3.4. Balkan Savaşı 41

1.3.5 Adaların Yunanistan Tarafından İşgali 44

1.4. I. DÜNYA SAVAŞI VE ADALARIN İLHAKI 47
1.4.1. Kıbrıs'ın İlhakı ve İtalya'nın Taraf Değiştirmesi 47
1.4.2. I. Dünya Savaşı Sırasında Adalar 47
1.4.3. Lozan'a Kadar Adaların Durumu 49
1.4.4. Sevr Antlaşması 51

II. BÖLÜM

1920-1950 12 ADA

2.1.KURTULUŞ SAVAŞI VE LOZAN ANTLAŞMASI 53
2.1.2.Lozan Görüşmeleri 54
2.1.3. Lozan Antlaşması 57
2.2. SOFRADAKİ ADALAR 59
2.2.1. 12 Ada (Menteşe Adaları)'dan Güvenlik Tehdidi 59
2.2.2. Müzakere Dönemi, Kara Ada ve Kızılhisar Adası Sorunu 62
2.2.3. Montrö Boğazlar Sözleşmesi 63
2.2.4. II. Dünya Savaşı Sırasında 12 Ada (Menteşe Adaları) 66
2.2.5. Paris Barış Antlaşması ve 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın Yunanistan'a Devri 69

III.BÖLÜM

1950-2020 12 ADALAR

3.1.KARDAK KRİZİ 74
3.1.1. Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunu 74
3.1.2. Hava Sahası ve Fır Hattı Sorunu 81
3.1.3 Kardak Krizi 84
3.2. YUNANİSTAN'IN ADALAR ÜZERİNDE GAYRİ RESMİ TUTUMU 85
3.2.1. EGAYDAAK (Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar) 85

3.2.2. Adaların Silahlandırılması 88
3.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) 90
3.2.4. Doğu Akdeniz Sınırlarının Belirlenmesi 91
SONUÇ 94
KAYNAKÇA 96

HARİTALAR

Harita 1 Ege Denizindeki Ada Grupları 3
Harita 2 12 Ada (Menteşe Adaları)..... 6
Harita 3 1829 Edirne Antlaşmasına Göre Osmanlı Sınırları 36
Harita 4 Ayastefanos Antlaşması'na Göre Osmanlı Sınırları 36
Harita 5 1878 Berlin Antlaşması'na Göre Osmanlı Sınırları..... 38
Harita 6 Balkan Savaşları Sonrası Osmanlı Sınırları..... 43
Harita 7 Çanakkale Savaşında Boğazönü Adalarının İtilaf Devletleri Tarafından Üs Olarak Kullanılmasını Gösteren Harita..... 49
Harita 8 Ege Denizinde Karasularının Üç Mil ve Altı Mil Olarak Açık Deniz Alanlarını Gösteren Harita 76
Harita 9 Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına Ege Denizi Türk Kıta Sahanlığında Verilen Petrol Arama Ruhsat Sahaları 77
Harita 10 Ege Denizi'nde Karasuları'nın 12 Mile Çıkarılmasını Gösteren Harita.. 79
Harita 11 1952 ''ICAO Paris Antlaşması'' ve 1958 ''ICAO Cenevre Antlaşması'' Avrupa Devletlerinin FIR Hatları 82
Harita 12 Ege Denizin'deki Uluslararası Hava Sahası ile Atina FIR Hattının Çakıştığını Gösteren Harita..... 83
Harita 13 Egemen Belirsiz Ada, Adacık ve Kayalıklar 87
Harita 14 Askerden Arındırılmış Statüde Olan Adaların Konumunu Gösteren Harita 88
Harita 15 Seville Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Ege ve Akdeniz MEB Haritası 92
Harita 16 Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere Bildirmiş Olduğu Akdeniz Türk Kıta Sahanlığı..... 92
Harita 17 Türkiye ve Libya Arasında Yapılan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Antlaşmasını Gösteren Harita 93

RESİMLER

Resim 1 Rodos Heykeli 12

KISALTMALAR

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

BM: Birleşmiş Milletler

BMDH: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku

EGAYDAAK: Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık Kayalıklar

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

FIR: Flight Information Region (Uçuş Malumat Bölgesi)

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

ICAO: International Civil Aviation Organisation (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)

VFR: Visual Flight Rules (Görerek Uçuş Kuralları)

IFR: İnstrument Flight Rules (Aletli Uçuş Kurallar

GİRİŞ

Adalar (Ege) Denizi, Akdeniz'in kuzeye uzanan bir parçasıdır. Kuzey-güney ekseninde 660 km, doğu batı ekseninde 270-400 km arasında değişen boyutları, genel olarak dikdörtgen şeklindedir. Adalar Denizi 214.000 km^2 'lik bir alana sahiptir. Güneyde Akdeniz'e bağlı olan Adalar Denizi, kuzeyde Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz'e açılmaktadır.[1]

Adalar Denizi, Anadolu yarımadası ile Yunanistan anakarası arasında bulunan irili ufaklı 3000 kadar ada ve adacığı içinde bulunduran yarı kapalı bir denizdir. Akdeniz'in devamı olan bu denizin ayrıca adlandırılması, iç deniz özelliği göstermesinden değil siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerde belirleyici olan kıyı şekilleri, jeolojik yapısı ile olmakta ve dünyada çok da benzeri olmayan farklı bir önem kazanmaktadır. Bundan dolayı Adalar Denizi ve Akdeniz, adaların başlangıcı ile birbirinden ayrılmaktadır.[2]

Bu ayırıcı adalar Mora Yarımadasından Anadolu'ya doğru uzanan Çuha (Kitira), Silkiye (Antikitira), Girit, Çoban Adası (Kasos), Kerpe (Karpatos) ve Rodos adaları ile zincir gibi Akdeniz'den ayrılmaktadır. Adalar Denizi kabaca 35^0-41^0 kuzey paralelleri ile 23^0-28^0 doğu meridyenleri arasındadır. Adalar Denizi kendi içinde de Eğriboz – Andre (Andros) – İstendin (Tinos) – Mokene (Mikanos) ve Ahikerya (İkerya) – Sisam adaları ile kuzey ve güney olarak ikiye ayrılır. Kuzey Adalar Denizi en çok 1367 metre derinliğe, Güney Adalar Denizi en çok 2658 metre derinliğe ulaşabilmektedir.[3]

[1] Cemalettin Taşkıran, *Ürkek Bir Siyaseten Ağır Bedeli Oniki Ada*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2007 s.15.
[2] Cevdet Küçük, *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2001 s.1.
[3] Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara ,1998, s. 2.

Ada Grupları

Trakya ve Boğazönü Adaları: Semadirek, Limni, Bozbaba (Evstratios), Gökçeada, Bozcada ve Tavşan adalarıdır. Bu adalar Çanakkale Boğazına ve Trakya'ya geçiş güzergahındaki tüm yolları kontrol edebilmektedir. Nitekim 1. Dünya Savaşı'nda Limni Adası, Çanakkale Savaşı için üs olarak kullanılmıştır. Tarihi tüm girişimlerde bahsi geçen adalar boğazlar için bir tehdit oluşturmuştur.[4]

Saruhan Adaları (Doğu Sporatlar): Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İspara, Sisam, Ahikerya ve Hurşit Adası coğrafyada Doğu Ege Adaları olarak bahsedilir. Anadolu'nun Batısını çevreleyen bu adalar Emir Çaka Bey öncülüğünde 1086 yılında Midilli ve Sisam, 1087 yılında Sakız'ı ele geçirilmiş ancak 1 yıl sonra Bizans İmparatorluğu tarafından geri alınmıştır. Bu adaların Fethi için 1081 yılında kurulan 50 parçalık donanma Türk denizciliğinin başlangıcı sayılır ve Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilir.[5] Gruplandırma ismini İzmir çevresinde kurulmuş olan Saruhan Beyliğinden aldığı tahmin edilmektedir.

12 Adalar (Menteşe Adaları / Güney Sporatlar): Rodos, Çoban (Kasos), Kerpe (Karpethos), Limoniye (Aliminya), Sömbeki (Simi), İlyaki (Tilos), Koçbaba (Astropolya), Kilimli (Kalimnos), İleriye (Levyos), İlispi (Lipos), Herke (Kharki), Batnaz (Patmoz) adalarıdır. Bazıları küçüklüğü açısından haritalarda bile gözükmez. Kızılhisar (Meis) her ne kadar Yunanlar tarafından 12 Adaların bir parçası gibi gösterilse de 12 Adaya ait değildir. Hatta Kızılhisar Adalar (Ege) Denizi'nin bir parçası değil Akdeniz'in bir parçasıdır. Balkan Savaşı öncesinde *'Dodea-nissas'* (12 Ada) ismini verdikleri bölgede adaların sayısına bakıldığında verilen ismin bilimsel bir değer taşımadığı anlaşılmaktadır.[6] Bazı batılı yazarların Güney Sporat Adaları ismini verdikleri bölge, Türkçe tabirle Menteşe Adaları olarak anılsa da resmi ve gayri

[4] Ali Kuramahmut, *Ege'de Temel…,* s.5.
[5] Elif Yeneroğlu Kutbay, Doğu Ege Adaları'nın Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2005, s. 28.
[6] Ali Kuramahmut, *Ege'de Temel…*, s.5.

resmi literatürde benimsenen ismi 12 Adalar olmuştur. Bu çalışmamızda pek çok tartışmayı ve çatışmayı içinde bulunduran 12 Adadan bahsedeceğiz.

Harita 1 Ege Denizindeki Ada Grupları

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/3ikipedia/commons/thumb/b/b6/TurkishGrayZoneIslands.svg/1200px-TurkishGrayZoneIslands.svg.png (Erişim Tarihi: 20.12.2020, 22:38)

12 Adalar Anadolu'nun yamacındaki diğer Yunan Adaları gibi Anadolu'nun Adalar Denizi'ne doğru alçalan yamacında yer almaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Adalar Denizi Akdeniz'in kuzeye doğru olan uzantısıdır. Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz'e bağlantı sağlar. Bu bakımdan Avrupa, Asya ve Afrika'nın

hava ve deniz trafiğinin kesiştiği noktada yer almaktadır. 3 kıtanın birleştiği nokta olması sebebiyle jeostratejik önemini arttırmaktadır. İçinde bulunan binlerce ada ve adacık önemini daha da arttırmıştır, Doğu ve Batı medeniyetlerinin kesişme noktası olmuştur. Gerek Cebelitarık gerekse Süveyş kanalı ile açık denizlere inmek isteyen devletler Adalar Denizi ve Akdeniz'den geçerler. Bu sebeple Adalar Denizi Akdeniz'in tarih boyunca yumuşak karnı olmuştur. Boğazönü Adaları Çanakkale Boğazını kontrol eder. Saruhan Adalarının ise Anadolu'nun savunmasında ileri karakol rolü olmasıyla birlikte Adalar Denizi'nden Anadolu'ya yapılacak bir işgalde basamak görevi görürler. Çalışmamızın esas konusu olan 12 Ada ise Adalar Denizi'nde kuzey – güney yönündeki tüm ticaret yollarını kontrol edebilirler.[7]

Türkiye'ye düşmanca davranmak isteyen bir güç için bu adalar Çanakkale Boğazından İskenderun Körfezine kadar Türkiye'yi çevreleyerek Anadolu'nun Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'deki tüm ikmal yollarını kesebilir.[8]

Kiklat ve Sporat ada grupları Yunanistan Anakarasına daha yakın olması ve konumuz dışında olması sebebiyle incelenmeyecektir.

12 Adalar'ın İlk Yerleşimleri

"Ege" adının nereden geldiği tartışmalı olsa da kelime kökeni açısından Yunancada karşılığı olmadığından buna açıklama getirmek için bir efsane yaratılmıştır. Efsaneye göre Atina'da düzenlenen Panathenaia bayramında Giritli sporcu Androgues öldürülür. Girit Kralı bu olayın üzerine her yıl 7 erkek 7 kızın kurban edilmek için gönderilmesini ister. Bu ağır şartları kabul etmek istemeyen Atina Kralı oğlu Theseus'un Girit Kralını öldürmesini ister. Kralı öldürmeyi başarırsa gelirken gemiye beyaz yelken, öldürmeyi başaramazsa gemiye siyah yelken çekmesini ve sonucun daha oğlu karaya ayak basmadan belli olmasını ister. Siyah yelkenli gemiyi gören Atina Kralı Aegeus oğlunun mağlup olduğunu düşünerek denize atlayıp intihar

[7] Cemalettin Taşkıran, *Ürkek Bir Siyasetin*....., s.19-20.
[8] Şükrü Elekdağ, İki Büyük Savaş Stratejisi, Milliyet, 2 Aralık 1994

eder. Denize atladığı yer Atina Körfezidir. Bu olaydan sonra körfez ve çevresine ‘’Aegeus Pontos’’ ‘’Ege Denizi’’ denmiştir.

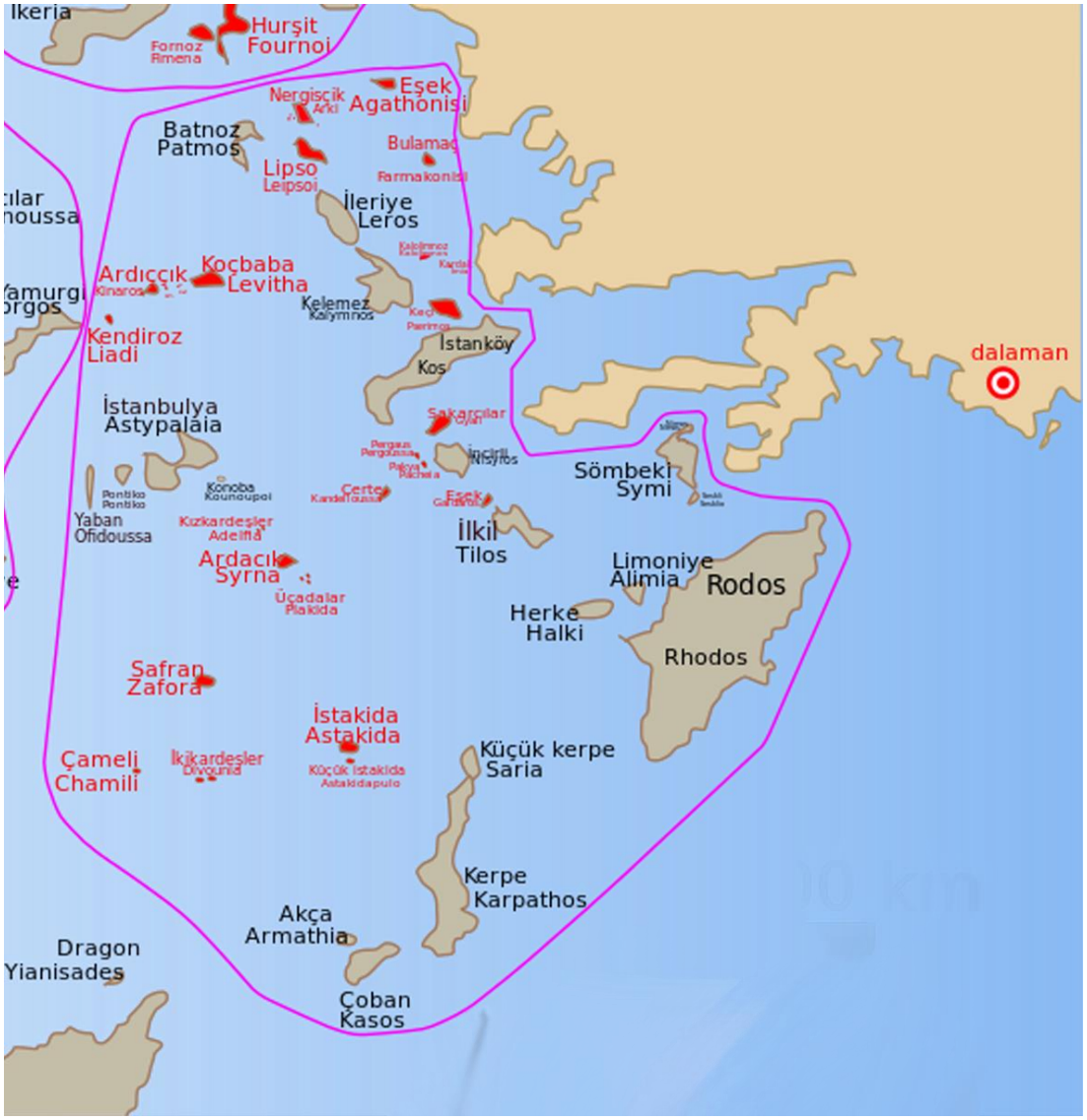
Ege Denizinin Türkler tarafından kullanılan ilk adı Adalar Denizidir. Bu görüşü ispatlayan çok sayıda yazılı belge mevcuttur. Bu bölgeyle karşılaştıkları 1081 yılından itibaren denizdeki adaların çokluğundan dolayı Adalar Denizi adını vermişlerdir. Bu bölgede hüküm sürmüş Aydınoğulları Beyliği ve Osmanlı kaynaklarında sürekli Adalar denizi olarak geçmektedir. Piri Reis 1519 yılında yazmış olduğu ‘’Kitab-ı Bahriye’’ adlı eserinde ‘’Adalar Arası’’, Katip Çelebi 1656 yılında yazmış olduğu ‘’ Tuhfetü’l-Kibar Fi Esfari’l Bihar’’ adlı eserinde ‘’Adalar Arası’’, Atatürk’ün yazmış olduğu Nutuk’ta ‘’Akdeniz’’, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasında ‘’Bahr-i Sefid Adaları’’, İstanbul Deniz Matbaası tarafından 1930 yılında basılan ‘’ Türk ve Yunan Deniz Harbi Hatıratı ve 1909-1913 Yunan Harbi Tarihi’’ adlı eserde ‘’Adalar Denizi’’ olarak geçmekte fakat Lozan Antlaşmasının ayrılmaz parçası olan 6 devlet kararı incelendiğinde ‘’Ege’’ ifadesine rastlanmaktadır.

Faik Sabri DURAN’ın 1938 yılında yayınlanan lise 3 Türkiye Coğrafyası Kitabının 26. Sayfasına bölgeye ‘’Batı Anadolu’’, aynı kitabın 27. Sayfasında Ege Denizi, 70 ve 328. Sayfalarda sunulan haritalarda ise ‘’Adalar Denizi’’ ifadesi kullanılmıştır. 6 – 21 Haziran 1941 tarihlerinde Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde toplanan Birinci Coğrafya Kurultayı’nda adlandırmadaki standartlaşmayı sağlamak amacıyla ‘’Ege Denizi’ ifadesi kabul edilmiştir. [9]

20. Yüzyılın başlarında Girit’te çalışmaya başlayan İngiliz arkeolog Arthur Evans’ın ilk kesin bilgilere ulaştığı söylenebilir. Mısır Uygarlığı ile yakın ilişki kurabilecek kadar denizciliği geliştiren Girit (Minos) uygarlığı Kalkolitik dönemde her

[9]https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=150&dil=1&wiki=1&catid=4#:~:text=Bilge%20Umar'a%20g%C3%B6re%20Etimolojik,ad%C4%B1nda%20bir%20destan%20ki%C5%9Fisi%20yarat%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.

Harita 2 12 Ada (Menteşe Adaları)

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/6ikipedia/commons/thumb/b/b6/TurkishGrayZoneIslands.svg/1200px-TurkishGrayZoneIslands.svg.png (Erişim Tarihi: 20.12.2020, 22:38)

ne kadar diğer uygarlıklardan daha hızlı ilerleme kaydetmişlerse de bronz çağında yakın uygarlıklarla aynı hızda ilerlemişlerdir. Girit'in adalar uygarlığı olmasına karşınkara uygarlıkları gibi bu denli gelişebilmesinin sebebi bronz yapımında kullanılan kalayın bütün Doğu uygarlıkları için ticaretini yapmasıdır. İberik yarımadasından gelen kalayın ulaşımını denetleyen Girit uygarlığı Yakın Doğu'nun sanayisi sayılacak bir madenin denetimini elinde bulunduruyordu. Bu madenin büyük kısmını işleyen uygarlık kendisi için bronz yapıyordu. Bakırı da Kıbrıs'tan ithal

ediyordu. Girit bu bakımdan bronz çağında yalnızca aracı değil üretici rolü de üstlenmiştir. Seramik, buğday, zeytinyağı, şarap, dokumacılık gibi alanlarda da kendini geliştiren uygarlık çok uzak limanlara ticaret yapıyordu. Ticaretin kaydını kil tabletlere hiyeroglifle kayıt ediliyordu.[10]

Tezimizde inceleyeceğimiz 12 Adalar'ın en büyüğü Rodos tam da bu medeniyet tarafından ticari amaçlarlarla kolonize edilerek yerleşime açılmıştır. Rodos'un ticaret ve hac yollarının tam üzerinde olması tarihi süreçte gelişimini belirlemiştir. Bu yerleşimin kanıtı olarak adanın doğu kesiminde yer alan Archangelos yerleşiminin yakınlarında Girit uygarlığına ait ticaret merkezi kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntılar M.Ö. 16. Yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bu kalıntılar bize Girit uygarlığının burayı tamamıyla ticaret dolayısıyla iskan ettiğini göstermektedir. Rodos'ta ilk önemli imar hareketleri de Girit hakimiyetinde olmuştur.[11]

Rodos adının nereden geldiğine dair pek çok iddia olsa da en kabul edileni mitolojide Güneş Tanrısı Helios'un karısının adını olan Rhodos'u adaya vermiş olmasıdır.[12]

M.Ö. 15. Ve 14. Yüzyıl dolaylarında Akhalar Girit adasını işgal ettiler. Ahkalar ve onlara bağlı birlikler daha sonrasında Rodos, Kıbrıs ve Batı Anadolu'nun bazı bölümlerini ele geçirdiler.[13] Akhalar Rodos'un kıta Yunanistan'ı ile iyi ilişkiler kurmasını sağlamış adaya Lindos, İalyssos ve Kamiros adında 3 yeni şehir kurmuşlardır. Bu şehirler adanın doğu, kuzey ve batı kesimlerindedir. Akhalar Girit uygarlığı etkisini tamamen yitirdiğinde Rodos'u askeri üs olarak kullanış ve bu ada sayesinde Mısır ve Doğu Akdeniz ile ticari ilişkiler kurmuştur. Rodos, Girit

[10] V. Diakov S. Lovalev , *İlkçağ Tarihi,*: Yordam Kitap, İstanbul, Ağustos 2014, s.180-183
[11] Etem Dönmez, ''Antik Çağda Rodos ve Rodos Heykeli'', *Eski Çağ Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, Eylül 2018 , s. 6
[12] Etem Dönmez, *a.g.m.* , s. 6
[13] V. Diakov S. Lovalev , *a.g.e.*, s.185–186.

uygarlığında olduğu gibi Akhalarda da ticari bir merkez olmayı sürdürmüş ve gelişerek önemini arttırmıştır.[14]

Yunan kaynaklarına göre Troya Savaşı sıralarında (1190) Phalas adlı bir kişinin rehberliğinde Rodos'a Fenikeliler yerleşmiştir. Adanın iki şehri olan Kamilos ve İalysos'a yerleşen Fenikeliler Yunanlılar veya Karialılar tarafından adadan kovulmuşlardır.[15]

Pers Hâkimiyeti

Persler Akdeniz ve Adalar Denizi'ndeki ticaret yollarını tutmak için batıya yöneldiler. M.Ö. 546 yılında Lydia devletini yıkarak Anadolu'da 200 yıl sürecek Pers hâkimiyetinin önünü açtılar. Tabi ki kritik öneme sahip bir noktada bulunan Rodos Adası da bu ilerleyen işgalden payını almıştır. Persler Yunan anakarasından püskürtülmüşse de adalar ve Anadolu için tehlike devam ediyordu. Bunu çözmek için Yunan Kent Devletleri'nin birlik kurması kaçınılmazdı. Söz konusu birliğin liderliğine Sparta da soyunsa da deniz tecrübesi olmadığı için Atina sahip oldu. ''Attika – Delos Deniz Birliği'' olarak bilinen birliğe Rodos'un da içinde bulunduğu 300 kadar kent katılmıştır. Birliğin ilk görevi Trakya ve boğazları Perslerden temizlemek oldu. Birliğin başını çeken Atina, birliği kendi imparatorluğuna çevirmek istediğinde M.Ö. 431 yılında birliğin dağılmasına sebep olmuştur. [16] Bu birlik döneminde Atina'nın meyve ihtiyacı Rodos'tan karşılanıyordu.[17]

Rodos, Lindos, Kamiros ve Ialyssos şehirlerini (Atina ile Sparta arasında M.Ö. 431-404 yıllarında yaşanan savaştan sonra) birleştirip adanın en kuzey ucuna

[14] Etem Dönmez, *a.g.m.*, s. 7.
[15] Sabatino Moscati, *Fenikeliler*, Dost Kitabevi, Ankara, Ağustos 2004, s. 143.
[16] Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2008 , s. 90-102.
[17] Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma , Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Dost Kitabevi, Ankara, Ağustos 2003 s. 256.

adının adayla aynı olduğu bir şehir kurmuştur. Kuzeyde kurulan bu şehir göç alarak diğer kent devletlerinin nüfuslarının azalmasına sebep olmuştur.[18]

M.Ö. 378'de Sparta'ya karşı kurulan 2. Attika – Delos Deniz Birliği'ne dahil olan Rodos, birliğin amacına aykırı olarak sadece Atina'nın çıkarları için hareket ettiği gerekçesiyle İstanköy ve Sakız Adaları ile birlikte Atina'ya isyan etmişlerdir.[19] Bu çatışma birlik içinde olduğu için ''İç Savaş'' ya da ''Müttefikler Savaşı'' olarak anılır. Atina her ne kadar uğraşsa da birliğin dağılmasını engelleyememiştir.[20]

M.Ö. 4. Yüzyıl başlarında Batı Anadolu'da bir başka birlik ile karşılaşmaktayız. Rodos, Knidos, Iasos, Ephesos, Byzantion, Kyzikos ve Samos arasında bir ittifak zamanında basılmış sikkelerden anlaşılmaktadır. Sikkelerin ön yüzünde yılanlarla boğuşan çocuk Herakles tasviri ve ∑YN kısaltması, arka yüzünde ise ittifak üyelerinin kendi seçtiği simgeler yer almaktadır. Bu birliğin ne amaçla kurulduğuna dair iki görüş hâkimdir. İlk görüşü savunanlara göre sikkelerde Konon'un zaferiyle bölgedeki kentlerin Sparta hegemonyasından kurtulmasını simgeler. Diğer görüşe göre ise Peloponnesos Savaşı'nda galip gelen Sparta'nın Atina'ya karşı üstünlüğünü simgeler.[21]

Makedon Hâkimiyeti

Yunan şehir devletlerinin içinden çıkılamaz çatışmalarında bazı şehir devletleri bazı anlarda öne çıkarak lider olmaya çalışsalar da tüm Yunanistan'ı egemenliği altına alabilen olmamıştır. Yıllarca süren çatışmaların son bulmasını ve Yunan şehir devletlerinde genel anlamda birliğin sağlanmasını Philippos oğlu Megale Alexandros gerçekleştirmiştir. Genel anlamda Büyük İskender olarak tanıdığımız

[18] Cabir Doğan, ''Fethinden Kaybına Rodos'', *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 30, Aralık 2013, s.69
[19] Bülent İplikçioğlu, *Eski Batı Tarihi I, Giriş, Kaynaklar, Bibligrofya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 101.
[20] Oğuz Tekin, *a.g.e.,* s. 113.
[21] Oğuz Tekin, *a.g.e.,*s. 114-115.

Mekedon Kralı tüm Yunanistan'a Anadolu'ya ve hatta Pers coğrafyasında egemenlik kurmuş bundan Rodos ve diğer adalar da nasibini almıştır. Büyük İskender'in ölümü olan M.Ö. 323 yılından sonra çıkan kargaşa sıralarında Rodos da tekrar bağımsızlığını kazanmıştır.[22]

Bağımsız Devlet Olarak Rodos

Büyük İskender'in gerçekleştirmeye çalıştığı doğu – batı sentezi, ölümünün ardından yaşanan kargaşa ve etkileşimlerin yanında yeni bilim, sanat, felsefe bakışlarının yer aldığı Hellenizim Çağı (M.Ö. 334 – 30) Roma İmparatorluğu'nun tüm Akdeniz coğrafyasına hâkim olana kadar Antik Yunan Uygarlığı'nın son büyük devri olmuştur. Hellenistik Dönemde Rodos'un yeri ayrı olmuştur. Ticaret yollarının üzerinde olan Rodos Hellenistik merkezler arasında köprü olmuştur. Özellikle Büyük İskender'in Fenikelilerden ele geçirdiği eski ticaret merkezi Tiros'tan sonra M.Ö. 3. Yüzyılın başında Rodos önemli bir liman haline geldi. Limandan en çok buğday, şarap ve esir ticareti yapılıyordu. Rodos'un yoğunluğu Grek limanlarının en yoğun zamanlarını bile geçmişti. Ada o kadar zenginleşmişti bile tefeciliğin bile merkezi olmuştu. Borç alanlar arasında yabancı krallar dahi vardı.

Yüz ölçümü küçük ve doğal kaynak bakımından yetersiz olan ada tüm geçimini ticarete borçluydu. Bunu korumak için korsanlarda sürekli mücadele etmişlerdir. Korsanlarla yapılan mücadelede elde edilen deneyimler sayesinde Hellenistik devletler arasındaki ilişkiler daha da gelişmiştir. Savaş gemilerini zenginler yaptırmak zorundaydılar. Rodos halkı deniz ticaretini düzenleyen bir takım yasalar kabul ettiler. Bu yasalar Deniz Hukuku'nun temelini oluşturmuştur. Ada dış görünüşüyle zenginliğini belli ediyordu. Strabon, ''Rodosluların kenti, limanları, caddeleri, surları ve öteki kurumsal yapılarıyla diğer kentleri geride bırakır.'' Diye yazıyordu. Tersane ziyarete kapalı, gizlilik esasıyla çalışıyordu.

[22] Etem Dönmez, *a.g.m.*, s. 8–9.

Rodos Hellenistik dönemde politik olarak tam bir oligarşi yönetimine sahiptir. İktidarın ticaret aristokrasisinin elinde bulunduğu tüccar devlettir. Halk meclisi, konsey, yargıçlar iktidarın ortaklarıdır. En önemli konum konsey üyeleri arasından 6 aylığına seçilen altı ‘’pritanis’’ ‘e düşüyordu. Bu yapı encümen yönetimine pritanis de encümen üyelerine benzetilebilir. Askeri yetki ‘’novarkhus’’ ‘un (donanma Komutanı) elindedir. Yüksek memurların hepsi aristokrattır.[23]

Kurulan birçok devlet arasında egemenlik mücadelesi sürekli çatışmaların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kargaşadan yararlanan General Antigonos ve oğlu Demetrios'un diğer komutanlardan öne çıkarak Asya'da güçlü konumda oldukları görülmektedir. Öyle ki Helleniztik Devletlerin en uzun sürelisi olacak olan Mısır merkezli Ptolemaios Krallığı ile egemenlik mücadelesine girişmişlerdir. Ptolemaios'u Kıbrıs'ta yenip adaya hakim olmalarının ardından Mısır Anakarasına saldırı düzenlemişlerdir. Mısır'ın coğrafi avantajları olan Nil Nehri ve çöllerden dolayı yenilgiyle geri çekilmişlerdir. Bu savaşta Ptolemaios ile ticari ilişkide bulunan ve dolayısıyla ticaret ortağını destekleyen Rodos, ceza verilmek adına Demetrios tarafından kuşatılmıştır.[24] Bir başka görüşe göre Demetrios'un Rodos'u kuşatmasının sebebi aynı Kıbrıs'ta olduğu gibi Ptolemaios'u sıkıntıya düşürmek ve ticaret yollarını daha fazla kontrol altına almak olduğudur.[25]

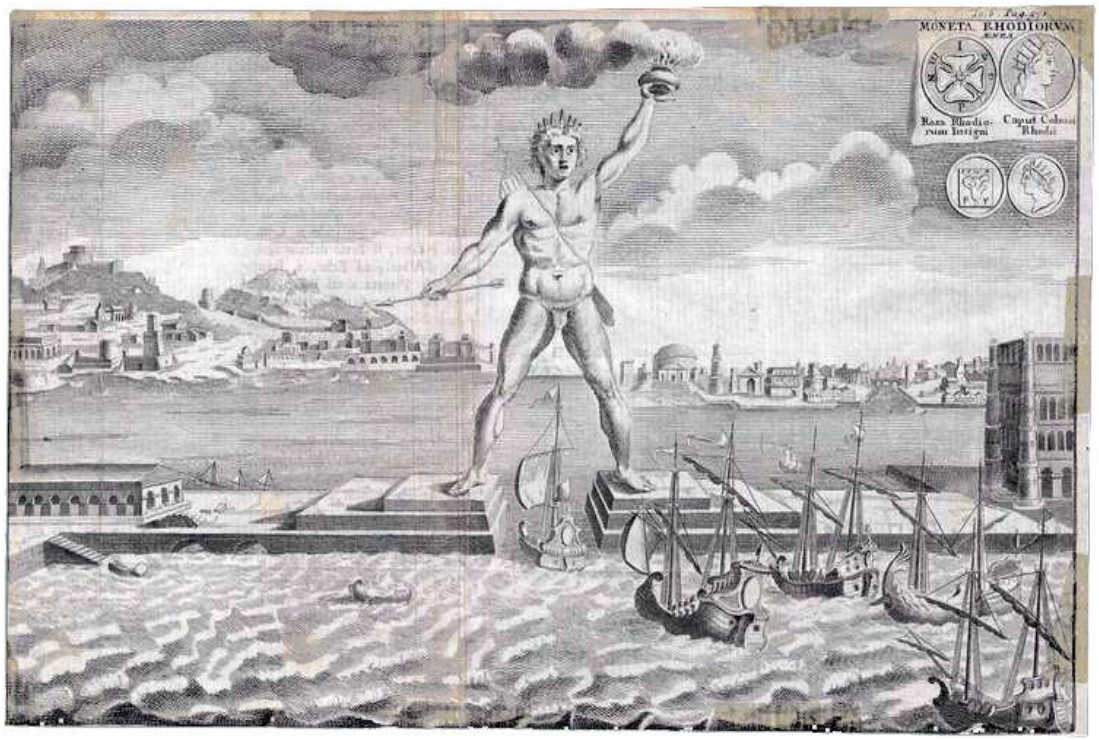
Kuşatma M.Ö. 305 – 304 yılları arasında 1 yıl sürmüştür. Demetrios bu kuşatmada 9 katlı ve 45 metre yüksekliğinde surlara tırmanabilmek ya da yıkabilmek için Atinalı Epikmakhos tarafından yapılan Helepolis adında şehir yıkıcı anlamına gelen kuleler kullanmıştır. Bu devasa yapı 3400 asker tarafından hareket ettirilip oynar tekerlekleri sayesinde istenilen bölgeye kaydırılabilmekteydi. Rodosluların bunun karşısında şehrin lağımlarını bu kulenin olduğu bölgeye çevirerek çamurda hareketinin kısıtlanmasını sağlamışlardır. Kuşatma sırasında Atina'yı Kassandros'un kuşatmasından dolayı Demetrios kuşatmayı kaldırıp Atina'yı savunmak için gitmiştir.

[23] V. Diakov S. Lovalev , *a.g.e,* s.285.
[24] A. Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara , 2014, s. 111.
[25] C. Emin Bosch, *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları II. Kısım*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul , 1943, s.151.

Kuşatma kaldırılırken Demetrios ile Rodos arasında imzalanan anlaşma ile Rodos her açıdan gelişime başlamış hatta denizlerin üstün kenti olan Atina'yı tahtından etmiştir.[26]

Demetrios'un M.Ö. 304'teki kuşatmasından sonra Rodoslular kendilerini bu kuşatmadan koruduğunu düşündükleri güneş tanrısı Helios'a atfen Lindoslu Khares'e 32-33 metre yüksekliğinde dev bir heykel inşa ettirmişlerdir. Heykelin masraflarını Demetrios'un kuşatmadan sonra bıraktığı kuşatma makinelerini satarak karşılamışlarıdır. Helios heykelini Rodosluların inşa etmesi adanın ulaştığı sanatkarlığın bir göstergesi olmuştur. Helios heykeli 56 yıl adanın altın çağının sembolü haline geldikten sonra M.Ö. 227-226'da gerçekleşen büyük bir depremle yıkılmıştır. Heykelin harabeleri dahi sonrasında ziyaretçi toplamaya devam etmiştir.[27] Söz konusu heykel dünyanın 7 harikasından biri sayılmaktadır.

Resim 1 Rodos Heykeli

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Colossus_of_Rhodes_1745.jpg (Erişim Tarihi: 20.12.2020 23.05)

[26] Etem Dönmez, *a.g.m.*, s. 9–10.
[27] Etem Dönmez, *a.g.m.*, 11-12.

M.Ö. 3. Yüzyılın başından itibaren Roma Devleti ile Rodos'un ticari ilişkileri bulunmaktaydı. Hatta 3. Yüzyılın sonlarına doğru gerek Yunanistan anakarasındaki gerekse Anadolu'daki kent devletleri büyük devletlerin egemenliği altına girmişse de Rodos konumundan dolayı bağımsızlığını koruyabilmiştir. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarındaki ticaretin açık olması Rodos'un bağımsızlığını koruyabilmesinde çok önemli bir etken olmuştur.[28]

Makedon Kralı V. Philippos'un Adalar Denizi Adalarına ve Batı Anadolu'da işgal girişimleri Rodos ve Batı Anadolu'da hüküm süren Pergamon Krallığı'nı Roma'ya elçi göndermek zorunda bırakmıştır. Roma Anadolu'daki Kent Devletlerinin egemenliğini korumak adına Makedonya Krallığına savaş ilan etmiştir. Bu savaş literatürde II. Makedonya Savaşı olarak geçmektedir. Bugün Orta Yunanistan olarak bilenen Teselya'da Makedonya orduları Roma orduları tarafından mağlup edilmiştir. Savaş sonucunda Makedonya'nın 5000 kişiden fazla ordu ve 5'ten fazla savaş gemisi bulundurması yasaklanıp tüm işgal edilen Yunan Kent Devletleri özgürlüğüne kavuşturuldu. Bu savaş 200 yıllık Makedon hâkimiyetinin sonu olmuştur. Bu durum Doğu Akdeniz için de geçerli olmuştur.[29] Makedonya'nın ve Kartacalıların güçlerini birleştirmesini engellemek adına I. Makedon Savaşında Roma Atina, Pergamon Krallığı ve Rodos'un da içinde bulunduğu bazı Kent Devletleriyle ittifak yapmıştı. II. Makedon Savaşının sonucu gelişinden belliydi.[30]

Roma'nın Makedonya ve Yunanistan'daki hâkimiyetinden rahatsız olan Suriye Kralı III. Antiokhos Roma'ya karşı savaş hazırlığına girişti. Roma'nın Balkanlar ve Yunanistan'daki politikalarından hoşnut olmayan Yunan Kent Devletleri Antiokhos'u destekleyeceklerini bildirseler de Antiokhos M.Ö. 192 yılında küçük ordusuyla orta Yunanistan'a geldiğinde dahi Roma'ya karşı bir ayaklanma gerçekleşmedi. Suriye Kralının kendileri için sorun olabileceğini düşünen Akha Birliği, Pergamon ve Rodos Roma'ya bağlılıklarını bildirdiler. Bununla birlikte Mısır

[28] Sabahat Altan, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, TTK Yayımları, Ankara, 2014, s. 72-102.
[29] V. Diakov – S. Kovalev, *a.g.e.…*, s. 54–55.
[30] Oğuz Tekin, *a.g.e.*, s. 207-208.

da Roma'ya para yardımında bulundu. 25.000 kişilik Roma ordusu Teselya'da Makedon ordusuyla birleşip M.Ö. 191 yılında Suriye ordusunu Anadolu'ya atmayı başardı. Aynı zamanda Roma, Pergamon ve Rodos birleşik donanması Hannibal'ın yönettiği Suriye donanmasını Adalar Denizi'nde yok etti.[31] M.Ö. 192 – 188 yılında yaşanan bu savaşta Roma toprak kazanmamış nüfuz bölgesini arttırmıştır. Bununla birlikte Rodos'a yanında yer aldığı için bir armağan olarak Likya ve Karya bölgelerini vermiştir.[32] Rodos bununla ilk defa adadan ayrı bir toprak parçasına hükmedecektir. Daha önceden beri bu topraklarda oturan insanları da ''Rodos Vatandaşı'' olarak tanımlamışlardır. Karya topraklarını ''Perais'' (karşı taraf) olarak adlandırmışlardır. Karya topraklarını askeri ve memuriyet düzeyinde yönetmişlerdir. Öyle ki Karya, festivaller ve resmi belgelerin tarihlendirilmesi için Rodos takvimine dahil edildi. M.Ö. 197'de Ptolemaioslar'dan satın alınmış olan Kaunos da kayra gibi yönetilirken Likya bu şekilde yönetilmemiştir. Hatta M.Ö. 168'deki kaybına kadar Likya ile aralarında çatışmalar çıkmış, federal denebilecek şekilde birlik halinde olan Likya'nın Rodos'u Roma'ya şikâyet etmesi üzerine Roma Likya için Rodos'un sadece korumakla görevli olduğu bölge dediğini içeren bir mektup göndermiştir. [33]

Roma Hâkimiyeti

III. Makedonya Savaşında Rodos bu sefer Roma'nın yanında yer almamış ve tarafsız kalmıştır. Taraflar arasında arabuluculuk gibi görev üstlenmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Hiç katılmadığı, tarafsız kaldığı III. Makedonya savaşından (M.Ö. 171-168) neredeyse Makedonya kadar zararlı çıkan Rodos, Karya ve Likya'yı kaybetmiştir. Roma'nın cezalandırıcı politikasının kurbanı olan Rodos, Delos'un da açık liman haline gelmesiyle ticari cazibesini de yitirmiştir. Artık Rodos Devleti İmparator Vespasianus tarafından tamamen ilhak edilene kadar Akdeniz'de siyasi

[31] V. Diakov – S. Kovalev, *a.g.e.…*, s. 56.
[32] Sabahat Altan, *a.g.e.*, s. 84.
[33] R. Malcom Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi M.Ö. 323-30*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 231-233.

anlamda önemsiz fakat kültürel anlamda önemini koruyan bir merkez olarak devam edecektir.[34]

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı yıllarda ekonomik ve siyasal açıdan sıkıntılı zamanlar geçiren Rodos, M.S. 58 yılında Aziz Pavlus'un adayı ziyaretinde Lindos kasabasında eşitliği esas alan bir dünyayı müjdelemesi adanın en önemli tarihi dönemeçlerinden sayılır. Bu yeni din burada kendine uygun zemin bulmuş ve yayılmıştır. 325 yılında İznik'te toplanan konsülde Rodos, piskopos düzeyinde temsil yeteneği bulmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle Rodos 612 yılında Doğu Roma'nın eline geçmiştir. Ada 620'de Anadolu'yu işgal eden Perslerin eline geçse de 622'de tekrar Doğu Roma'nın kontrolüne geçmiştir. Arapların Mezopotamya ve Suriye'yi ele geçirdikten sonra Akdeniz kıyılarına gelmeleri donanma kurma zorunluluğuna sebep olmuştur. [35] Hz. Osman'ın hilafet makamına geçmesiyle Şam valisi Muaviye, Suriye'yi denizden korumak için donanma yaptırmak için müsaade istemiştir. Donanma inşa edildikten sonra Kıbrıs fethedilmiştir. Müslümanların İmparatorluk topraklarında ve denizlerdeki hâkimiyetini kırmak isteyen Kral Konstans 500 parçalık bir donanma hazırlatıp Likya kıyılarında Müslüman donanmasıyla savaşmıştır. Bizans gemilerinin yelken direklerinin orman gibi gözükmesinden dolayı Müslümanlar bu savaşa ''Zat ül-Savari'' adını vermişlerdir. Savaş Müslümanların galibiyeti ile sonuçlanmış, Bizans Kralı Sicilya'ya kaçmıştır. Bundan cesaret alan Müslüman donanması Girit, Malta gibi adalara akınlarda bulunmuşlardır. Cunade İbni Ebi Ümeyye Rodos'a gönderilmiş 653 yılında Rodos ve İstanköy adaları Müslümanların eline geçmiştir. Müslümanlar Rodos'u fethettikten sonra dünyanın 7 harikasından biri olan Rodos heykelinin tunç kalıntılarını ganimet olarak alıp Yahudi bir tüccara satmışlardır.[36] Ada 658 yılına kadar Müslümanların kontrolünde kalmıştır. Muaviye'nin halifeliği döneminde Arap donanması adayı 672 yılında ele geçirmiş ve Arapların Bizanslara yaptığı akınların ikmal üssü konumunda kullanılmıştır. Halife

[34] Sabahat Altan, *a.g.e.*, s. 113-114.
[35] Cabir Doğan, *a.g.m.* , s.70
[36] Bahriye Üçok, *İslam Tarihi Emeviler – Abbasiler*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968, s. 5-6.

Yezid'in isteğiyle adadan çekilen Araplar, 678 yılında İstanbul'a yöneldiklerinde tekrar ele geçirmişleridir. Ancak kısa süre sonra adadan yine çekilmişlerdir. [37] 807 yılında Abbasi halifesi Harun Reşit döneminde adayı tekrar ele geçiren Araplar adayı bütünüyle yıkarak çekilmişlerdir. Akabinde adanın idaresini tekrar ele geçiren Bizans adada imar faaliyetleri yürütmüştür. Günümüzde Bizans'ın imar faaliyetinden kalıntılar adada halen vardır.[38]

Rodos 1082 yılından itibaren Venedik ile yaptığı ticari faaliyetler adayı Bizans'ın egemenliğinden koparmasa da eski etkisini yitirmiştir. Selçuklu akınlarıyla İzmir ve çevresinde beylik kuran Çaka Bey kurduğu donanma ile Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos'u ele geçirmiştir. Fakat Bizans entrikaları sonucunda damadı I. Kılıçaslan tarafından öldürülmesiyle Rodos ve diğer adaların üzerindeki Türk hâkimiyeti sona ermiştir. Rodos Adası Doğu Akdeniz ticaretinin kilit konumunda olmasından dolayı 1082'de kısmi Venedik hâkimiyetinden sonra 1248 yılında Cenevizlilerin eline geçmiştir. 1300 yılında Menteşe beylerinden Mesut Bey adaya akın düzenlemiş ve adanın büyük kısmını kontrolü altına almıştır. 1310 yılında Rodos Şövalyeleri yaptıkları akınlar ile tüm 12 ada üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. 1305 başlangıcı kabul edilen Rodos Şövalyeleri devletinin 217 yıl sürecek hâkimiyeti başlamıştır.[39]

Şövalyelerin Hâkimiyeti

1306'da Cenovalı Amiral Vignolo Vignoli'den Rodos, Kos ve Leros adalarını satın alan Şövalyeler aslında resmi olarak Bizans toprağı olan adaları üs haline getirmişlerdir. Adalar Denizi'nde artmakta olan Müslüman denizciliğini engellemeyi görev edinmişler akınlara karşı koymuşlardır. 1310 yılında adaya Osmanlı sefer düzenlemiş başarılı olamamıştır. Yine 1310 yılında adadaki hakimiyetini kaybeden Menteşe beyliği adaya 1321 yılında sefer düzenlemiş fakat geri püskürtülmüştür. Rodos'a yerleştikten sonra korsanlığa başlayan ve Papa tarafından da desteklenen

[37] Cabir Doğan, *a.g.m.*, s.70.
[38] https://islamansiklopedisi.org.tr/rodos (Erişim tarihi: 23.11.2020 saat: 01:26)
[39] Cabir Doğan, *a.g.m.*, s.70-71.

şövalyeler Herke, İlyaki, İncirli, İstanköy, Leryos, Sömbeki, Kalimnos ve Limanya adalarını ele geçirdiler. Zamanla Hıristiyanlık âleminin en önemli karakolu haline gelen Rodos ve 12 Adaya şato ve kaleler inşa ettiler. 1344-1403 yıllarında İzmir'i ele geçirmişlerdir. 1396 yılında Niğbolu Savaşında Haçlılar ile birlikte Osmanlı'ya karşı savaşmışlardır. 1440 yılında Memlük Sultanı Çakmak Rodos'a sefer düzenlemiş fakat başarılı olamamıştır. 1444 yılında Memlük'ler adaya bir sefer daha düzenlemişler akabinde Şövalyeler surları güçlendirmişlerdir. 1450 yılında haraç vermeyi reddettikleri için Fatih Sultan Mehmet tarafından kapitülasyonları kaldırılmıştır. 1454 yılında Fatih Şövalyelere gözdağı vermek için 30 parçalık kadırgayı Rodos kıyılarına göndermiştir. Osmanlı – Venedik Savaşında Venedik tarafını tutmuşlar 1479'da vergi ödemeyi kabul etmişlerdir. 1479 yılında Hamza Bey komutasındaki Türk donanması Rodos'a ve ona bağlı birkaç adaya çıkarma yapmıştır. Rodos'ta Müslümanlara eziyet edildiği gerekçesiyle Mesih Paşa 3000 yeniçeri ve 4000 azap ve kapıkulları ile 1480 de 160 parça gemiyle Rodos'a saldırmıştır. Bazı başarılar elde edilse de Mesih Paşa'nın yağmayı yasaklamasıyla yeniçerilerin hevesi kırılmış, bu durum 9000 askerin ölümüne 15000 askerin yaralanmasına yol açmıştır. Rodos'a sığınan Cem Sultan uzun yıllar sorun olmuştur. Şövalyelerin korsanlık faaliyetleri arttığından dolayı Kemal Reis 1504'te Rodos'a hücum etmiş, karaya çıkıp birçok yeri talan etmiştir. 1509'da Şehzade Korkut'un 8 gemilik kervanına saldıran Rodos Şövalyeleri'nin 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman zamanında egemenliğine son verildi ve Rodos ve 12 Adaların 390 yıllık Türk hâkimiyeti başlamış oldu.[40]

Türk Hâkimiyeti

Rodos ve 12 Ada Fethinden sonra özel bir sistemle yönetilmiştir. Rodos ve İstanköy Adalarının haricindeki diğer 10 adaya Kanuni Sultan Süleyman 1523'te yayınladığı fermanda bir çeşit imtiyazlar vermiştir. Bu imtiyazların en önemlisi 1 yıl için seçilen 12 kişiden oluşan yerel bir meclis tarafından yönetilmesidir. Süleyman'ın ilk yıllarında Midilli ve Rodos'un birlikte yönetilmesi kararlaştırılmıştı. Midilli ve

[40] Tuğrulhan Karaduman,'' Rodos'un Fethinden Önce Osmanlı ve St. Jean Şövalyeleri Arasındaki İlişki'', *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2019, s. 1035-1040.

Rodos'un birlikteliği Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin kuruluşuna kadar sürmüştür. 1533 yılında Cezayir Beylerbeyliği kurulmuş ve bu beyliği kapsayan Kuzey Afrika ve Adalar Denizi adalarının geliri Kapudan Paşa Barbaros Hayrettin Paşa'ya bırakılmıştır. 1568-1574 yıllarında Cezayir-i Bahr-i Sefid veya Kapudan Paşa Eyaleti 7 idari birime ayrılmıştır. Bu idari birimlerden birisi de Rodos'tur.[41]

Çeşme, Navarin, Sinop Baskınları

Adalar Denizi'nde Osmanlı hâkimiyetine ilk ciddi saldırı ''Çeşme Vakası'' olarak bilinen 1770 yılındaki Rus saldırısıdır. 1768-1774 Osmanlı – Rus Savaşında Rus Amiral Andreyeviç Spiridov, İngiliz Amiral Jhon Elphinstone ile anlaşarak Cebelitarık Bağazı'ndan geçmek suretiyle Adalar Denizi'ne ulaşmıştır. Mora Yarımadasında bazı girişimleri engellense de Çeşme Limanı'nda hatalı bir kararla sıkışan Osmanlı Donanması ağır kayıplar vermiştir. Rus kaynaklarına göre Osmanlı Donanması 1430 topve 15000 Levent, Rus Donanmasında 608 top ve 6500 asker bulunuyordu. Sayıların bu kadar zıt olmasına karşın hatalı harekât planı sonucunda Osmanlı, 20 savaş gemisi, 6 fırkateyn ve 50 kadar küçük gemiyi kaybetmiştir. Rus Donanması ise Yevstafiy gemisi ve birkaç kalyonu kaybetmiştir. Bazı kaynaklara göre 5000 ile 9000 Osmanlı askeri hayatın kaybetmiştir. Osmanlı bu elim hadisede Kaptan-ı Derya filosunun haricindeki nerdeyse tüm gemilerini kaybetmiştir. Bu feci kazada Çeşme Limanı'nda 1300 kadar tunç topun ve 250 kadar lengerin suya gömüldü tahmin edilmiş, 35 gün sonra batıkların çıkarılması gündeme gelmiştir. Savaş esnasında 20 kadar top kıyıya çıkarılmışsa da Ruslar tarafından yağmalanmıştır. Bunların haricinde Çeşme Kalesi'nin topları da yağmalanmıştır. Batıkların çıkarılmasındaki amaçların en önemlisi yeni inşa edilecek donanmada kullanılmak istenmesidir. Rum denizciler de Ruslarla benzer yağmalara girişmişlerdir.

Uzun yıllarca Osmanlı gündemini meşgul eden batan donanmadan hatırı sayılır miktarda batık kurtarılmış ve çevre kalelerde değerlendirilmiştir. 1768 – 1774

[41] Cabir Doğan *a.g.m.*, s.74-77.

Osmanlı – Rus Savaşı her ne kadar Osmanlı'nın Kırım'ı ve donanmasını kaybetmesine sebep olsa da Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirememiştir. İlerleyen yıllarda kurulan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'da Avrupalı mühendislerin desteğiyle yeni tekniklerle gemi yapımına ağırlık verilmiştir.[42]

Çeşme Vakasından sonra görevlendirilen Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa atıl vaziyette bulunan tersaneleri faal vaziyete geçirmiş ve 45 gemi yaptırmıştır. Aynı şekilde II. Mahmut döneminde de tersaneler gemi yapımına devam etmiştir.[43] 6 Nisan 1821 tarihinde Mora Yarımadasında çıkan Yunan isyanı sırasında 20 Ekim 1827'de Navarin Limanı'nda demirli halde bulunan Osmanlı Donanması Rus, Fransız ve İngiliz gemilerinden oluşan bir filo tarafından savaş ilan edilmeksizin ateşe tutulmuştur. Bu baskın ve Rusya'nın baskıları neticesinde 24 Nisan 1930'da Yunanistan'a bağımsızlık verilmiş ve ilk ada kayıpları olmuştur. 1470'ten beri Osmanlı egemenliğinde olan Eğriboz ve İskiri dâhil Şeytan adalarını ve 1545'ten beri hüküm sürdüğü Kiklat Adaları'nı Yunanistan'a bırakmıştır. [44]

30 Ekim 1853 tarihinde Kırım savaşı esnasında Rusların Anadolu sahillerini vurmasını engellemek açısından oluşturulup Karadeniz'e açılan hava şartlarının kötülüğünden dolayı Sinop Limanı'na sığınan Osmanlı Filosu Rus saldırısına uğramıştır. 12 Türk gemisinden 11'i yok olmuş askeri kayıplar 2000 kişiye yaklaşmıştır.[45]

Abdülaziz ve II: Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması

Sultan Abdülaziz donanmada bulunan eski kalyon, korvet ve gambotların yenilenmesini istemiş ve ilk olarak İngiltere'den Osmaniye ve Mahmudiye adı verilen

[42] Ahmet Üstüner, ''1770 Çeşme Vakasında Batıklar Meselesi'', *Hıstory Studies* , Cilt: 11, Sayı: 6, Aralık 2019, s. 1877-1898.
[43] Nemci Odabaşı, ''Yunan Zırhlısı Averof'un Osmanlı Donanması ve Ekonomisi Üzerindeki Etkisi'', *U.Ü. Fen – Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, 2015, s. 212.
[44] Murat Akbaş, ''Ege Denizi Adalarının Egemenlik Süreci ve Karasuları Sorunu'', s. 6
[45] Besim Özcan, ''Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası'', *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2, 2007, s. 7-13.

2 zırhlı alınmıştı. Bu gemilerin Sultan Aziz'iz kendi hazinesinden karşılanmıştır. Özellikle Kırım Savaşı ile artan borçlanma gemi alımı için de artmış devlet 1875 yılında borç erteleme ilan etmiştir. Ekonomik durumun böylesine karmaşık olması donanmanın yenilenmesini sekteye uğratmıştır. Örneğin asker nakliyesi için özel gemiler olmamasından dolayı buharlı gemiler asker nakliyense kullanılmıştır. 1866-69 yıllarında çıkan Girit olaylarında sorunu çözecek deniz kuvvetinin olmayışı olumsuzluklar yaratmıştır. İsyanı bastırmak için gönderilen 24 gemiye refakat edecek ikmal gemilerinin ve onarım noktalarının olmayışı, tecrübe eksikliği, yedek parça yoksunluğu gibi konular isyanın bastırılmasını sekteye uğratmıştır.[46] Bu aksaklıkların ardından 19. Yüzyılın son çeyreğinde donanmaya 20 zırhlı, 7 korvet ve 43 nakliye gemisi kazandırılmasıyla Osmanlı Donanması sayısal açıdan İngiltere ve Fransa'nın ardından dünyanın 3. Büyük donanması haline gelmiştir.[47]

II. Abdülhamit döneminde donanmaya gerekli önem verilmemiş ve uzun süre Haliç'te bekletilmiştir. Abdülaziz döneminde kurulan donanmaya ek olarak küçük ve ateş gücü zayıf gemiler eklenmiştir sonradan alınan gemiler de kullanılmayarak Haliç'te tutulmuş ve çürümeye terk edilmiştir. [48] Abdülhamit'in Bahriye Nazırı Hasan Paşa yönetimindeki donanmayı Haliç'e terk etmesinin 2 sebebi olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki Abdülaziz'in başına geldiği gibi donanma destekli bir darbeyle yönetimi kaybetmek, ikincisi dışarıya karşı saldırgan değil de barışçıl gözükmek olduğu düşünülmektedir. 1897 Yunan Savaş'ında karada mağlup olan Yunan kuvvetleri 2 zırhlıyla boğazları abluka altına alabilmişti.[49] 1897 Yunan Savaşı'nda donanma kullanılmak istenmişse de Çanakkale'yi zorla geçebilmiştir. Top atışı denemelerinde gemilerin kızakları parçalanmış ve toplar güverteye serilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra donanmanın ıslahı için Amiral Gamble başkanlığında bir heyet oluşturulmuş ve Gamble donanma için; '' *... Donanma irili ufaklı 15 gemiden kurulmuştur. Bu gemiler bit hurda yığınından başka bir şey değildir. Süratli bir*

[46] Funda Songur, '' Abdülaziz Dönemi Osmanlı Donanması'', *International Academic Research Congress,* October 2017, s.1634-1635.
[47] Fatih Erbaş, ''19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler'', *FSM İlmi Araştırmalar insan ve Toplum Dergisi*, Sayı: 8, 2016, s.138-139
[48] Necmi Odabaşı, a.g.m., s. 213.
[49] Orhan Koloğlu, *Abdülhamid Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul, 1987, s.295-296.

kruvazörün ateşi karşısında bunların yarım saat içinde yok olması mümkündür.'' Demiştir. [50]

Osmanlı Devleti'nde denizciliğin geri kalması diğer hususları da göz önünde bulundurarak değerlendirilmelidir. Devlet düzeninde bozulma, taşrada ya da uzak eyaletlerde etkinin azalması, yetişmiş insan gücünün bulunmaması, Avrupa devletlerinin okyanus tecrübeleri, coğrafi keşifler ve sanayi devrimi ile öne geçmeleri gibi gelişmeler Osmanlı'nın her alanına olduğu gibi deniz gücüne de yansımıştır. Deniz gücüne bu kadar değinmemizin sebebi Kuzey Afrika'dan tutup Adalar'a kadar kayıpların en büyük sebebinin donanma eksikliğinden kaynaklanmasıdır. Osmanlı'nın en yüksek dönemlerinde 4 donanma bulunuyordu. Bunlar İstanbul Donanması, Adalar Donanması (adaları kaybının en büyük faktörlerinden biri olduğunu düşünmekteyim), Mısır Donanması ve Cezayir Donanmasından oluşmaktaydı. Devletin deniz gücü gerektiğinde bu donanmaları bir araya getiriyor gerektiğinde her biri kendi görev bölgelerinde güvenlikten sorumluydular. Özellikle 18. Yüzyıldan itibaren donanmaların çeşitli yerlerde baskın yemesi veya yenilenemeyip yok olması sebebiyle Cezayir ve Mısır gibi yerlerin savunması (Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı buna en güzel örnek olarak gösterilebilir.) kontrolden çıkmış oluyordu. Ancak Anadolu ve başkenti koruyabilecek düzeyde bir donanma varlığı söz konusudur. 1. Dünya Savaşı'na kadar gelen süreçte gerekli deniz ve kara gücünü oluşturmayan ve sürekli toprak kaybeden Osmanlı çareyi batılı devletlerden destek almakta ya da onlara tavizler vermekte buluyordu. Osmanlı'nın 19. Yüzyılın başından sonuna kadar kaybettiği Mısır, Yunanistan, Cezayir, Kıbrıs, Tunus, Karadeniz ve boğazların kontrolü denizlerdeki hâkimiyetinin bitmesinden kaynaklanmıştır.[51]

[50] Necmi Odabaşı, a.g.m., s. 213-214.
[51] Fatih Erbaş, a.g.m., s.141-142.

I. BÖLÜM

1911-1912 TRABLUSGARP SAVAŞI VE ADALARIN İŞGALİ

1.1. TRABLUSGARP'IN İTALYA TARAFINDAN İŞGALİ

1.1.1.Trablusgarp'ta Osmanlı Hâkimiyeti

Trablusgarp bugünkü adıyla Libya, birçok egemen gücün dikkatini çekmiş olsa da zaman zaman Memlük'lerin zaman zaman ise Tunus merkezli Müslüman Hafsiler arasında el değiştirmekte, genellikle Berberi aşiretleri diyebileceğimiz topluluklar tarafından yerel olarak yönetilmekteydi. Endülüs'ten göç etmeye zorlanmış Müslümanlar Derne ve Bingazi şehirlerini kurarak burayı cazibe merkezi haline getirmişlerdi. Bu kurulan iki şehir civar coğrafyadan göç almaya başlamış ve dolayısıyla daha önce kendi halinde olan Trablus Limanı'nın gelişmiş ticaret merkezi haline gelmesini sağlamıştı. Bu ihtişam İspanyolların iştahını kabartmış ve 1510 yılında Trablus'u işgal etmeleriyle sonuçlanmıştı. İspanyolların esas hedefi altın madenleri olmasından dolayı işgalden sonra buradaki kolonileri yönetmek amacıyla anakaradan çok fazla vatandaşını buraya göç ettirdi. Fakat binlerce insanın öldürülmesi ve yine binlercesinin esir edilmesiyle İspanyolların elinde vasat bir şehir kalmıştı. Şehrin zenginleri servetlerini alarak Tacura bölgesine kaçmış, aynı bölgenin refah düzeyini arttırmışlardır. Yerli halk her ne kadar Trablus'u geri almak için akınlar düzenleseler de bu küçük başarılarla sınırlı kalmıştır. 1519 yılında Tacura'dan İstanbul'a gelen bir heyet Osmanlı Sultanı'ndan yardım talep etmiş, zaten 1517 yılından beri Memlük sınırlarında egemen olan Osmanlı'nın Trablusgarp'a yardım etmesi karşılık görmüştür. Kuzey Afrika'daki İspanyol varlığı Osmanlı için tehdit olarak da görüldüğü için Sultan Süleyman tarafından Murat Ağa Trablusgarp Beylerbeyi tayin etmiştir. Murat Ağa beraberindeki kuvvetler ile Tacura'yı İspanyollardan korumuş ve nihayet 1551 yılında Turgut ve Sinan Paşaların

komutasındaki Osmanlı Donanması tarafından Trablusgarp, İspanyollardan alınıp Osmanlı Eyaletine dönüşmüştür. [52]

Trablusgarp'ta asırlarca süren Osmanlı egemenliğinin en önemli sebepleri, Garp Ocağının Trablusgarp'ta olması, Batı Anadolu'dan buraya gelen Türk denizciler ile yerel halkın hızlıca kaynaşması ve zamanla akrabalık ilişkilerinin kurulması sayılabilir. Bölge 18. Yüzyılda Karamanlı ailesinin yönetiminde olmuştur. Bölgedeki yeniçerilerin yerlilerle evlenmesiyle Kuloğulları denen bir sınıf ortaya çıkmış ve bu sınıf asayişin sağlanmasından yönetim kademelerine kadar uzun yıllar görev yapmıştır. 19. Yüzyıl ile birlikte dış tehditlerin artmasından dolayı doğrudan İstanbul'dan idare edilen Bingazi mutasarrıflığı anavatan gibi görülmeye başlanmıştır. Zamanla hastaneler kurulmuş, telgraf hatları çekilmiş, Ziraat Bankası şube açmış ve eyaletin ekonomisi canlanmıştır. Bir taraftan Tunus'un diğer taraftan 1882 yılında Mısır'ın işgal edilmesi Trablusgarp'ın daha önemli hale gelmesine sebep olmuştur. II. Abdülhamit döneminde Kuloğullarından oluşan Hamidiye alayı kurulmuş, yerel halkı askerliğe alıştırma çalışmaları yürütülmüştür. Yine aynı dönemde Sanayi Mektebi kurulmuştur. 1897 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın Girit'i işgal etme girişimleri uzun yıllar sonuçsuz kalsa da adada azınlık halde bulunan Müslümanlar göç ettirilmeye başlanmıştır. Mallarına el konulmuş canlarına kast edilmiştir. Kaçışın büyük çoğunluğu Batı Anadolu'ya olsa da kurulan Muhacir komisyonu Aydın'da 20.000'i aşkın göçmenin 9 vilayete dağıtılması kararını almıştır. Muhacirlerin en yoğun gönderildiği yerler 5000 kişi ile Bingazi ve Tobruk'tur.[53]

[52] Zekeriya Kurşun, ''Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin Mukadderatındaki Yeri'',*Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildiriler*, Prof. Dr. Mehmet Ersan – Dr. Nuri Karakaş, Ankara, 2013, s. 3-5.

[53] Zekeriya Kurşun, a.g.m., s. 5-8.

1.1.2. Trablusgarp'ın İşgal Süreci

1830'da Cezayir'i işgal eden Fransa 1881 yılında Tunus'u da işgal etmiştir. Fransa'nın Tunus'u işgal etmesi, bölgede nüfuzunu arttıran ve Tunus'ta gözü olan İtalya'nın 20 Mayıs 1882'de Üçlü İttifak'a girmesine sebep olmuştur. İtalya'nın amacı Doğu Afrika'daki sömürge eylemlerinde Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın desteğini almaktı. 1887 yılında İngiltere ile de anlaşma yapan İtalya, Mısır'da İngiltere'yi desteklemesine karşılık Trablusgarp'ta kendisi için destek istiyordu. Aynı yıl bu anlaşmaya Avusturya-Macaristan da katılmış ve İtalya Trablusgarp siyasetini 2 büyük devlete kabul ettirmiştir.[54] İtalya Üçlü İttifaka dahil olduktan sonra Avusturya ile yaptığı anlaşmada Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü kaybetmesi durumunda toprakların paylaşımı için anlaşmışlardı. Bu anlaşmada 12 Adaları kapsamakta fakat Trablusgarp'ı kapsamamaktaydı. İtalya, Trablusgarp için Fransa ile savaşmaya karşılık Almanya'dan destek alabilmiş fakat aynı desteği İngiltere'den görememiştir. İtalya'nın bu işgal planına İngiltere, Kıbrıs'ı ve Mısır'ı kendi işgal etmesine rağmen karşı çıkıyor, Avusturya-Macaristan da bu konuda İtalya ile anlaşma imzalamadığı için hareket edemiyordu. 1890 yılında İtalya önündeki en büyük engel olarak düşündüğü Fransa ile anlaşmaya varmayı denediyse de Fransa bunun karşılında İtalya'nın Üçlü İttifaktan ayrılmasını istedi. Almanya baştan beri İtalya'nın Trablusgarp planını desteklemese de Rusya'nın Fransa ile anlaşmasından sonra plana desteğini açıkladı. İtalya Üçlü İttifakın anlaşma metnine 9. Maddeyi ekleterek Kuzey Afrika emellerini garanti altına almayı umuyordu. 1896 yılında İtalya Habeşistan seferinde bozguna uğramış ve bu bozgun tüm planların Trablusgarp'a dönmesine neden olmuştur. 4 Ocak 1901'de Fransa Trablus ve Bingazi'de toprak talebinin olmadığını duyurmuş, karşılığında İtalya da Fransa'nın Fas'taki varlığından rahatsız olmadığını belirtmiştir.[55]

[54] Hüner Tuncer, *Trablusgarp ve Balkan Savaşları (1911-1913)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 16-17.
[55] Tımothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk – İtalyan Diplomatik İlişkileri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1-8.

İtalya her ne kadar Trablusgarp'ta toprak almak için dönemin büyük devletleri ile anlaşmalar yapsa da 1911 yılına kadar Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemiştir. Bunu sebebi Osmanlı'ya olan dostluğu değil, diğer büyük devletlerden güçsüz olması ve olası bir dağılma durumunda Osmanlı pastasından yeterince pay alamayacak olmasından kaynaklanmasıdır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İstanbul'daki kargaşadan faydalanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1878'ten beri işgali altında tuttuğu Osmanlı toprağı olan Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, ardından özerk olan Bulgaristan'ın bağımsızlık ilan etmesi ve Fransa'nın Tunus üzerinde egemenlik kurması, İtalya'yı Trablusgarp'ın işgalini hızlandırmaya itmiştir. Nitekim bu gelişmelerden en kazançlı çıkan devlet Avusturya-Macaristan olmuş, bu durum İtalya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Avusturya-Macaristan'ın bu güçlenişinden rahatsız olan İtalya ve Rusya 1 yıl sonra 24 Ekim 1909'da Balkanlardaki çıkarları, İtalya'nın Trablusgarp'taki çıkarlarını ve Rusya'nın boğazlardaki çıkarlarını kollayacak bir anlaşma imzaladılar. İtalya yıllar süren diplomasi trafiğinin sonucunda Racconigi Antlaşmasıyla İtilaf Devletleri ile arası bozulursa İttifak Devletlerinin desteğini, İttifak Devletleri ile arası bozulursa İtilaf Devletlerinin desteğini garanti altına almıştır.[56]

Avrupalı Büyük Devletler 1878 yılındaki Berlin Barış Konferansında her ne kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almışsalar da, bu anlaşma Avusturya-Macaristan'nın Balkanlarda, Rusya'nın Kafkaslardaki Osmanlı topraklarını almasını engellemek adına yapıldığını göstermiş, kısa süre içerisinde üs bahanesiyle İngiltere Kıbrıs'ı ve Mısır'ı Fransa ise Tunus'u işgal etmiştir. Mısır ve Tunus her ne kadar mülkiyeti Osmanlı'da olsa da yaklaşık 40 yıldır bağımsız yönetildiği için etkisi hissedilmemiş ve rahatlıkla ele geçirilmiştir. Fakat Trablusgarp bunlardan farklı olarak Berberi ve Türklerin yıllardır kaynaşmış olmasından kaynaklı İtalya'ya ciddi zorluklar yaşatacaktır.[57]

[56] Tımothy W. Childs ,a.g.e., s. 8-13.
[57] Tımothy W. Childs, a.g.e., s. 14.

1.1.3. Trablusgarp'ın İşgali

İtalyan iç politikasında Habeşistan yenilgisinden sonra hala yeni bir sömürge bulunmayışı Trablusgarp politikasının barışçıl yollarla değil savaş yoluyla yapılmasına dair baskı oluşmaya başlamıştı. Fransa'nın Tunus'u işgal etmesinin İtalya açısından bir sorun olmayacağı fakat Akdeniz'deki güç dengesi açısından İtalya'nın Trablusgarp'ta bazı adımlar atabileceğini İngiliz Büyükelçiye iletilmiş, Almanya ve Avusturya-Macaristan Büyükelçilerine de Trablusgarp gazetelerinde İtalyan ordusu hakkında çirkin haberlerin yapılmasının tavır değişikliğine sebep olabileceği belirtilmiştir. Osmanlı İtalya'nın bu tutumundan haberdar olmasına karşın Arnavut İsyanı ile uğraşmakta, ikinci cephe açmamak için İtalya'ya jest yapmaktadır. İtalya'ya Trablusgarp'ta yeni liman inşa etme izninin yanında İtalya'ya ültimatom niteliğinde uyarı yapan Trablusgarp Valisi Müşir İbrahim Paşa da görevden alınmıştır. Bu esnada İstanbul'da İttihat ve Terakkiye karşı 2 farklı cephe oluşmuş kabinedeki İttihatçıları istifaya zorlamışlardı. Üçlü İttifak arasında Balkanlar ve Trablusgarp açısından çatlaklar oluşmaya başlamış, Avusturya-Macaristan'ın Balkanlardaki hakimiyeti İtalya'yı, İtalya'nın Trablusgarp emelleri Avusturya-Macaristan'ı rahatsız etmeye başlamıştır. [58]

Ve nihayet 28 Eylül 1911 tarihinde Trablusgarp ve Bingazi'nin boşaltılmasını içeren ültimatom İstanbul'a geldi.[59] Osmanlı bu talebi reddetti ve İtalya Osmanlı'ya 29 Eylül 03:00'da savaş ilan etti. İtalya savaş sebebinin Trablusgarp'taki İtalyan ve diğer yabancı milletlerin vatandaşlarının haklarını korumak olduğunu belirtti. Savaş ilanından birkaç gün sonra Fransa, Rusya, Belçika, Sırbistan, İspanya, Portekiz, Bulgaristan, İngiltere ve Japonya tarafsız olduklarını ilan ettiler. Fransa Girit dahil tüm Fransız sömürgelerinin tarafsız olduğunu açıkladı ve Rusya ile İngiltere'nin bu kararı desteklemesiyle İtalya Girit'i koruma görevinden alınmış oldu. Osmanlı Girit'teki sahil ışıkları ve kıyılardaki tüm deniz işaretlerini kaldırma emri yerel meclis tarafından reddedildi. İngiltere Kıbrıs'ın da tarafsızlığını ilan etmiş ve tüm İngiliz vatandaşlarına

[58] Tımothy W. Childs, *a.g.e.,* s. 48-58.
[59] Muzaffer Gökman, *Tarih Boyunca Ege Kavgası*, Eğitim-Öğrenci Yayınları, İstanbul, 1977, s. 180.

savaşan ordularda savaşmama emri iletti. Ekim ayına gelindiğinde İtalya Sisam adasının da tarafsızlığını tanıyacaktı.[60]

3 Ekim 1911'de Trablus'u bombalamaya başlayan İtalya 36.000 kişilik orduyla Trablusgarp'ı abluka altına almıştı. 4 Ekim'de korunmayan Hamidiye tabyasından 1.700 İtalyan askeri karaya ayak basmıştı. Osmanlı Trablusgarp'a savaşmak için ordu göndereememiş olsa da direnmeden teslim etmek istemiyordu. Trablusgarp Vali Vekili Kurmay Albay Neşet Bey, yoluklara rağmen bir direniş gücü kurmaya çalışıyordu. Osmanlı askerlerinden çok daha üstün silahlara sahip olan İtalyan askerler çıkarmaya yapmaya çalıştıkları kıyılarda ciddi direnişlerle karşılaştılar. Yerden açılan bir ateş neticesinde 1 İtalyan uçağı düşürülmüştür. Trablusgarp'ta tek askeri varlık II. Abdülhamit zamanında silahlandırılan yerli Senusiler ve kentten ayrılmamış az sayıda Osmanlı subayıydı. Osmanlı Hükümeti oluşturulan kısıtlı sayıdaki birliğe Mısır üzerinden gizli yollarla subay ve para gönderiyordu. II. Meşrutiyet ilanında önemli rol oynayan genç subaylar, Trablusgarp'ın savunması için gönüllü olarak görev almışlardı. Bunların arasında Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal Bey, Paris Ateşemiliteri Ali Fethi (Okyar) Bey, Nuri (Conker) Bey, Eşref (Kuşçubaşı) Bey, Nuri Bey (Enver Paşa'nın Kardeşi) en bilinenleridir. Albay Neşet Beyin topladığı savunma birliğinin haricinde Trablusgarp'ın yerel aşiret liderlerinden Ömer Muhtar da kendisine bağlı güçlerle savunmaya katılmıştır. Yerel halk ve Osmanlı subaylarının oluşturduğu direniş İtalya'nın işgal kuvvetlerinin sayısını 100.000'e çıkarmasına sebep olmuştur. Buna karşılık Osmanlı askeri sayısı, yerel kuvvetlerle birlikte ancak 25.000 kadardı.[61]

Türk kaynaklarına göre 12 asker ölmüş, 23 tanesi ağır yaralanmıştır. Şehirde 7 sivil ölmüş ve bunların hiçbiri Avrupalı değildir. Öğlen 12:00 sıralarında Sultan Hisarına İtalyan bayrağı çekilmiştir. Türklere ait tüm cephane yok edilmiş fakat bunun Türkler tarafından mı İtalyanlar tarafından mı yapıldığı belirsizdir. Türk kuvvetleri geri çekilirken şehrin ayak takımı devlet binalarını yağmalamış, yerel halkın bir kısmı

[60] W. H. Beehler, *İtalyan Türk Savaşı*, Maviçatı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 28.
[61] Hüner Tuncer, *a.g.e.*, s. 23-26.

para karşılığında 1.500 kadar Osmanlı tüfeğini İtalyanlara teslim etmiştir. 12 Ekim'e kadar 3.250 adet tüfek teslim edilmiştir. Derhal yerel bir polis teşkilatı kurulmuş, Malta ile olan telgraf hattı onarılmış, yıkılan fener yeniden yapılmaya başlanmıştır. Eski vali Hasuna Karamanlı vali yardımcısı olarak atanmıştır. [62]

Albay Neşet Beyin komutasında 10.000 kişilik düzenli ve 10.000 kişilik yerel halktan oluşan birlikler Trablus'un 2 günlük yürüyüş mesafesi yakınındaki Garyan tepelerinde toplanmıştı. 15 Ekim'de Derne'ye ulaşan İtalyan birlikleri ancak 18 Ekim'de Türk askerlerini şehirden çıkarabilmiştir. 28 Ekim'de Türkler başarılı bir saldırı yapıp birçok İtalyan silahını ve cephanesini ele geçirse de gemilerden yapılan yoğun top atışı sonucu geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 16 Ekim'de Homs'a çıkarma yapılmaya çalışılmışsa da 21 Ekim' kadar hava muhalefetinden dolayı çıkarma yapılamamıştır. 21 Ekim'de şehir direniş gösterilmişse de gemilerden açılan ateş sonucunda ele geçirilmiştir. Yine 18 Ekim'de Bingazi'ye çıkarma yapan İtalyan birlikleri akşama kadar şehri ele geçirmişlerdir. Fakat Bingazi'de direnişi kırmak için yapılan bombardımanda İngiliz ve İtalyan konsolosluk binaları yıkılmış ve 12 Avrupa vatandaşı ile birçok sivil ölmüştür. [63]

1.1.4. Deniz Saldırıları

29 Eylül 1911'de Arnavutluk Limanlarında duran 6 adet Osmanlı torpidobotu İtalya tarafından saldırıya uğradılar. Savaş ilan edilmeden 2 saat önce Preveze açıklarında görülen Takat ve Anadolu adlı 2 torpidobot İtalya tarafından takibe alınmış, Takat 15 kez vurularak yanmış, Anadolu zarar görmeden Preveze'ye kaçabilmiştir. 30 Eylül'de Preveze'de demirli olan Alpagut ve Hamid-Abad saldırıya uğramıştır. Yine Adalar Denizi'nde Türk torpidobotları aramak için gönderilen İtalyan gemilerin görülmesi İzmir, Selanik ve Midilli'de panik yaşatmıştır.[64] İtalya, Trablusgarp'ta beklemediği ölçüde direnişle karşılaşınca büyük devletlerin de İtalya'nın da kamuoyu durumdan rahatsız olmaya başladı. Balkan'lardaki düzenin

[62] W. H. Beehler, *a.g.e.*, s. 28.
[63] W. H. Beehler, *a.g.e.*, s. 34-45.
[64] W. H. Beehler, a.g.e., s. 34-37.

değişmesini istemeyen Avusturya-Macaristan ve Rusya savaşın Afrika'dan taşmayacağı taahhüdünü İtalya'dan almalarına karşın İtalya, savaşı adalara ve Anadolu sahillerine kaydırmayı amaçlamıştı. Selanik limanı Avusturya'nın, İzmir limanı İngiltere'nin kullanımında ve Beyrut limanında hali hazırda Fransız gemileri olduğu gerekçesiyle tek seçeneği boğazlar kalıyordu. Avusturya'nın itirazını yenen İtalya geçici olmak kaydıyla 12 adanın işgalini kabul ettirmişti.[65] 1912 Ocak ayına gelindiğinde İtalyan Donanması Kızıldeniz'deki bazı Osmanlı gemilerini batırmış, Hudeyde Limanı'nı bombalamış ve Beyrut Limanı'nda 2 Osmanlı Gemisini batırmıştır.[66] 18 Nisan 1912'de İtalyan Donanması Çanakkale Boğazı'na saldırdı. Alınmış önemler ve boğazın mayınlanması sebebiyle geri çekilmiştir. [67]

1.2.12 ADA'NIN İŞGALİ

1.2.1. Çanakkale Boğazı ve Ada Saldırıları

1912 yılı Mart ayında 42 parçadan oluşan İtalyan Donanması Çanakkale Boğazı'na doğru harekete geçtiğinde Atina Sefareti bu donanmanın hedefinin Midilli, Sakız ve Rodos olduğunu İstanbul'a belirtmişti. Yine Aydın Valiliği'nce Sömbeki Adası'na teftiş için (9 Nisan 1912) gönderilenlerden alınan haber, bu adanın tahrip edilmediği yönündedir.[68] 17 Nisan'da İstanbulya Adası yakınlarında birleşen donanma, 17 Nisan'ı 18 Nisan'a bağlayan gece, Gökçeada-Çanakkale Boğazı, Limni-Bozcada, Limni-Selanik arasındaki telgraf hatlarını kesmiştir. 18 Nisan günü Boğazın her iki tarafındaki tabyaları ateşe alan donanma kayda değer bir hasar veremediği gibi büyük hasar da almamıştır. Her ne kadar Osmanlı Donanması'nı kışkırtarak Boğazdan çıkarmak isteseler de Osmanlı Donanması bu hataya düşmemiştir. Harekâtın başarısız

[65]Günver Güneş – Aysun Sarıbey Haykıran, 'Türk-İtalyan Savaşı'nda Kuşadasın'nın Bombalanması'', *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildiriler,* Prof. Dr. Mehmet Ersan – Dr. Nuri Karakaş, Ankara, 2013, s. 85 - 86

[66] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* s. 26.

[67]Günver Güneş – Aysun Sarıbey Haykıran, a.g.e., s. 87

[68] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, Eylül 2007, s. 100 - 101

olması Osmanlı'nın Trablusgarp'taki direnişini kıramamış, Osmanlı'yı masaya oturtamamıştır.[69] Bu olay üzerine Osmanlı Yönetimi Boğazların geçişini tüm gemilere kapattığını duyurdu. Osmanlı Boğazlar oyunuyla, İtalya ani saldırılar yoluyla büyük devletlerin desteğini almayı umuyorlardı. Diplomatik baskıların ardından 2 Mayıs 1912'de boğazlar gemi geçişine açılmıştır.[70] Mayınların temizlenişi yaklaşık 2 hafta sürmüş ve bekleyen 39 gemi 20 Mayıs 1912 tarihinde Çanakkale Boğazından geçmiştir. Osmanlı Yönetimi Çanakkale saldırısı sonucunda istediği sonucu alamayınca kendi topraklarında yaşayan İtalyan tebaayı sınır dışı etmeyi planlamış fakat bu plan tamamıyla uygulanamamıştır. İstanbul'da 20 bin, Anadolu'da 50 bini aşkın İtalyan çalışmakta veya yaşamakta olup bu tebaa Avrupalı büyük devletlerin şirketlerinde olduğundan dolayı sadece İzmir'de demiryolu işçisi 4 bin kişi Alman Konsolosluğu idaresinde bölgeden ayrılmış ve yine Edirne'den 120 kişi Avusturya-Macaristan Konsolosluğu idaresinde sınır dışı edilmiştir.[71] İtalya, Çanakkale Boğazı'nı büyük devletlerin tepkilerine rağmen, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin düştüğü bir vakitte 17 Temmuz gecesi yine bombalanacak, yine kayda değer bir başarı sağlayamayacaktı. Bu ikinci saldırının ardından boğazları kapatma kozunu oynamayan Osmanlı, Almanya'dan top ve torpil satın alacak ve 1915 Çanakkale Savaşı'nda zaferinin temellerini atmış olacaktır.[72]

1.2.2. 12 Ada'nın İşgali

İtalyan Donanması Çanakkale'den çekilirken 18 Nisan günü Sisam Adası'na saldırmış ve bir Türk gambotunu batırmıştır.[73] İtalyanlar Çanakkale Boğazı saldırından önce belirledikleri Koçbaba Adası'nı üs olarak seçmiş ve 24 Nisan 1912* tarihinde bu adayı işgal etmişlerdir. Adaya çıkan İtalyan askerlerini Rumlar coşkuyla

[69] Nuri Karakaş, ''Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)'', *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 12, 2013, s.94 – 105

[70] Hasan Tevfik Güzel, ''Hasta Adam Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı'', *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:1, Mart 2017, s.109

[71] Nuri Karakaş, a.g.m., s.105

[72] Hasan Tevfik Güzel, a.g.m., s.109-110

[73] Cevdet Küçük, *a.g.e.*, s.8. * Bazı kaynaklarda 3 Mayıs 1912 ya da 28 Nisan 1912 tarihleri geçse de en çok kullanılan 24 Nisan 1912 tarihini kullanmış olup, 74 numaralı dipnotta belirtilen kaynakta da aynı tarih kullanılmıştır.

karşılamışlardır. Bu da diğer adaların işgali için üs olarak kullanılacaktı.[74] Koçbaba Adası'nda 10 kadar jandarmadan oluşan garnizon teslim olmuş, Nahiye Müdürü esir alınmış ve bu durum büyük bir zafer gibi lanse edilmiştir. Koçbaba'nın işgalini 9 Mayıs'ta Herke Adası izledi. Karaya çıkan 102 asker Türk Garnizonu'nu ele geçirdi. Adanın Rum Belediye Başkanı, adayı işgal eden İtalyan komutan tarafından adanın idarecisi ilan edildikten sonra savaş gemileri adadan ayrıldı. 12 Mayıs'ta Kilimli Adası, 10 jandarmadan oluşan birliğin teslimiyle işgal edilmiş oldu. Bu adada da işgal Rumlar tarafından sevinçle karşılandı. Adanın Türk yöneticileri teslim olmamak için gizlenmişler, fakat Rumlar tarafından ihbar edilerek esir edilmişlerdir. Bu adada yönetici atanmamıştır. Yerel meclis, tüm idari ve adli birimleri Rumlardan seçerek oluşturmuştur. Adada kendine özgü bayrak belirlenmiş ve belediye binasına asılmıştır.[75]

Yine 12 Mayıs'ta Levyos Adası işgal edilmiştir. Adada bulunan 14 jandarma ve tüm Osmanlı memurları esir edilmiştir. Adanın işgalinden sonra İtalyan amiral Rum Metropolithanesine gitmiş, ölen İtalyan askerler için ayin düzenlenmiştir. Bundan sonra ele geçirilen adaların vapurlarına İtalyan bayrağı çekilecek, diğer devletlerle haberleşmede İtalyan posta pulu, adalar içi haberleşmede cemaat mührü kullanılacaktır. Osmanlı'dan gelen mallara %11 vergi konulacak, Yunanistan'dan gelen mallardan vergi alınmayacaktır.[76]

Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki ve Patmos Adaları hiçbir direniş görmeden işgal edildi. Lipso Adası 16 Mayıs'ta, Sömbeki Adası 19 Mayıs'ta, İstanköy Adası 20 Mayıs'ta işgal edildi. Bu adaların haricinde 15'ten fazla küçük adacık da işgal edilmiş ve 24 Nisan'dan bu yana adaların işgal süreci tamamlanmış oldu. 25 Nisan 1912 tarihinde Kızılhisar Adası kaymakamı tarafından çekilen telgrafta 20 İtalyan gemisinin adayı kuşattığı, idareci ve askerlerin ada içine sığındığı, 35 kadar askerin esir

[74] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada……*, s. 101–102.
[75] Necdet Hayta,''Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu'', *OTAM Dergisi*, Sayı: 5, 1994, s. 133 - 134
[76] İsrafil Kurtcephe, ''Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali'', *OTAM Dergisi*, Ankara, 1991, s.213

düştüğünü bildirmekteydi. Kızılhisar her ne kadar kuşatılmışsa da 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyanlarca işgal edilebilmiştir.[77]

1.2.3. Rodos'un İşgali

Anadolu'ya 10 mil uzaklıkta olan Rodos Ada'sının 26 bin nüfusunun 17 binini Rumlar oluşturuyordu. Adadaki Türk birlikleri 1000 kadar piyade ve topçudan oluşmaktaydı. İtalya Rodos'u ele geçirmek için 9 bin asker ve denizden destek alacaktı. Ada etrafında devriye gezen torpidobotlar tarafından Türk yelkenli gemileri ele geçirilmiştir. 1 Mayıs tarihinde Rodos'un Girit ve Kerpe ile iletişimini kestiler. İtalyan askerler hiçbir direnişle karşılaşmadan öğlen karaya çıktılar. Her ne kadar hafif bir Türk birliği adaya çıkan İtalyan askerlerinin ilerleyişini durdurmaya çalışsa da 11 kadar geminin ateş desteğiyle dağıldılar. [78] 5 Mayıs'ta adanın teslimi için valiye ihtar göndermişler ve Vali Suphi Bey, direnecek durumda olmayıp bu işgali protesto ettiğini bildirdi. Akabinde yakalanarak esir edildi.[79] Psitnos Köyüne çekilen Türk birliklerinin sayısı İtalyanlar tarafından 2 bin ile 4 bin arasında sanılmakta ve saldırı için çekinmekteydiler. Adadaki İtalyan asker sayısı 10 bini geçince saldırı düzenlenmek istenmiştir. Hiçbir yerden yardım alamayan Türk askerlerinin en büyük düşmanı yerli Rum halkıydı. Yiyecek ya da içecek vermedikleri askerin tüm hareketlerini İtalyanlara bildiriyorlardı. Nitekim bu şartlar altında Türk birlikleri 2 gün dayanabildi. 17 Mayıs tarihinde 920 Türk askeri, kumandanları Abdullah Bey ile birlikte teslim oldular. Böylece Rodos'taki 390 yıllık Türk hâkimiyeti fiilen son bulmuştur. [80]

Gerek Balkan Savaşı sürecindeki sınır değişimleri, gerekse İtalya tarafından 12 Ada (Menteşe Adaları) işgali ile 12 Adalardan Anadolu'ya Türk göçleri

[77] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada…..,* s. 103-104.
[78] W. H. Beehler, *a.g.e.*, s. 94 – 95.
[79] Necdet Hayta, a.g.m., s. 137.
[80] İsrafil Kurtcephe, a.g.m., s.212 - 213

hızlanmıştır. Adalar Türkleri kimliklerini korumak, eğitim ve iş olanaklarının yetersizliği sebebi ile göç etmiştir.[81]

1.3.UŞİ ANTLAŞMASI VE BALKAN SAVAŞI

1.3.1. Uşi Antlaşması

12 Adanın geleceği 3 açıdan önemlidir. Tarihler Mayıs 1912'yi gösterdiğinde adaların Akdeniz ve Adalar Denizi üzerinde hayati stratejik öneme sahip olduğu açıktı. Anadolu'nun, Boğazların ve İstanbul'un güvenliği yine 12 Adadan geçiyordu. İtalya açısından Trablusgarp'ın geleceğini çözecek anahtar görevi görüyordu. Son olarak Doğu Akdeniz'deki tüm dengeleri değiştirebilecek durumdaydılar. İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan ittifakında olması, 12 adanın Mısır için bile tehdit oluşturabileceği bir durumdaydı. Osmanlı'nın İtalya'nın Kuzey adalarını da işgal ederse Boğazları Trafiğe kapatacağını açıklaması, bölgede ticaret yapan ülkelerin olaya müdahil olmasına sebep olmuştur. Adalar Denizi'nin geleceği tüm Avrupa'yı ilgilendirir konumda olmuştur. Daha önce defalarca anlaşmaya çalışsalar da İtalya ve Osmanlı masadan barış ile kalkamamıştı. Bir yandan artan Balkan tehdidine karşı anlaşmak zorunda olan Osmanlı, diğer yandan Trablusgarp'taki hakların vazgeçmek istemiyordu.[82]

İngiltere'nin Doğu Akdeniz politikası, Boğazların kullanımı gibi konulardan dolayı adaların Osmanlı'da kalması denge açısından iyi olacağından, büyük devletler görüşmelerde Trablusgarp'ın İtalya'ya bırakılması ve bunun karşılığında adaların Osmanlı'ya bırakılması konusunda baskı uyguladılar. 15 Ekim 1912'de Uşi Barış Antlaşması İtalya ve Osmanlı Arasına imzalandı. Antlaşmanın 2. Maddesi gereğince

[81] Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Deniz'inde Yükselen Sessiz Çığlık* https://www.rodosistankoyturkleri.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/Rodos-ve-%C4%B0stank%C3%B6y-T%C3%BCrkleri-Ege-Denizinden-Y%C3%BCkselen-Seesiz-%C3%87%C4%B1%C4%9Fl%C4%B1k.pdf *S. 78,79.*

[82] Hazal Pabuççular, *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2020, s. 14–15.

Osmanlı Trablusgarp'ı İtalya'ya teslim ettiğinde, İtalya da adaları Osmanlı'ya teslim edecekti.[83]

1.3.2. Balkan Savaşlarına Gelirken

Rusya, II. Katerina devrinden beri Balkanlar, Kafkaslar ve boğazlar üzerinde hâkimiyetini arttırarak, Adalar Denizi, Akdeniz ve Basra Körfezine ulaşmayı hedeflemiştir. Osmanlı'nın iç siyasetine karışabilmek için kendini Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyanların koruyucusu gibi görmüş ve 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile birçok kazanım elde etmiştir.[84]

Fransız İhtilalı'nın yaydığı milliyetçilik akımları Osmanlı'nın imparatorluk olmasından kaynaklı başına bela açacaktı. Nitekim ilk ayrılıkçı hareket 15. Yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmış olan Sırplardan gelecekti. Yeniçerilerin bölgedeki sorumsuz davranışlarını İstanbul'a şikâyete giden Sırp önderlerin öldürülmesiyle Georgo Petroviç (Kara Yorgi) önderliğinde Sırp isyanı başladı. 1816 yılında Prenslik verilmesine rağmen devam eden isyan 1829 Edirne Antlaşması ile özerklik kazanıncaya kadar devam etti. [85]

Avrupalı devletlerin sanayi inkılâbını tamamlaması, Osmanlı'nın ise bundan geri kalması, Osmanlı'nın ''Hasta Adam'' olarak görülüp Balkanlardan atılması için fırsattı. Rusların Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde ettiği haklardan olan istenilen yere Rus Büyükelçiliği açılması, İstanbul'da Rus Ortodoks Kilisesi kurulması gibi haklar, Yunan İsyanı'nın başlamasında önemli derecede etken olmuştur. Avrupa'daki Rum aydınların bağımsız Yunanistan ve hatta Bizans'ın yeniden kurulması gibi yaptığı yayın ya da lobi faaliyetleri sonucunda Aleksandr İspilanti önderliğinde ve Rus sınırına yakın olması ve gerektiğinde destek alınabilecek olunması sebebiyle Boğdan'da isyan başlattılar. Eflak ve Boğdan'ın Beyleri Fenerli Rumlar, Romenler

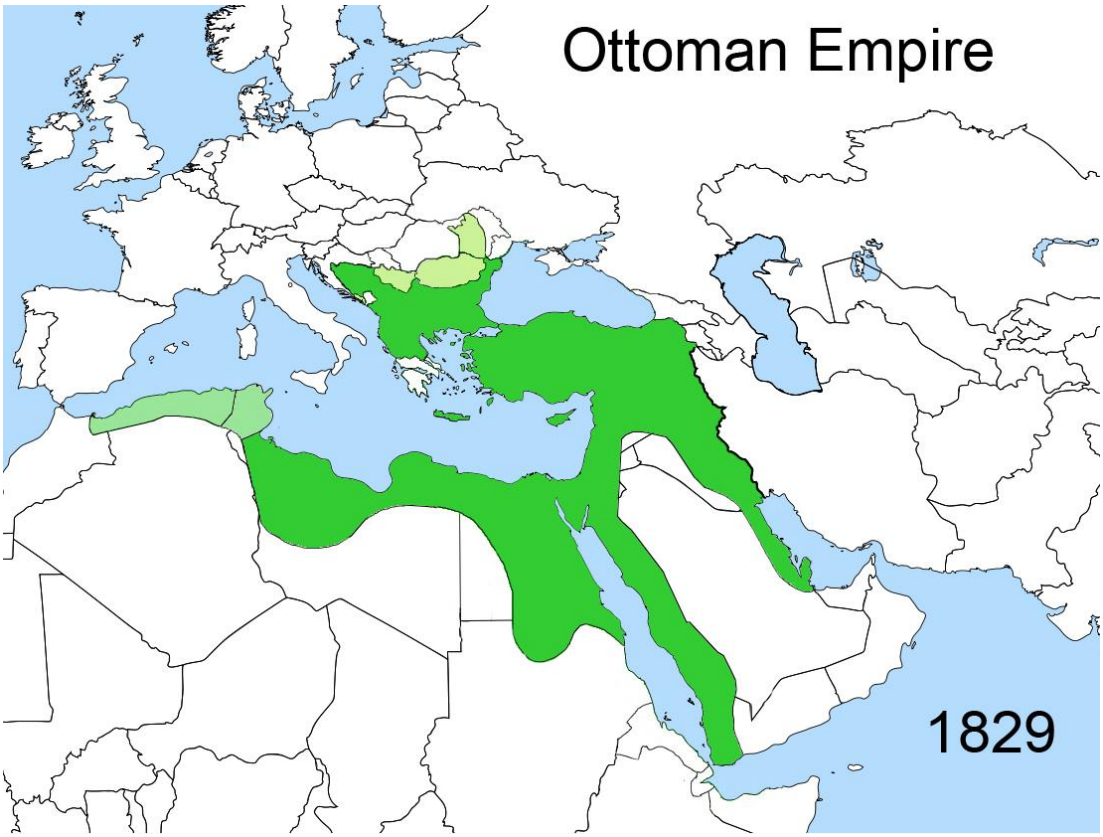
[83] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada…*, s. 106-107.
[84] Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 154-155.
[85] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 227.

tarafından pek sevilmediğinden bu isyan bir destek görememiştir. Fakat Boğdan'daki isyan bastırıldığı vakitte Mora'da Yunan İsyanı (12 Şubat 1821) patlak verdi. İsyan gitgide dini ve milli bir boyut almış ve Mora Rumları isyandan kaçıp kalelere sığınmış olan Türklerin birçoğunu yakalayıp katletmiştir. Tam sayı bilinmese de 25.000 civarında Türkün öldürüldüğü tahmin edilmektedir. İsyana karışan ya da yardımcı olan Rumların II. Mahmut tarafından katli emredildi. Bu sırada isyana desteği belgelenen Ortodoks Patriği Grigoryos 21 Nisan 1821 tarihinde Patrikhane'nin orta kapısında resmi kıyafetiyle idam edildi. Suçlu bulunan Metropolitler de ülkenin farklı bölgelerinde cezalandırılmıştır.[86] İsyanı bastıramayan Osmanlı, Mora ve Girit valilikleri vermeleri karşılığında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım almıştır. Mehmet Ali Paşa, 60 parça gemi 16.000 asker ile 1827 yılında Atina'yı teslim alarak isyanı bastırmıştır.[87]

İngiltere ve Rusya, Yunanistan'ın Osmanlı'ya vergi veren özerk bir devlet olarak kurulması talep etmiş bu karara Almanya ve Avusturya-Macaristan karşı çıkmıştır. Osmanlı da iç işlerine müdahale sayarak bu kararı reddetmişse de Navarin'de yaşanan baskın, Mısır Valisi'nin Mora'yı terk etmesi ve Rusların Mora'da ilerlemesi, 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması ile sona erdi ve Osmanlı 24 Nisan 1830 tarihinde Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımış oldu. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi üzerine 4 Ekim 1853'te Osmanlı Rusya'ya savaş ilan etti. 30 Kasım 1853'te Rusya'nın Sinop'ta Osmanlı Donanmasını imha etmesinin çıkarları ile uyuşmamasından dolayı, Fransa ve İngiltere Karadeniz'e donanma göndererek Rusya'nın savaşa son vermesini istediler. En nihayetinde 27 Mart 1854'te Fransa, İngiltere ve Osmanlı, Rusya'ya savaş ilan ederek Rusya'nın deniz üssü konumunda olan Kırım'ı ele geçirdiler. 30 Mart 1856 tarihinde Paris Barış Antlaşması ile savaş sona erdi.[88]

[86] Nuri Köstüklü, ''1821 Yunan İsyanı ve Sultan Mahmud'un Bilinmeyen Bir Fermanı'', *Belgi Dergisi*, Kış 2020, Cilt:2, Sayı: 19, s. 2030-2036.
[87] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 163-167.
[88] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 168-231.

Harita 3 1829 Edirne Antlaşmasına Göre Osmanlı Sınırları

Kaynak:https://upload.wikimedia.org/36ikipedia/commons/1/10/Territorial_changes_of_the_Ottoman_Empire_1829.jpg (Erişim Tarihi:22.12.2020, 20.30)

Siyasal birliğini oluşturan Almanya'nın güçlenmesini bahane eden Rusya 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya savaş ilan etmiş, savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması (3 Mart 1878) ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığını elde etmiştir. Bulgaristan ise Osmanlı'ya vergi veren bir Prenslik olmuştur.[89]

Rusya'nın 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne'yi işgal ederek boğaz yolunu açması ve Bulgaristan'ın Rusya ile olan ilişkileri İngiltere ve Avusturya'yı rahatsız etmiştir. İngiltere, Çanakkale Boğazı önlerine donanmasını göndermiş, Avusturya da seferberlik ilan ederek tepkisini göstermiştir. Rusya bu iki devletin tehdidine karşı

[89] Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Akademi, Ankara, 2013, s. 10

Almanya'dan destek istese de istediği desteği bulamamıştır. Nihayetinde Berlin'de toplanacak bir kongre üzerine anlaşılmıştır.[90]

Harita 4 Ayastefanos Antlaşması'na Göre Osmanlı Sınırları

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/37ikipedia/commons/e/ee/Bulgaria_San_Stefano_Berlin_1878_TB.png

[90] Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Aras Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 26.

13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Balkanlar'daki bir takım toprağını kurtarmıştır. Yine bu antlaşma sonucunda Avrupa Devletlerinin Osmanlı politikasının kaderi belirlenmiştir.[91]

Harita 5 1878 Berlin Antlaşması'na Göre Osmanlı Sınırları

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Balkans_1878.png

Berlin Kongresi I. Dünya Savaşı'na giden bloklaşmayı oluşturmaya başlayacaktı. Bugüne kadar Fransa ile Rusya'ya karşı denge siyaseti izleyen İngiltere, Avrupa'da yeni bir güç olarak ortaya çıkan Almanya'nın genişlemesini önlemek adına Rusya ile yakınlaşarak Osmanlı'nın ulus devletlere bölünmesi politikasına destek

[91] Suat Zeyrek, ''Balkan Devletlerinin İttifak Arayışı ve Osmanlı Devleti'', *Tarih Dergisi*, Sayı 57, İstanbul 2013, s. 70.

vermeye başlayacaktı. Almanya'nın siyasi birliğini tamamlayıp güç sahnesinde yer alması, İngiltere'nin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasını değiştirecekti.[92]

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Yunanistan da durumdan istifade etmek için Yanya'yı ele geçirmeye çalıştı. Avrupalı devletler Yunanistan'ın bu tutumuna tepki gösterseler de Yunanistan toprak talebini geri çekmedi. Rusya'nın itirazlarına rağmen Berlin'de toplanan kongreye delege gönderen Yunanistan, Teselya ve Epir ve Girit'in kendilerine verilmesini talep etti. İngiltere'nin itirazı Girit'i talep dışında bıraksa da diğer yerlerin Osmanlı ve Yunanistan arasında müzakere edilmesine karar verildi. Müzakereler 1879'da Preveze'de başlayıp İstanbul ve Berlin'de devam etti. İki devletin anlaşmaya varamaması üzerine Avrupalı Devletler Osmanlı'ya verdikleri bir notayla sınırları belirlediklerini açıkladılar. Teselya'nın büyük bir kısmı ve Yenişehir Yunanistan idaresine bırakılmıştı. Bölgede yaşayan Müslümanların itirazlarına rağmen bu topraklar 24 Mayıs 1881 tarihinde Yunanistan'a bağlanmış, anlaşmanın 4. Maddesi gereğince Müslümanların mal, can, din, namus ve adetleri konuma altına alınacak, halka Yunan vatandaşlarının sahip olduğu medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardı. Nitekim antlaşmanın imzalanmasından 1 ay kadar sonra Teselya'daki Yahudiler Müslümanları göçe zorlamaya başladılar. Yunan Hükumeti bu olayı bastırmaya çalışırken Yenişehir'de Rumların Türk bir aileyi diri diri yakması olayların büyümesine ardından gelen Rum saldırıları Müslümanların bölgeden göç etmesine sebep oldu.[93]

İmzalanan Berlin Antlaşması ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını elde etmişler fakat Bulgaristan Ayastefanos Antlaşması ile elde ettiği toprakları iade etmek zorunda kalmıştır. Bosna-Hersek Avusturya'ya terk edilmiş ancak hukuki olarak Osmanlı toprağı sayılmıştır.[94] Berlin Antlaşması ile Osmanlı'ya

[92] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt, II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s. 216.
[93] İbrahim Serbestoğlu, '' Yunanistan'a Geçiş Sürecinde Teselya Müslümanlarının Durumu'', *Belleten 'Dergisi*, Aralık 2014, Cilt 68, Sayı 283, s. 1078-1081.
[94] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 37.

iade edilen Makedonya toprakları için Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında mücadele başlamıştı.[95] Berlin Antlaşması'na saygı göstermeyen Balkan Devletlerinden ilk harekete geçen Bulgaristan oldu. Doğu Rumeli Eyaleti'ni[96] ilhak ettiğini duyurdu.[97]

1.3.3. 1897 Türk Yunan Savaşı

Yunanların uzun süredir isyana teşvik ettiği Rumların Girit'in ilhakı için çağrı yapması üzerine Şubat 1897'de Yunanistan Girit'i ilhak ettiğini açıkladı. Bulgaristan'ın ilhak çağrısına ses çıkarmayan Osmanlı 18 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilan etti. Kara kuvvetlerinin ezici üstünlüğüyle 30 gün gibi kısa sürede zaferle sonuçlandı. Dömeke Zaferi sonrası Atina'ya yürüyecek olan Osmanlı ordusu, Rus Çarı'nın çağrısı üzerine durdu.[98] Osmanlı her ne kadar savaşı kazansa da masada kaybetmişti. 18 Aralık 1897'de Girit'e muhtariyet verildi. Bu muhtariyet Rusya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin isteği üzerine verilmiştir. Alınan karar gereği Girit Osmanlı'ya bağlı bir Muhtar bir vilayet olup Avrupalı devletlerin onayıyla padişah tarafından atanan Hıristiyan bir vali tarafından 5 yıl süreyle yönetilecek ve Osmanlı'ya vergi verecektir. Müslümanların emniyeti sağlandığı takdirde adadan Türk askerleri çekilecektir. Yunan Kralı'nın oğlu George'un Girit'e vali olarak atanmasının ardından Osmanlı'nın Girit'teki fiili varlığı son buldu. Her ne kadar Osmanlı'ya bağlı Muhtar vilayet olsa da, adada ne Osmanlı sancağı ne de Müslümanların hakları kalmıştır.[99]

---

[95] Hale Şıvgın. ''İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü'', *Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı 11, 2012, s. 2

[96] Doğu Rumeli Eyaleti, Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan'a verilen fakat İngiltere ve Avusturya-Macaristan tarafından Berlin Konferansı'nda özerk bir eyalet olarak Osmanlı'ya bağlanan, Balkan Dağları ve Rodop Dağları arasındaki bölgedir. Avrupalı Devletlerin oluruyla Osmanlı tarafından atanan Hıristiyan bir vali tarafından yönetilen eyaletin iç güvenliğini bölge halkının mezhebini dikkate almak kaydıyla oluşturulan milis güçlerinin yardımıyla yerli jandarmalar yapacaktı. (Ali ARSLAN, Bülent YILDIRIM, ''Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti Ve Osmanlı Devletinin Tutumu (1878-1908)'', *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Haziran 2013, Cilt 15, Sayı 1, s. 228-230

[97] Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşının Provası*, Homer Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 4.

[98] Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 4-5.

[99] Serap Toprak, '' Megali İdea'ya Bir Örnek: Girit'', *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 135- 136

1.3.4. Balkan Savaşı

1903-1908 yılları arasında Makedonya topraklarında yaşanan şiddet olayları Avrupalı Devletlerin tepkisine neden olmuş, İngiltere Osmanlı'ya nota vererek Berlin Antlaşmasının 23. Maddesinin uygulanmasını istemiştir. İngiltere'nin müdahalesinden rahatsız olan Rusya ve Avusturya-Macaristan balkanlardaki Osmanlı toprakları için Mürzsteg adında bir ıslahat programı ortaya koydular.[100] Bu programın uygulanmasını kontrol amaçlı Hüseyin Hilmi Paşa görevlendirilecek, yanına Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan birer komiser vekalet edecektir. Zabıta teşkilatının ıhsalı için Avrupa devletlerinden getirilen 25 subay görev yapacak, teşkilatın başına Osmanlı'ya bağlı fakat yabancı biri getirilecektir. Bu 25 subay gerekli durumlarda alt kademelerde çalışmak adına görevli talep edebileceklerdir. Programın içeriğine bakıldığında asayişi sağlamaya yönelik olduğu düşünülmektedir. Fakat Osmanlı Yönetimi bunu bölgeyi Sırp, Yunan ve Bulgar idari bölgelerine bölmek ve uzun vadede Makedonya'nın elden çıkması olarak algılamışlardır. Bunların haricinde Avrupalı devletler uluslararası jandarma teşkilatı kurulması ve Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarının güvenliğinin bunlarla sağlanmasını istemişlerse de yönetim tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine Avrupalı devletler yerel Osmanlı jandarmasını denetlemek adına Avusturya-Macaristan Üsküp'te, İtalya Manastır'da, Rusya Selanik'te, Fransa Serez'de, İngiltere de Drama'da temsilcilik açtılar. Yine gerektiğinde bu bölgelerde jandarma bulundurma hakkını elde ettiler.[101]

5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan işgal altında bulundurduğu Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini, Bulgaristan da bağımsızlık ilan ettiğini duyurdu.[102]Osmanlı Bosna için 2,5 Milyon lira, Doğu Rumeli için 5 Milyon lira ödenmesi karşılığında durumu kabul

[100] Fahri Belen, *20nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1973, s.71.
[101] Ali Dikici, ''Osmanlı Mekedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı'', *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 24, Kış 2010, s. 81-87
[102] Suat Zeyrek, a.g.m., s.72

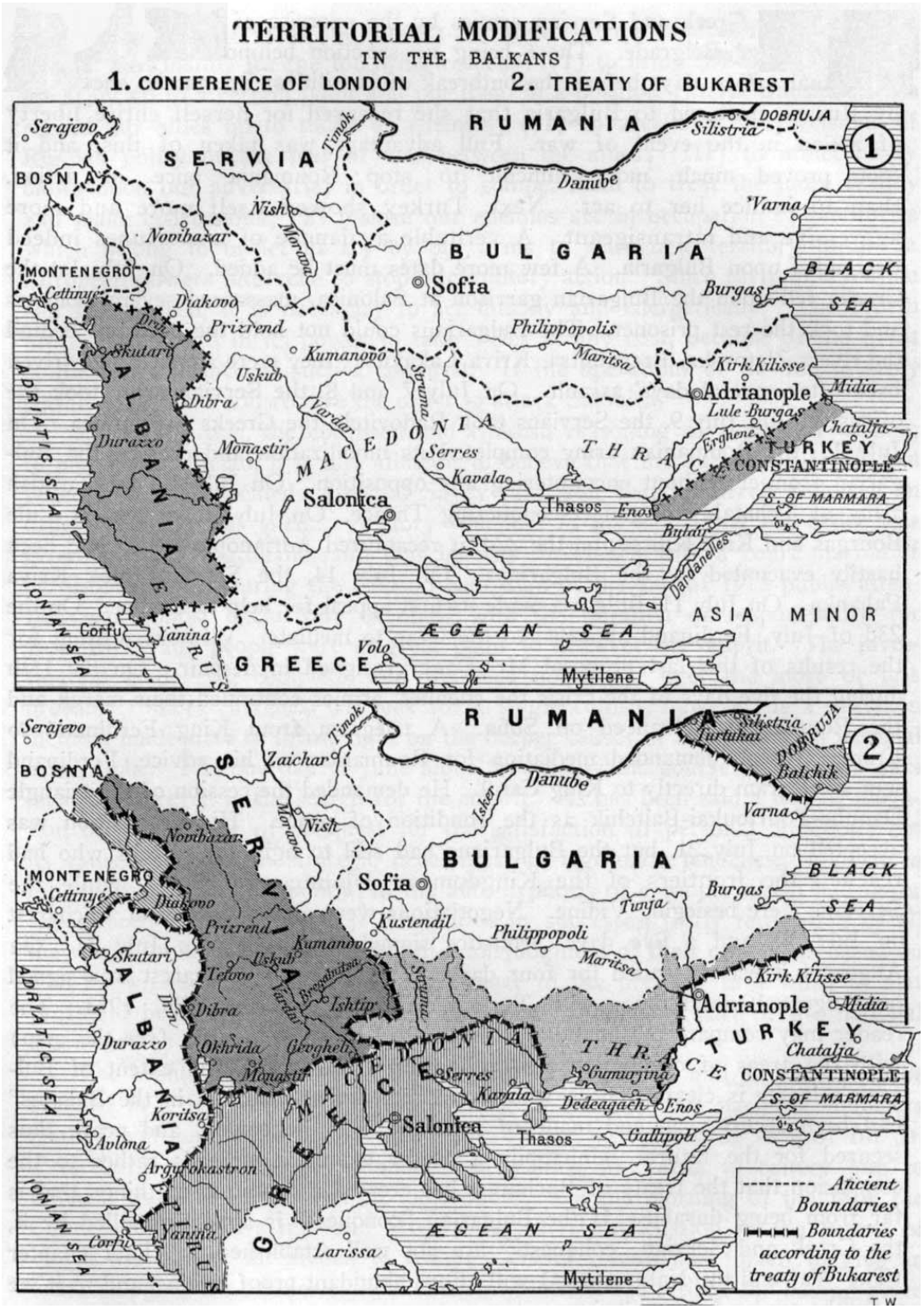
etti.[103] 19 Nisan 1909 tarihinde Bulgaristan ile Osmanlı arasında İstanbul'da imzalanan anlaşma ile Osmanlı Bulgaristan'ın bağımsızlığını resmen kabul etti.[104]

Yunanistan'ın ve Sırbistan'ın Makedonya üzerinde hak iddiaları, Karadağ'ın köy ve kasaba sayısını artırmak istemesi ve Arnavutların özerlik ve ardından bağımsızlık istemeleri Balkan kazanının kaynamasına neden olmaya başladı. Rusya bu noktada Balkan devletleri arasında bir anlaşma ile hem Osmanlı'ya hem de Avusturya-Macaristan'a karşı bölgenin bulanıklaşmasını sağlayacak, Balkan ulusları üzerinde Slav etmenli denetim oluşturulacak ve sıcak denizlere inmek için bir yol olacaktı. Bu görüşmeler 1909'da başlayıp 1912'de ittifak anlaşmasıyla son buldu. Büyük güçlerin kurduğu Balkan oyunu ileride bir Avrupa Savaşı'na neden olacaktı.[105]

13 Mart 1912'de Sırbistan ve Bulgaristan arasında ittifak anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre Makedonya toprakları paylaşılmıştı. Sırbistan Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar üzerindeki hâkimiyetini kırmak istemekte, Bulgaristan ise İstanbul'u dahi almak istemekteydi. 29 Mayıs 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan arasında Osmanlıya karşı savunma anlaşması imzalandı. 1912 yılının yaz aylarında Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında sözlü anlaşmalara varıldı. Eylül-Ekim 1912 tarihlerinde Karadağ Balkan ittifakına katıldı. 8 Ekim 1912'de Avusturya-Macaristan ve Rusya büyük devletler adına Balkan devletlerine bir nota verdiler. Fakat bunun için geç kalmışlardı. Aynı gün Karadağ Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Eylül 1912'de Makedonya'daki Bulgar çeteleri büyük karışıklık çıkarmış, Yunanistan ordusunu Teselya'ya yığmıştı.[106]

[103] Enver Ziya Karal, *a.g.e.,* s. 287.
[104] Ozan Tuna, ''Çatalca Savaşı'nda Türk Donanmasının Desteği'', *Studies of The Ottoman Domain,* Cilt 6, Sayı 10, Şubat 2016, s. 25
[105] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* s.37-38.
[106] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* s.38-41.

Harita 6 Balkan Savaşları Sonrası Osmanlı Sınırları

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Balkan_Wars_Boundaries.jpg

Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Ordusu, İşkodra, Yanya ve Edirne dışında ciddi bir savunma yapamamıştır. Balkan Devletleri karşısında tarihin en büyük bozgununu yaşamış, Selanik'te görevli Hasan Tahsin Paşa kurşun atmadan 25.000 asker ve 1.000 subayı sahip oldukları 70 topu ve cephaneleri ile birlikte Yunan kuvvetlerine teslim etmiştir. Zaten yetersiz ve güçsüz olan donanma boğazlardan dışarı bile çıkamamıştı. Osmanlı ordusu Enez-Midye hattını delmek için birçok çıkarma yapmayı denemiş fakat başarılı olamamıştı. Girit Osmanlı'nın hâkimiyetinden çıkmış diğer adalar da aynı akıbete uğramıştı. Bab-ı Ali darbesinden sonra 17 Ocak'ta büyük devletler bir nota vererek Osmanlı'nın Edirne ve adalardan vazgeçmesini istedi. Yeni kurulan hükumet notayı reddedip dirense de Edirne düşünce 30 Mayıs'ta barış anlaşması imzalanmak zorunda kalındı. İttifaktaki diğer Balkan devletleri ve Romanya, Bulgaristan'dan toprak talep etmesiyle ikinci Balkan Savaşı başlamış oldu. Bunu fırsata çeviren Osmanlı harekete geçerek 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi kurtardı. Savaş sonunda yeni bir barış anlaşması yapıldı. Anlaşmaya göre Epir, Selanik, Doyran, Drama, Kavala ve Makedonya'nın büyük kısmı ve Girit Yunanistan'a, Batı Trakya Bulgaristan'a, Dimetoka ve Doğu Trakya'nın tümü Osmanlı'ya verildi. 14 Kasım 1913'te Atina'da imzalanan anlaşma ile Girit kesin olarak Yunanistan'a bırakıldı. [107]

1.3.5 Adaların Yunanistan Tarafından İşgali

Balkan Savaşı öncesinde Yunanistan, İngiltere ile yaptığı işbirliği ile donanmasını güçlendirmiştir. Bu bağlamda İngiltere'den 4, Almanya'dan 2 muhrip satın alınarak Osmanlı'nın 8 muhribi karşısında sayıyı 14'e yükseltmişlerdir. Osmanlı Donanması'nın nitelik bakımından az olmasının yanında nicelik bakımdan da yetersiz olduğu gün gibi aşikârdır.[108] Balkan Savaşı'na gelindiğinde Osmanlı'nın deniz harekât alanı, Karadeniz, Akdeniz, Adalar Denizi, Marmara Denizi, Adriyatik Denizi ve Kızıl Deniz olmuştur. Bulgar Ordusu'nun üs olarak kullandığı Varna Limanı'na karşı Karadeniz'de donanma oluşturulmuş, kara birliklerini denizden desteklemişlerdir.[109]

[107] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* s.10.
[108] Bilal Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler, 1912-1913*, C.I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s. XVL
[109] Arif Büyüktuğrul, *''Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler''* , Belleten, C.XLIV, S. 176, s. 744

İtalyanların taarruz ihtimaline karşı donanmanın bir kısmı Çanakkale önlerinde bekletilmiş, bir yandan da Marmara ve Karadeniz'de nakliye kontrol edilmeye çalışılmıştır.[110]

Adalar Denizi'ndeki durum da aynı kara savaşlarında olduğu gibiydi. Yunanistan'ın 1911 yılında ''Averof'' zırhlını almasıyla savaşa katılan tüm devletlerden daha üstün bir donanmaya sahip olmuştu. Yunanistan'ın hedefi Batı Anadolu ve Çanakkale Boğazını ablukaya alarak Osmanlı'nın olası Trakya takviyesini engellemekti. Bunu başarabilmek için Boğazönü ve Saruhan Adalarını işgale başladı. Savaşın ilk aylarında Gökçeada, Bozcada, Taşöz, Limni, Midilli ve Sakız adaları gibi önemli adalar işgal edildi. Yunanistan'ın asıl başarısı Boğazönü Adaları olan Gökçeada, Bozcada ve Limni'nin işgaliydi. Bu adalar üs olarak kullanılmış ve Osmanlı Donanması Yunan ablukasını yaramamıştır. [111]

Altı Büyük Devlet (İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan, İtalya) kakarı ile Balkan Devletleri ve Osmanlı arasında 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Girit hakimiyetinden vazgeçti. Fakat Yunanistan ve İtalya'nın işgal ettiği adaların geleceği 5. Madde gereği ''Süfera Konferansı'na ertelendi. Yine II. Balkan Savaşı sonunda Yunanistan ile Osmanlı arasında imzalanan 14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması'nda da 15. Madde ile Londra Antlaşması'nın 5. Maddesine atıfta bulunarak adaların hakimiyeti belirlenmedi. Süfera Konferansı'nda Büyük Devletler arasında görüş ayrılıkları çatışmaları beraberinde getirdi. Nitekim 14 Ocak 1914'te İngiltere hazırladığı projeyi diğer devletlere kabul ettirdi. Karar 13 Ocak'ta Yunanistan'a 14 Ocak'ta Osmanlı'ya bildirildi. Karara göre Gökçeada, Bozcaada ve Kızılhisar Osmanlı'ya, Yunanistan'ın işgal ettiği diğer adalar ''silahlandırılmamak ve askeri amaçlarla kullanılmamak'' kaydıyla Yunanistan'a verildi. Bu karar adaların egemenliğinin değil sadece kullanım

[110] Bülent Durgun, ''Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Yolu Ulaştırması'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Aralık 2011, Yıl 7, Sayı 14, Harp Akademileri Basımevi, s. 149

[111] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 15-16.

hakkının Yunanistan'a verilmesi demekti. 15 Ocak 1914'te Osmanlı Hükümeti Gökçeada, Bozcaada ve Kızılhisar'ın Osmanlı'ya verilmesini senet kabul ederek diğer adaların haklarından vazgeçmeyeceklerini ilgili devletlere notayla ilettiler.[112]

Yunanistan'a verilen notada Süfera Konferansı kararının ancak Epir'deki askerlerini çekmesi kaydıyla gerçekleşebileceği bildirildi. Yunanistan baştan reddetse de kabul edip Epir'deki askerlerini çekti. Süfera Konferansı'nda İtalya'nın işgal ettiği Menteşe Adaları hakkında bir karar bulunmamaktadır. 2 Mart 1914'te Yunanistan Hükümeti Midilli ve Sakız Adalarına karşılık Menteşe Adalarından hangilerinin verilebileceğine dair sorduğu soruda, Osmanlı Hükümeti İspara, Ahikerya, Koçbaba, İstanbulya, Kerpe ve Kaşot Adaları'nın verilebileceğini bildirdi. Yunanistan, Osmanlı'nın Midilli ve Sakız Adaları'na saldırı yapabileceği ihtimali üzerine Büyük Devletlerin desteğini almaya çalışırken Üçlü İttifak (Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan) üyeleri Limni Adasının da Osmanlı'ya verilmesini istediler. Bununla birlikte İtalya işgal ettiği adalar için Osmanlı ile müzakereye başlamak istediğini duyurdu. Durumun bu şekilde gelişmesi Yunan Hükümetini görüşmelere razı etti. Fakat daha Yunan Başbakanı Venizelos yoldayken I. Dünya Savaşı'nı başlatan haberin (Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş açması, 28 Temmuz) gelmesi üzerine, Venizelos geri döndü. Akabinde iki devletin temsilcileri 12 Ağustos 1914'te Bükreş'te toplandılar. Her ne kadar görüşmeler devam etse de iki taraf da görüşlerinden taviz vermediği için görüşmeler 10 Eylül 1914'te sonuçsuz olarak bitti.[113]

[112] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* s.10-11.

[113] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* s.11-12.

1.4. I. DÜNYA SAVAŞI VE ADALARIN İLHAKI

1.4.1. Kıbrıs'ın İlhakı ve İtalya'nın Taraf Değiştirmesi

1.Dünya savaşı başladığında Menteşe Adaları ve Saruhan Adaları'nın akıbeti belli değildi. İtalya müzakere teklif etmişse de adaları devredeceği kesin değildir. Menteşe Adaları'nı işgal eden İtalya, 1915 yılına kadar Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer almaktaydı. 1914'te savaş başlamasına rağmen taraf olmadan bekledi. İtalyanların amacı kimin kazanıp kimin kaybedeceğini görerek taraf seçmekti bunun için hem itilaf hem de ittifak üyeleri ile gizli görüşmeler yapmakta, kendileri için istedikleri müzakere etmekteydiler.[114] İngiltere 1878'den beri elinde tuttuğu Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etti. Bundan cesaret alan İtalya İngiltere'ye 1912'den beri işgali altında olan Menteşe Adaları'nın kedilerine verilmesi karşılığından İtilaf Devletleri safında savaşa gireceğini bildirdi. (16 Şubat 1915) Nitekim 26 Nisan 1915 tarihinde İtalya ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra Antlaşması imzalandı ve Menteşe Adaları'nın ilhakını tanıyacaklarını beyan ettiler. 21 Ağustos 1915'te savaşa İtilaf Devletleri safında girdi ve Uşi Antlaşması'nın yükümlülüklerini yerine getirmeyeceğini ilan etti. [115]

1.4.2. I. Dünya Savaşı Sırasında Adalar

İtalya'nın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi Yunanistan ile İtalya arasındaki adalar rekabetini alevlendirmiştir. Savaşın başında İngiltere'nin yanında savaşa girmek istemeyen Yunan Kralı Konstantin'in Venizelos'u istifaya zorlaması İngilizlerin adalar konusunda İtalya'ya taraf olmasına sebep olmuştur. İki taraf da birbirini savaş esnasında küçük gören propagandalar yapmış, bu kara propagandalar Menteşe Adalarındaki Rum ahalinin baskı yönetimi altına girmesine sebep olmuştur.

[114] Hazal Pabuççular, *a.g.e.,* s. 20-21.
[115] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* s.13

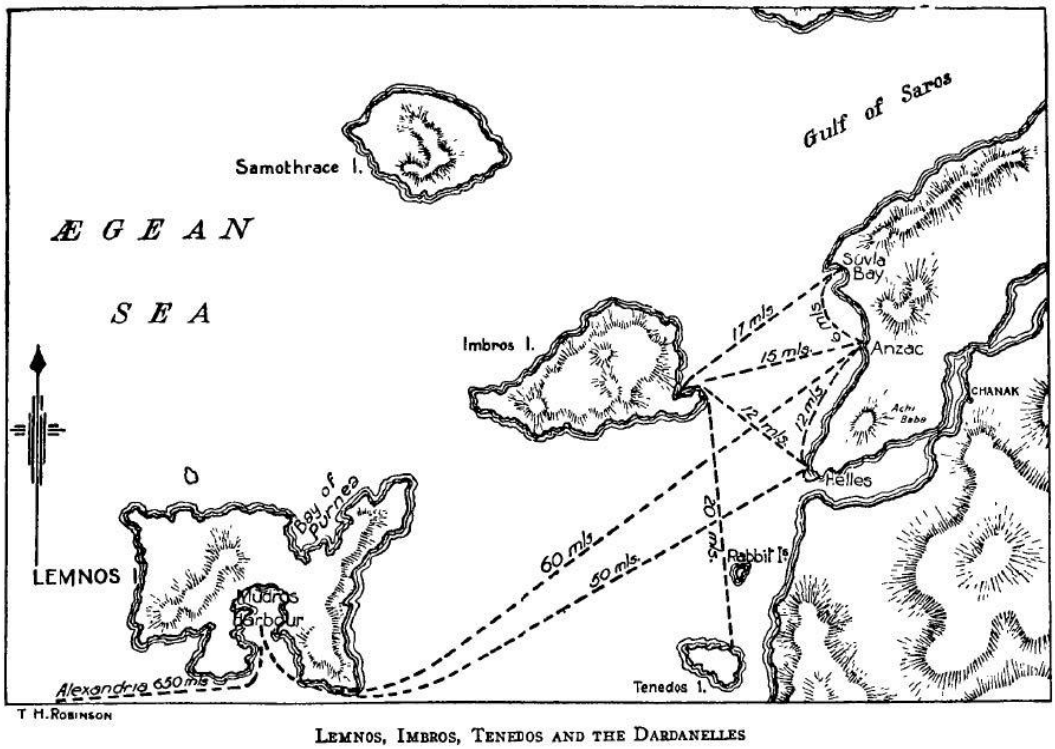
Rumlara karşı zorlaştırıcı, mesafeli bir anlayış benimsenmiş, ilk başlarda kurtarıcı gibi gözüken İtalyan ordusu baskıcı unsur haline gelmiştir. Adalardan ayrılanların 3 ay içinde geri dönmemesi durumunda geri alınmayacakları olması adada demografik değişiklik yapmak istediğinin göstergesidir. İtalyanca resmi dil alarak ilan edilmiş, yerel yönetimler ve gümrükler kurulmuştur. İtalya'nın bu tavrı Yunanistan'ın İngiltere safında savaşa girmesine kadar devam etmiştir. [116]

Çanakkale Savaşı'na gelinceye kadar İtalya'nın Adalar Denizi üzerindeki hakimiyeti İngiltere ve Fransa'nın işine gelmese de, 3 yıl içinde aynı bölge iki devlet için de savaş alanına dönmüştür. Çanakkale Boğaz harekatından önce Limni ve Gökçeada'nın ele geçirilmiş olması harekatın seyri açısından stratejik bir önem arz etmiştir. Saldırılara karşı korunaklı olmaları, çatışma bölgesine uygun uzaklıkta olmaları hem askeri hem de lojistik üs konumunda İtilaf kuvvetlerine oldukça fayda sağlamıştır. Bu durum İmroz ve Gökçeada'nın Çanakkale Boğazı savunmasında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Şubat 1915 tarihinde Gelibolu'nun bombalanmasından hemen önce Yunan Başbakan İngilizlerle görüşüp adalar konusunda anlaşmaya vardıktan sonra Gökçeada, Bozcaada, Limni ve hatta Midilli'nin üs olarak kullanılmasını sağlamıştır. 15 Şubat 1915'te Gökçeada, Bozcaada ve Limni'den hareket eden İtilaf Kuvvetlerinin gemileri Sededülbahir ve Kumkale Tabyalarını topa tutmuştur. İşgal Kuvvetleri komutanı Hamilton, neredeyse tüm harekâtı Gökçeada'dan yönetmiştir.[117]

[116] İsmail Ediz, ''İtalya'nın Oniki Ada'yı İşgali ve Güney Arnavutluk Sorunu (1912-1918)'', *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:11, Sayı 1 , Yıl 2016, s. 46-48

[117] Çiğdem Şahin, "Çanakkale Savaşları'nda İtilaf Kuvvetleri Üssü İmroz Adası (Gökçeada)", Gürsoy Akça ve İkbal Vurucu (Ed.), *Savaş ve Toplum- Savaş Üzerine Yazılar*, Eğitim Yayınevi, Konya, s. 219-244.

Harita 7 Çanakkale Savaşında Boğazönü Adalarının İtilaf Devletleri Tarafından Üs Olarak Kullanılmasını Gösteren Harita

LEMNOS, IMBROS, TENEDOS AND THE DARDANELLES

Kaynak: BEAN, C. E. W. (1941), The Official History of Australia in the War of 1914-1918, Volume I: The Story of ANZAC (The First Phase), Angus&Robertson Ltd., Australia.

1.4.3. Lozan'a Kadar Adaların Durumu

Menteşe Adaları'nın Uşi Antlaşması ile Osmanlı'ya devredilmesi kararlaştırılmışsa da Balkan Savaşları'nın patlak vermesiyle adalar devredilmemiş, I. Dünya Savaşı'nda İtalya için pazarlık konusu olmuştur. 1914'te savaşın başlamasına rağmen İtalya savaşa dahil olmamıştır. Bir bakıma kimin üstün olduğuna göre taraf seçecektir. İttifak bloğunda olmasına rağmen İtalya, İtilaf bloğuyla da görüşmeler yapmaktadır. 1915 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile İtalya'nın Menteşe Adaları üzerindeki egemenliği Fransız ve İngilizler tarafından tanınmıştır. İtalya 1912 yılının aksine 1914 ve 1915 yıllarında artık adaların İtalya'nın doğu menfaatleri açısından önemli olduğu görüşü savunulmaya başlanmıştır. Osmanlı'ya Trablusgarp için diz çöktürmek isterken işgal ettiği adalar artık İtalya için pazarlık malzemesi halini almıştır. İtalyanlar ile birlikte Yunanlar da adalarda hak iddia etmiş, kullandıkları haritalarda ana karaya bağlı şekilde göstermişlerdi. Aynı safta savaşsalar da İtalya

adaları fiziki olarak elinde tutuyor, Yunanistan ise kendini adaların varisi sayıyordu. I. Dünya Savaşına İtalya geç katılmış, Çanakkale savaşına katkı sunamamıştır. Yine de Leryos, İstanbulya ve Rodos adalarında üs olarak yararlanılmıştır. İtalya savaşa geç girse de menteşe adalarına yığınak yapmayı ihmal etmemiştir. Antalya bölgesine yapacağı olası çıkama için hazırlık yapmaktaydı. Buna karşılık Osmanlı tarafi Güneybatı Anadolu'da önemler almıştır. İtalya Adalar Denizi'nin güneyini abluka altına almaya çalışsa da bölgedeki Alman denizaltıları buna müsaade etmemiştir. Yine I. Dünya Savaşı esnasında bölgedeki Rum halk 12 Ada Ligi adı altında bir oluşumla Adaların Yunanistan'a bağlanması gerektiği ile ilgili İngiltere ve Fransa'ya mektuplar göndermişlerdir. [118]

Kızılhisar Adası Menteşe Adalarından farklı olarak görülmelidir. Kaş ilçesinin hemen karşısında olan bu ada 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşmasına kadar fiili olarak Osmanlı egemenliğindeydi. Balkan Savaşlarında Yunanlar tarafından işgal edilen ada 1914'te Gökçeada ve Bozcaada ile birlikte Osmanlı'ya devredilmiş fakat Yunanlar tarafından ada boşaltılmamıştı. 1915 yılına gelindiğinde ada İtalyanlar tarafından Yunanlardan alındı. Fransa Kızılhisar Adasını I. Dünya savaşı boyunca etkin şekilde kullandı. Denizaltı, gemi ve uçağa üs olarak hizmet verdi. Kıyılarına yerleştirdikleri toplarla Finike, Kaş ve Fethiye gibi yerleşim yerlerini topa tutan Fransızlara Alman yapımı toplarla karşılık verilmiştir. Savaştan önce on iki bin olan ada nüfusu, savaştan sonra üç bine kadar gerilemiştir. Menteşe adalarının aksine Kızılhisar Adası şiddetli çarpışmalara sahne olmuştur. Mondros Ateşkesinden sonra da Anadolu'nun işgali için adalar üs olarak kullanılmıştır. Rodos Adası İtalyanlar tarafından Güneybatı Anadolu'yu işgal etmek için bir atlama tahtası olarak kullanılmıştır. [119]

[118] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 21-23.

[119] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 23- 24

1.4.4. Sevr Antlaşması

İngiltere I. Dünya Savaşı'na hem Yunanistan'ı hem İtalya'yı sokmak istediği için işgal ettikleri adaların kendilerinin olacağı sözünü vermişti. 18 Ocak 1919 tarihli Paris Barış Konferansında Venizelos'un tüm adaların Yunanistan'a verilmesi gerektiği isteğiyle başvuru yaptı. Adriyatik konusundaki anlaşmazlıktan dolayı İtalya, kurulan ''Dörtler Konseyi''nden çekilince Menteşe Adaları ve Kızılhisar Adasının Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılsa da İtalya'nın itirazı üzerine Sevr'de tekrar ele alınması koşuşluyla askıda kaldı.[120]

Sevr Antlaşması'nın 84. Maddesinde Türkiye'nin Gökçeada ve Bozcaada üzerindeki tüm hukuk ve tasarruflarından vazgeçmesi, Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya Adalarının hâkimiyeti 17-30 Mayıs 1913 Londra Süfera Konferansı ve 14 Kasım 1913 Atina Antlaşması'na göre Yunanistan'a verilmesine hükmedilmiştir. [121]

Yine antlaşmanın 122. Maddesinde Türkiye'nin Menteşe Adaları yani, İstanbulya, Rodos, Herke, Kerpe, Çoban, İlleki, İncirli, Kilimli, İleriye, Batnos, Sömbeki, İstanköy ve bu adalara bağlı Kızılhisar'dan hukuk ve tasarruflarından İtalya'nın lehine vazgeçmesine hükmedilmiştir.[122]

Sevr Antlaşması'nın 177 ve 178 maddeleri gereğince Yunanistan'a bırakılan adalarda istihkamlar yıkılacak, Limni Gökçeada, Bozcada ve Midilli Boğazlar Komisyonu(İngiltere, Fransa ve İtalya)'nun himayesinde olacaktı. Vakıf malları, bunların tamir ve bakımı, yenilerinin inşası, askerlerin geçebileceği yollar ve demiryolları yine İtalya, Fransa ve İngiltere'nin hâkimiyetinde olacaktı. [123]

---

[120] Cevdet Küçük, a.g.e., s.13.
[121] Nihat Erim, ''Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt 1, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları'', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 1953, s.557-558
[122] Nihat Erim, *a.g.m.*, s.567
[123] Nihat Erim, *a.g.m.*, s.585-586

Menteşe Adaları'nın ve Kızılhisar'ın İtalya'ya verilmesi Yunanistan'ın tepkisine yol açmış bu sorunun çözümü için 10 Ağustos 1920'de Bonin-Venizelos Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Rodos ve Kızılhisar dışındaki tüm adalar Yunanistan'a bırakılmış, Rodos'ta muhtariyet uygulanacaktı. Eğer İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi kabul ederse İtalya da Rodos halkının kaderini tayin etme hakkı vereceğini belirtmiştir.[124]

[124] Cevdet Küçük, a.g.e., s.14.

II. BÖLÜM

1920-1950 12 ADA

2.1.KURTULUŞ SAVAŞI VE LOZAN ANTLAŞMASI

2.1.1. Batı Anadolu'nun İşgali ve Kurtuluşu

Anadolu coğrafyası tarihin her anında Yunan Milleti ve yöneticileri tarafından tarihi bir vatan ve etki alanı olarak görüşmüş ve her iktidara gelen yönetici burayı zapt etmeye çalışmış, başarılı olanlar takdir edilmiş, başarısız olanlar gözden düşmüştür. 1821 Yunan İhtilali'nden sonra ''Megali İdea'' düşüncesi benimsenmiş ve Türkleri Asya'ya sürmek ve Anadolu'yu Yunanistan'a bağlamak (Enosis) gayesi üzerine politika güdülmüştür. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan' bırakılması ''Enosis'' hayalini canlandırmıştır.[125]

Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı'nın her noktasını işgale hazır hale getiren İtilaf Devletleri İstanbul ve Kocaeli'ne ilk çıkarmaları yapmışlardı. 13 Kasım 1918'de 61 gemiden oluşan donanma Dolmabahçe önlerine demirledi. Bu donanmada Yunanistan'a ait 14 adet kruvazör ile 4 adet muhrip de bulunmaktaydı. Yunanların kutsal saydıkları Avezof zırhlısı da gelen gemiler arasındaydı. Gemiler demirlerken Avezof zırhlısından Yunan Milli marşı çalınmış, bunu dinleyen binlerce İstanbul'lu Rum durumu alkışlamışlardır. Yunan Baş Komutan Paraskevopulos'un İstanbul'u ziyaretinde binlerce Rum evlerini Yunan Bayrakları ile donatmış, İstanbul'un fethinden beri ilk kez Patrikhaneye Bizans bayrağı çekilmiştir. Yaşananlar Yunanlar için asırlardır süren rüyalarının gerçeğe dönüşmesi gibi olmuştur. İstanbul'da bunlar

[125] Murat Köylü, ''Batı Anadolu`nun İşgalinin Türk, Yunan Ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi'', *Toros Üniversitesi İibf Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:3, Sayı:6, Aralık 2016, s.149.

yaşanırken İtilaf Devletlerinin onayı ile İzmir'e ''Leon'' muhribi demirlemiş, sürgünde olan Metropolit Hrisostomos geri dönmüştür. [126]

Batı Anadolu'nun işgali her ne kadar Yunanistan tarafından yapılmış olsa da bunun perde arkasında İngiliz devletinin çıkarları yatmaktadır. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına kadar İngiltere, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü desteklese de bu durum 1880 yılında iktidara gelen Liberal Parti'nin Osmanlı karşıtı tutumu ile değişmiştir. Osmanlı'nın kaybettiği toprakları geri almak istemesi Hıristiyanlara karşı baskı olduğu öne sürülerek Avrupa'da negatif bir Türk imajı ortaya koymuş, özellikle İngiltere ile ilişkiler gerilmiştir. Bu gelişmelerden dolayı Osmanlı yeni bir müttefik arama yoluna gitmiş ve Almanya ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. [127]

10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması ile Ege'deki tüm adalardaki haklardan vazgeçilmiş, Avrupalı devletlerin ''Doğu Sorunu'' 'nu çözdüğü, Yunanistan'ın ise ''Megali İdea''yı gerçekleştirdiği düşüncelerine hâkim olmuştur. Nitekim 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı bağımsızlık ateşi Yunan işgaline son vermiş, 14 Ekim Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Anadolu'yu işgalden kurtarmıştır. Mudanya Mütarekesi imzalandıktan sonra yapılacak olan barış görüşmeleri için Türk tarafı her ne kadar İzmir'i işaret etse de görüşmeler için İsviçre'nin Lausanne (Lozan) şehri seçilmiştir.[128]

2.1.2.Lozan Görüşmeleri

13 Kasım 1922 olarak belirlenen konferans ancak 20 Kasım 1922'de başlayabilmiştir. Konferansta İngiltere'yi Lord Curzon, Fransa'yı Barrere, İtalya'yı Garoni, Yunanistan'ı Venizelos ve Boğazlar konusunda görüşmelere katılan Sovyetleri de Çiçerin başkanlığındaki heyetler temsil etmek üzere katılmıştır. İtilaf

[126] Murat Köylü, *a.g.m.*, s.149-152.
[127] Murat Köylü, *a.g.m.*, s.155-157.
[128] Fuat ince, ''Lozan Barış Antlaşması Ve Ege Adaları'', Ankara Üniversitesi, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Lozan Antlaşması Özel Sayısı, 2013, s. 109-111.

devletleri bunun I. Dünya Savaşı'nın devamı olarak Mondros Ateşkes Antlaşması'nı esas alırken, Türk heyeti kazandığı zaferle imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı esas almıştır. Türk Heyeti her fırsatta Misak-ı Millîyi öne sürerek masada galip taraf olduğunu hatırlatmıştır. [129]

İtalya 12 Ada'yı Balkan Savaşından sonra Osmanlı'ya teslim etmesi gerekirken, I. Dünya Savaşı'nda farklı taraflarda savaştıkları için adaları teslim etmedi. Bunun dayanağı olarak Sevr Antlaşmasının 122. Maddesini sundular. Fakat Sevr Antlaşması ne Mebusan Meclisince ne de Büyük Millet Meclisince onaylanmadı. 1919 ve 1920 tarihlerinde İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla imzaladıkları iki antlaşma ile Rodos haricindeki adaları Yunanistan'a bırakmışlardır. Rodos'ta da muhtariyet uygulanmasını öngörmektedir. Fakat İtalya bu adalarda hak sahibi değil işgalci olduğu için imzalanan bu antlaşmalar sakattır. 12 Ada Lozan'da çözüme bağlanacak diğer topraklar gibi değil. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan çok daha önce işgal edilmiş ve taraflarca Osmanlı'ya iade edileceği antlaşmayla garanti altına alınmış vaziyettedir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk de Lozan'a gidecek heyete, 12 madde halinde adalar ile ilgili bir bildiri hazırlamış, Anadolu'ya yakın olan adaların güvenlik açısından Türk idaresine bırakılmalarını, Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek adasının Türkiye'ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan'a bırakılan adalar silahtan arındırma şartı ön planda olacaktır.[130]

Dış İşleri Bakanı ve Türk Lozan Heyeti Başkanı İsmet İnönü toplantıda Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek Adasının Türkiye'ye verilmesini talep etmiş, aynı zamanda Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarının Anadolu'nun ayrılmaz bir ekonomik ve siyasi parçası olduğunu ileri sürmüştür. Adaların dağılımı konusunda tarafların çıkarlarının gözetileceği bildirilmesine rağmen bu adalar Yunanistan'a bırakılma kararının Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Nitekim Yunan İmparatorluğu düşüncesi kendini ispatlamış olduğundan Yunanistan'a bırakılan adaların muhakkak silahsızlandırılması, tahkimlerin yıkılması, uçak

[129] Fuat ince, *a.g.m.,* s. 112
[130] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada…,* s. 111-114.

hangarları ya da pistlerinin yapılmaması söz konusu adalarda asayişi sağlayacak jandarma kuvvetlerinin haricinde askeri gücün olmaması, deniz üssü konumunda bulunmamaları, halkı kışkırtacak herhangi olaya destek verilmemesi , kaçakçılığın engellenmesi ve bu kuralların devamlı olması gerektiği ile ilgili Türkiye'ye garanti verilmesi İsmet Paşa tarafından talep edilmiştir. Buna karşın Yunan Heyeti Bakanı Venizelos bahsi geçen adalarda Rum nüfusun olduğunu ve bunların Türkiye'ye katılmasının anlamlı olmayacağını, askerden arındırılma konusunun incelenmesini kabul etikleri fakat uzun süredir Yunan egemenliğinde olan Gökçeada ve Bozca ada dahil Türkiye'nin egemenliğine geçmemesi gerektiğini belirtmiştir. Gökçeada ve Bozcaada'nın boğaza yakınlığından dolayı bazı egemenlik kısıtlamalarını kabul edeceklerini fakat bu söz konusu adaların Çanakkale'nin silahsızlandırılması ile birlikte ele alınması gerektiğini söylemiştir. [131]

İlk oturumda Gökçeada ve Bozcaada'nın egemenliği dahi kesin olarak Türkiye'ye verilmemiş, diğer bahsi geçen adaların da silahsızlandırılmasına gerek olup olmadığı sonra görüşülmek üzere alt komisyona gönderilmesine karar verilmiştir. Türk heyeti Gökçeada ve Bozcaada'nın egemenlik meselesinin sonra görüşülecek olmasına çekince koymuştur. İsmet Paşa'nın ısrar etmesine rağmen İngiliz heyet başkanı alt komisyondan rapor çıkana kadar bu 2 adanın görüşülmeyeceğini belirtmiştir. Hem İngiliz hem da Fransız delegeleri Adalar Denizindeki adaların Yunan egemenliğinde kalması için taraf olmuşlar, daha önceki ada isyanlarını bahane ederek, adalardaki Rum nüfustan dolayı adaların Yunan egemenliğinde kalmasını istemişlerdir. İlk turda Yunan işgali altındaki adalar hakkında görüşmeler yapılmış fakat İtalyan işgali altındaki 12 Ada (Menteşe Adaları) hakkında görüşme yapılmamıştır. Heyetler arasında yapılan görüşmelerden istenildiği gibi bir sonuç çıkamamasının aksine bir de Fransa, İngiltere ve İtalya kendi talepleri doğrultusunda 150 sayfa, 160 madde ve 30 ek sözleşmeden oluşan anlaşma metnin hazırlayıp Türk heyetine sunmuştur. Bu anlaşma metni Sevr Antlaşması'ndan pek de farklı olamamakla birlikte Gökçeada ve Bozcaada dışındaki tüm Boğazönü adaları Yunanistan'a verilmiş, Anadolu'ya yakın adalar askerden arındırılmış olarak

[131] Fuat ince, *a.g.m.*, s. 113-114.

Yunanistan'a bırakılmıştır. Türk heyetinin bu antlaşma metninin 26 noktasına itiraz etmesinden dolayı bazı değişiklikler yaparak tekrar sunulmuştur. Türk heyetinin istekleri dikkate alınmayınca, heyet 6-7 Şubat'ta Lozan'dan ayrılmıştır.[132]

Lozan Konferansı'nın ilk görüşmelerinde 12 Ada (Menteşe Adaları) hakkında hiç görüşme olmamış, fakat 2. Konferansta 12 Ada grubuna bağlı olan Kızılhisar (Meis) hakkında tartışmalar yaşanmıştır. İlk konferansta Türk Heyetine verilen taslak metin kabul edilmemiş aksine Türk Heyeti kendi taslak metini taraflara sunmuştur. Türk Heyetinin hazırladığı taslak metninin 15. Maddesinde Kızılhisar (Meis) Türk Karasularında olduğundan dolayı Türkiye'ye terkini istemekte, fakat İngiliz Heyetin bahsi geçen adanın nüfusunun Rum Ortodoks olduğu ve ilk görüşmelerde bahsi geçmediği için bunun kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. 1921 yılında Kızılhisar Adasını Fransızlardan teslim alan İtalya, bu adanın karasuları içinde olmadığını iddia etmiş ve ilk konferansta tartışılmadığı için Türk tarafına verilmesini kabul etmemiştir. Kızılhisar Adası ilerleyen yıllarda Akdeniz'deki İtalyan çıkarları ve Rodos Adası'nın savunması için gerekli olabileceğinden konferansta Türk ve İtalyan heyetler arasında çıkmaza yol açtı.[133]

2.1.3. Lozan Antlaşması

Yine Türk Heyetinin hazırladığı taslak metninde talep edilen adaların yanı sıra, Yunanistan ve İtalya'ya bırakılan adalarda bu adaların işgalinden şimdiye kadar geçen süre zarfında Duyun-u Umumiye borçlarında kendilerine düşen payı yine bu devletlerin üstlenilmesi istenmiştir. Bunun üzerine İtalya'nın 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın 1912'den itibaren olan borçlarını üstleneceğini ve Kızılhisar Adası'nın Türkiye'ye karşı kullanılmayacağı teminatı vereceğini belli etmesinden sonra Türk Heyetinin Kızılhisar ile ilgili talebinden vazgeçme eğilimi olmuştur. 4 Haziran 1923 tarihinde İtalya Heyeti Başkanının Kızılhisar Adası'nın Türkiye'ye karşı kullanılmayacağının kesin teminatını vermiş ve 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın ele

[132] Fuat ince, *a.g.m.*, s. 115-118.
[133] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 28-30.

geçirildiğinden itibaren üstlerine düşen Duyun-u Umumiye borçlarını ödemeyi kabul etmesi üzerine Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü, ‘’Kızılhisar Adası Anadolu’nun parçalarındandır. Ona hâkim olmak davamız meşru ve haklıdır. Ama dünya barışının sağlanması amacı ile bu ada hakkındaki isteğimizden vaz geçiyoruz.’’ Sözleri ile daha önce vazgeçilemez dediği ada hakkında talebini geri çekmiştir.[134]

Kızılhisar Adası’nın İtalyanlara ait olduğu kabul ettikten sonra Tavşan (Merkep) Adalarının Türkiye’ye katıldığını duyurdu. 23 Temmuz 1923’te Lozan Antlaşması imzalandı. Antlaşmasın 12. Maddesi kuzey adalarını ilgilendiriyordu. Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adaları Türkiye’ye bırakılmış Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Samos ve Nikerya Adaları silahlandırmamak şartıyla Yunanistan’a bırakılmıştır. Yine aynı antlaşmanın 15. Maddesi 12 Ada (Menteşe Adaları)’nın durumunu belirlemiştir. İstanbulya, Rodos, Herke, Kerpe, Kaşot, İleki, İncirli, Kelemez, Leyoz, Batnos, Lipso, İstanköy ile bunlar bağlı adacıklar ve Kızılhisar adasından Türkiye İtalya yararına tüm hak ve senetlerinden vazgeçmiştir. Lozan Antlaşmasının imzalandığı gün Türk ve İtalyan heyetler arasında Kızılhisar’ın silahsızlandırılması için girişimlerde bulunuldu. İtalya Kızılhisar Adasında Fransızlardan kalan askeri üsleri yıkacak, adada sadece ada iç güvenliği için kolluk kuvvetleri tutulacak ve bölge bir daha silahlandırılmayacaktır. Buna karşılık Türkiye de Kızılhisar Adasına karşılık gelen sahilleri silahlandırmayacaktı.[135]

1912’den beri belirsizliğini koruyan adaların durumu Lozan antlaşması ile sonuca bağlanmıştır. Türkiye’nin Kızılhisar Adası haricince özellikle kuzey adalarına yoğunlaştığını görmek mümkündür. İsmet Paşa ve Mussolini’nin yaptığı görüşmede 12 Ada (Menteşe Adaları) konusu açıldığında kapitülasyonlar ile ilgili sorun çıkacağını belirtmesi, işgalden yeni kurtulmuş ve bağımsızlığı için mücadele eden Türkiye’nin tutumunu değiştirmiştir. Nitekim adaların paylaşılması ile Adalar (Ege)

[134] Fuat ince, *a.g.m.*, S. 118-120
[135] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 32.

Denizinde yeni bir statüko doğurmuş, ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak korku, gerilim ve çatışmalar doğuracaktır.[136]

2.2. SOFRADAKİ ADALAR

2.2.1. 12 Ada (Menteşe Adaları)'dan Güvenlik Tehdidi

1926-1927 yıllarında Türk İtalyan ilişkileri başka bir boyuta taşınmıştır. Mussolini, İstanbul'da Fransızca yayım yapan L'Akcham gazetesine verdiği röportajda iki ülke ilişkilerini mükemmel olarak yorumlamış, Mustafa Kemal Atatürk'ten övgü ile bahsetmiştir. Buna karşın aynı yıllarda İtalyan milli şairi olarak kabul edilen Gabriella d'Annunsizo, Anadolu'yu İtalyanlar için hedef göstermiş, 100 milyon insanın yaşayabileceği Anadolu topraklarından Müslümanların sökülüp atılması gerektiğini belirtmektedir. Bununla beraber İtalya'nın artan nüfusuna çözüm olarak sürekli Batı Anadolu hedef gösteriliyordu. Başka tarafta İtalyan ve Rus büyükelçilerin kendi aralarında Türkiye üzerine anlaşmalar yapıyor gibi açıklamalar, Türkiye'de endişeye sebep olmuştur.[137]

İtalya'nın Balkanlarda yayılma politikasına karşı Ekim 1930'da imzalanan Türk-Yunan Antlaşması ileride oluşacak balkan birliği için zemin hazırlayacaktı. 5 Ekim 1930'da Atina'da yapılan ilk toplantıya, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya temsilcileri katılmıştır. Bükreş, Selanik ve İstanbul görüşmelerinde aralarında anlaşmazlık olan balkan devletlerinde bir pakt fikri üzerine yoğunlaşmaya başlamışlardır. Nihayet Bulgaristan ve Arnavutluk haricinde, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Paktı Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre İtalya-Bulgaristan tarafından Yugoslavya'ya bir saldırı olması durumunda ya da Yunanistan'ın büyük devletler tarafından saldırıya uğraması durumunda Türkiye, hem kendi hem de Yunanistan'ın

[136] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 32-33.
[137] Yeter Mengeş, *İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk-İtalyan İlişkileri*, Libra Yayınevi, İstanbul, 2018, s.119-123

payına düşen askeri desteği sağlamayı kabul edecektir. Yunanistan paktı 2 Nisan 1934'te onaylamıştır. Fakat meclis onayında İtalya ile savaşa girmemek adına Pakt'a çekince koyulmuştur. Bu çekince Pakt'ın gelişmesine ve Yunanistan'ın İtalya tarafından işgal edilme sürecinde Türkiye'ye herhangi bir yükümlülük yüklememiştir. Bu pakta Arnavutluk, İtalyan işgalinde olduğu için, Bulgaristan ise Romanya ve Yunanistan üzerinde toprak talebi olduğu için katılmamışlardır. [138]

Balkanlarda olası saldırılara karşı bir pakt kurulurken güneyde yani 12 Ada (Menteşe Adaları)'da İtalya'nın ciddi biçimde silahlanması dikkatleri buraya çekmiştir. Türkiye'nin düşüncelerine göre Anadolu'ya yapılacak bir saldırı 12 Ada (Menteşe Adaları)'dan gelebilirdi. Öyle ki 1924 yılından itibaren sürekli silahlandırılan adalar, Türkiye'nin savunma stratejisini belirleyecekti. İtalyanların bu adaları Yunanistan ya da Türkiye'ye vermemesinin asıl sebebi, neredeyse hepsinin İtalyan donanması için üs olarak kullanılabileceğinden kaynaklanıyordu. Mussolini'nin Kızılhisar Adası hakkında yazdığı bir notta, Kızılhisar Adası'nın silahsızlandırılması için anlaşma yapılmış olsa da Türkiye'nin ciddi baskısı olmadan adadaki Fransız toplarının sökülmemesi gerektiği belirtilmiştir. 1924'ün ilk aylarından başlayarak her ay adlardaki asker sayısı 2 katına çıkıyordu. Sahil şeritlerinin Türkiye'ye bakan kısımlarına toplar yerleştirilmiş, basında bu askeri hazırlıkların Türkiye'yi işgal için olduğu söylenmekteydi. Bu silahlandırma durumu yabancı basının da ilgisini çekmiş, özellikle İtalya'nın kalesi haline gelen Leryos Adası'ndaki deniz üssünün hem Yunanistan hem de Türkiye için bir tehdit oluşturduğu yazılıyordu. Bu gelişmeler üzerine Türkiye silahsız statüdeki Çanakkale haricinde tüm sahilleri silahlandırmıştı. Türkiye'nin 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın silahlandırılmasını izlediği kadar, İtalya da Türkiye'deki gelişmeleri izlemekteydi. [139]

Türkiye Edremit, İzmir ve Manisa hattına toplar ve bataryalar yerleştirilmiş, Manisa ve Menemen etrafındaki asker sayısı 2 katına çıkarılmıştır. Olası bir çıkarma ihtimaline karşın savunma hattı Alaşehir'de geçecektir. Benzer çalışmalar Söke'de de

[138] Yeter Mengeş, *İkinci Dünya…*, s.137-139.
[139] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 43-48

yapılmış, 12 Ada (Menteşe Ada)'nın tam karşısında yer alan Muğla'da da tahkimatlar genişletilmiştir. Datça dik yamaçları ve ulaşımı zor bir bölge olduğundan herhangi bir çıkarma durumunda yarımadayı savunması zor olacaktı. Bundan dolayı İtalyan istihbaratına göre Datça bölgesinde halka silah dağılmış ve çıkarma olması durumunda bölgeyi savunmaları beklenmiştir. Kızılhisar Adası'nda silahsızlandırma şartına rağmen Türk tarafına çevriliş 4 Howitzer topu ve yoğun yol yapım çalışması yapılmıştır. Buna karşılık Antalya'nın savunması güçlendirilmiştir. Basında çıkan haberlerden sonra 12 Ada (Menteşe Adaları) Valisi açıklama yapma gereği duymuş ve adalarda Howitzer tipi bir top bulunmadığını ve yol çalışmalarının askeri bir sebebi olmadığını söylemiştir.[140]

Lozan Antlaşmasında çözülemeyip sonrasına bırakılan Musul Sorunu tam da İtalya ile yaşanan bu gerginliğe denk gelmiştir. 1923-1927 yılları arasındaki dönemde İtalya'nın Türkiye'ye bakışı bağımsız bir ülkeden çok sömürülebilecek bir coğrafyadır. Her ne kadar kurtuluş savaşı yıllarında Anadolu'dan çekilseler de İngilizler ile kurulan gizli iş birliği, Şeyh Sait Ayaklanması ve Musul Sorunu'nun çözülememesi İtalyanların Türkiye'nin ayakta kalamayacağı düşüncesini tetiklemiştir. Musul meselesinden dolayı Türkiye'nin uluslararası alanda yalnız kalmasını Anadolu üzerindeki gayelerini gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görmektedirler. Musul Sorunu'nun siyasal yoldan çözülmeyeceği görüldüğünde askeri seçeneği göz önünde bulunduran Türkiye, İtalya'nın yığınaklarına karşı savunma amaçlı bulunan askerlerinden dolayı, Musul meselesi İngiltere lehinde çözülmüş ve Türkiye Musul'un İngiliz Manda yönetimindeki Irak'ta kalmasına müsaade etmek zorunda kalmıştır. Avrupalı devletlerin Türkiye karşı tutumundan farklı olarak sadece dostane ilişki geliştirmek isteyen tek büyük devlet olan Sovyetler Cumhuriyeti ile İngiliz baskı ve yönetimi altında olan Milletler Cemiyeti'nin Musul'da İngiliz yanlısı olarak verdiği kararın hemen ertesi günü 17 Aralık 1925'te Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşması imzalanmıştır. [141]

[140] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 48-50
[141] Yeter Mengeş, *a.g.m*, s.116-118.

2.2.2. Müzakere Dönemi, Kara Ada ve Kızılhisar Adası Sorunu

12 Ada (Menteşe Adaları) ve Kızılhisar Adasının İtalyan hakimiyetine geçmesi ile İtalya ve Türkiye Ege (Adalar) Denizinde komşu olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesi yayılmacı bir politika izleyeceğini kısmen belli eden İtalya için Orta Akdeniz'de kendini sağlama almış, bakir Anadolu topraklarını baskı ve kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Nitekim 1925 sonrası Faşist Doktrini belirleyen İtalya'nın yayılmacı politikaları nedeniyle Türkiye ile arasında Bodrum önlerindeki Kara Ada ve Kızılhisar Adasının etrafındaki adalar hakkında anlaşmazlık çıkmıştır. Lozan Antlaşmasının 15. Maddesinde 12 Ada (Menteşe Adaları)'ya bağlı adacıklar yer alırken, Kızılhisar Adasının çevresindeki adalar antlaşmaya konu olmamıştır. 3 milden kısa mesafedeki 22 ada ve adacığın hukuken Türkiye'ye ait olması gerekirken 1927 yılında İtalya bu ada ve adacıkların kendisine ait olduğunu belirtmiş ve kara suları ve bu ada ve adacıkların egemenlikleri alanında iki ülke arasında anlaşmazlıklar oluşmuştur. Nitekim konunun Lahey Adalet Divanı'na götürülmesi kararlaştırılmışsa da Türkiye ile İtalya arasında 4 Ocak 1932 Sözleşmesi imzalanmıştır. Böylece Lahey Adalet Divanı'nın müdahalesi olmadan Kızılhisar Adası ile Anadolu arasındaki deniz sınırı tespit edilmiştir. TBMM sözleşmeyi 2106 sayılı Kanun'la 14 Ocak 1933'te onaylamıştır. 25 Nisan 1933'te İtalya ve Türkiye arasında teslim edilen onay belgelerinin ardından 10 Mayıs 1933'te yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye göre Kızılhisar Adasının Meis şehri kilisesi kubbesi merkez alınarak ve yarı çapı San Stephane Burnu olacak şekilde çizilecek bir dairenin içinde kalan ada, adacık ve kayalıklar İtalya'ya devredilmiş olacaktır.[142] Yine bu 4 Ocak 1932'de imzalanan antlaşmayla Bodrum Körfezindeki Kara Ada Türkiye'ye bırakılmıştır.[143]

Taraflar Kızılhisar Adasının etrafındaki anlaşmazlıkların çözümünden sonra 12 Ada (Menteşe Adaları) ile Anadolu arasındaki karasuları sınırlarını belirlemek için iki tarafında teknisyenlerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. 12 Ada (Menteşe Adaları)'lar ile Anadolu arasındaki Türk-İtalyan deniz sınırını belirlemiş, 35 ayrı

[142]Gökhan AK, ''Ege'deki Hayalet: Türk-Yunan Deniz Sınırı, Durum ve Etkiler'', *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl:10, Sayı:20, (Güz 2014), s.267-269.
[143] Yeter Mengeş, *a.g.m.,* s.123

noktada işaretleme yapıp 236,872 ve 1546 sayılı İngiliz Hidrografi Dairesi haritalarına çizmiş, 28 Aralık 1932 tarihinde Teknisyenleri Zaptı'nı düzenlemişlerdir. Fakat bu düzenleme tavsiye niteliğinde bir belge gibi kalmış ve onaylanmamıştır. Bu bağlamda geçerliliği yoktur.[144]

2.2.3. Montrö Boğazlar Sözleşmesi

İtalya ve Türkiye arasındaki gerilen ilişkiler her ne kadar 1932'de imzalanan anlaşma ile sakinlemiş olsa da 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın silahlandırılması, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ile tekrar şüpheye mahal vermiştir. Almanya'da iktidara Adolf Hitlerin gelmesi ve Doğu Avrupa'da Almanya için yaşam alanı talebi ile 14 Ekim 1933 tarihinde İsviçre Silahsızlandırma Konferansı'ndan ve Milletler Cemiyeti'nden ayrıldığını duyurmuştur. Aynı yıl Milletler Cemiyeti yönetiminde olan Saar Bölgesi yapılan bir halk oylaması ile Almanya'ya katıldığını duyurmuştur. Türkiye bu gelişmeler ışığında Boğazlar üzerinde yeniden hakimiyet kurmak için diplomatik girişimlere başlamıştır.[145]

Adalar Denizi (Ege Denizi)'nde İtalya'ya karşı alınan önlemler ve Trakya'da İtalya ile yakın ilişkiler kuran Bulgaristan'a karşı alınan önlemlerde tak bir nokta açık kalıyordu, Çanakkale Boğazı. Türk Devleti'nin 1930'ların başından beri boğazlar konusunda tedirgin olmasının esasında Akdeniz'de yaşanan gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Mussolini'nin 1934 yılında Asya olarak Anadolu'yu hedef gösterdiği konuşmasından sonra, Türk Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Cenevre'de bazı görüşmeler gerçekleştirdi. Destek bulamayan Bakan, herhangi bir savaşta boğazların vatan toprağı gibi savunulacağını ve kimseden izin alınmayacağını

[144]Gökhan AK, *a.g.m.*, s.269-270.
[145] Mahmut Bolat– Burak Güneş, ''Montrö Boğazlar Sözleşmesine Giden Yolda Rebus Sıc Stantıbus (Koşullardaki Köklü Değişimler) İlkesi'', *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 71 (2022), s. 71-73.

açıkça ilan etmiş ve Türkiye'nin boğazlar konusundaki kararlı duruşunu göstermiştir.[146]

Bununla beraber İtalya'nın Habeşistan Başarısı İngiltere'nin sömürgelerine giden yolun ve Akdeniz'deki gücünün tehlikeye girmesi açısından İngiltere'yi rahatsız etmiş, 1935 yılında İngiliz ve İtalyan donanmaları Akdeniz'de savaşın eşiğine gelmiş ve Habeşistan krizi küresel bir boyut kazanmıştır. Habeşistan krizi daha önce yakın olmayan Almanya ve İtalya'nın yakınlaşmasına ve Miğfer Bloğunun oluşmaya başlamasına sebep olması açısından önemlidir. Buna karşılık Türkiye'nin konumu dolayısıyla İngiltere Türkiye ile diplomatik ve askerî açıdan ilk kez iş birliği yapmaya başladı. Türkiye, Habeşistan krizi ile adalarda iyice artan İtalyan yığınağını tüm Avrupalı devletlere anlatarak bu yığınağın sadece Türkiye için değil tüm Akdeniz için tehdit oluşturduğunu öne sürdü. Bununla birlikte her ne kadar İtalya hedeflerinin Afrika olduğunu söyleseler de Türk tarafı Antalya ve Muğla'da bazı köyleri boşaltıp askerileştirdi. Ankara'nın planı tüm batı ve güney sahilleri boyunca 200 bin kişilik kuvvet yerleştirmekti.[147]

Olası bir savaşta İtalya'nın Bulgaristan'ı destekleme ihtimaline karşı Trakya'ya da asker kaydırılmış ve bu düşünce II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar değişmemişti. Yunanistan bu yıllarda Türkiye için herhangi bir tehdit algısı oluşturmuyordu. Fakat yaşanan darbe girişimi ve Yunanistan'dan kaçan yönetici takımından kaynaklı olarak Adalar (Ege) Denizi'nde yaşanan kaos durumu hem Türk hem de İtalyan Donanması'nın Adalar (Ege) Denizi'nde daha aktif rol almasına sebep olacaktı. Yaşanan kaostan dolayı 3 ülke deniz araçları birbirlerinin karasularına giriyor ve birbirlerine sürekli nota veriyorlardı ki çok geçmeden bu kaosa İngiltere de dahil oldu. İngiliz Donanması'nın Adalar (Ege) Denizi'ndeki varlığı durumu Türkiye'nin lehine çevirdi. Tam da gerginliğin yaşandığı bu dönemde Tevfik Rüştü Aras'ın yaptığı 12 Adalar (Menteşe Adaları)'dan gelecek olan tehdide yönelik sadece ağır silah ve havacılık için 10 milyon Lira harcanacağı açıklaması İtalya'nın bu askeri yığınağın

[146] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 100-106.
[147] Hazal Pabuççular, a.g.e., s. 106-108.

Habeşistan meselesinden sonra ele alınacağı açıklamasını beraberinde getirse de bu açıklama gerçeklikten uzaktı. Türkiye'nin Leryos Adası karşısına ağır silahlar yerleştiriyor ve bu adadaki en önemli üs olan Porto Laki Limanı'nın menzile girmesi İtalya'nın bu topların hangi amaçla buralarda olduğunu sorma gerekliliği doğurmuştur. Türkiye yanıt olarak bu tehlikeli ortamda kıyıların korunması için yerleştirildiğini belirtmiştir. İtalya'nın bir diğer korkusu da İngilizlerin 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın İngilizler tarafından işgal edilme ve Akdeniz'den mahrum kalma korkusudur. İngiltere ve Türkiye'nin bu yakınlaşma trendine girdiği süreçte Ocak 1936'da İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Fransa ve Yugoslavya Akdeniz Paktı'nı oluşturarak birbirlerine bir sizi garanti vermişlerdir. Uluslararası basın İtalya'nın Habeşistan'da yenilmesi durumunda Türkiye'nin 12 Ada (Menteşe Adaları)'yı işgal edeceği buna da İngiltere tarafından müsaade edileceğini yazmaktaydı.[148]

Türkiye ilk defa 1933 yılında Silahsızlanma Konferansı'nda dile getirdiği Boğazlar Meselesini, 10 Nisan 1936 yılında Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlere verdiği nota ile anlaşmanın imzalandığı yıllardaki güvenlik durumu ile şimdiki durumun farklı olduğu, Avrupa'da artan silahlanma yarışı, Akdeniz'de yaşanan istikrarsızlık, Milletler Cemiyeti'nin İtalya ve Japonya'ya karşı etkisiz kalması ve Türkiye'nin boğazlardaki meşru müdafaa hakkının tanınması gerektiği sebeplerinden dolayı boğazların askerden arındırılmış statüsünün son bulmasını talep etmiştir. Antlaşmaların savaşla veya baskı ile değiştirildi ortamda Türkiye'nin bu talebini barışçıl yollardan iletmesi taraf devletler tarafından sempati ile karşılanmıştır. Nitekim bu isteği İtalya dışındaki diğer Avrupa Devletleri kabul ettiler. 22 Haziran 1936 tarihinden toplanan konferans, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni kabul etmiş, bu antlaşma 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletler, Türkiye, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'dır.[149]

[148] Hazal Pabuççular, a.g.e., s. 106-110.
[149] Dikran M. Zenginkuzucu- Abdülbari Çintan,'' Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Statüsünün Güncel Gelişmeler ve Kanal İstanbul Projesi Bağlamında Değerlendirilmesi'', *Uluslararası Hukuk Ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt1, sayı2, 2019, s. 71-72.

2.2.4. II. Dünya Savaşı Sırasında 12 Ada (Menteşe Adaları)

Türkiye İtalya'nın adalar üzerinden Anadolu'ya saldıracağını düşünüyordu. Bu sürekli olarak müttefiklerle paylaşıyordu. Esas korkutucu olan senaryo, İtalya'nın adalardan Anadolu'ya Bulgaristan'ın da Trakya'ya saldırmasıydı. Her ne kadar müttefikler Akdeniz'de güçlü donanmaları olduğunu ve bunun İtalya'ya caydırıcı bir tutum sergileyeceğini söylemektedirler. Nitekim tehlike durumunda 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın müttefik devletler tarafından alınabilmesi yine Türkiye'ye bağlıydı. II. Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin tüm dikkati 12 Ada (Menteşe Adaları)'daydı. Türkiye'nin İtalya'dan çekinmesinden dolayı İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmasının Almaya da farkındaydı. Almanya'ya göre stratejik konumu sebebiyle Türkiye karşı cephede olmamalı ve savaşın kazanılması için kendi taraflarında olmalıydı. Bu düşünce Roma Berlin hattında gerginliğe sebep olmuştur. Dönemin Almanya Ankara Büyükelçisi Von Papen, Alman Dışişleri Bakanı'na 2 adanın verilmesini teklif etmiştir. Bazı kaynaklara göre bu 2 ada Kızılhisar ve bağlı adacıklar olsa da herhangi bir ada ismi verilmemiştir. Bu durumun Roma Berlin hattında gerginliğin ana nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. Savaş öncesinde ve sırasında Almanya ve Türkiye arasında sürekli yapılan görüşmelerde Almanya adaları bir müzakere aracı olarak kullanmıştır. [150]

Nitekim 19 Ekim 1939'da Türkiye, Britanya ve Fransa arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma Akdeniz'de yaşanabilecek çatışmalar ile ilgiliydi. Antlaşmanın 12 Ada (Menteşe Adaları) ile ilgili olan kısmı gizli askeri antlaşma kısmının 3. Maddesinde ele alınmıştı. Adalara yapılacak olası operasyonun Türkiye öncülüğünde gerçekleşeceği, Fransız ve İngiliz Hava-Deniz kuvvetlerinin yardımıyla olacağını belirtiyor ancak bu yardımın imkân dahilinde olacağı belirtiyordu. Türkiye imzalanan bu Pakt'a Sovyetler Birliği ile çatışmaya gerekecek herhangi bir eylemin

[150] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 131-137.

içinde olmayacağı şerhini düşmüştü. Ancak 1940'ta Türkiye savaş dışı kalacağını ilan eti. [151]

İtalya'nın savaşa girmesi ile birlikte askeri açıdan hazırlanmış adalar ortağı Almanya'nın da işine yaramış oldu. Özellikle Leryos ve Rodos Adaları'nı Müttefik Devletler ele geçirmeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır. Sadece Kızılhisar Adası 1941 yılında İngilizlerce işgal edilebilmiştir. 1943 yılında Mussolini'nin iktidardan düşmesi neticesinde adalar kısa süreliğine Müttefiklerin eline geçse de Almanlar tarafından işgal edilmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye tarafsızlığını korusa da batılı devletler 12 Ada (Menteşe Adaları)'da hak talep edebileceğinin farkındaydılar. Savaşın sonlarına doğru tüm Adalar (Ege) Denizi adalarında oluşan Alman bombardımanına istinaden oluşan kıtlık ve açlık sebebi ile Türkiye mağdur Yunan vatandaşlarına kucak açmış, yaralıların Bodrum'da tedavi edilmesine müsaade etmiş, ameliyat olması gerekenleri İzmir'deki Fransız Hastanesine naklini sağlamıştır.[152]

Nisan 1941 tarihinde Almanların Yunan adalarını işgali üzerine İngilizler tarafından Türk Devletine yakın olan adaların Türkiye tarafından işgal edilmesi önerilmiştir. Midilli, Sisam ve Sakız gibi adaların Yunanistan'ın da onayını alarak savaş bitene kadar himaye edilmesi ile ilgili isteği Dışişleri Bakanı Saraçoğlu tarafından Alman Büyükelçiliğine bildirilmiş, bunun duyulması üzerine Yunan tarafı Almanlara adaların kendileri tarafından işgal edilmesini istemiştirler. Adların tamamının Miğfer Devletlerin eline geçmesiyle birlikte doğal olarak boğazlar Müttefiklerin geçişine kapanmış oldu. Türkiye I. Dünya Savaşı'nda Boğazlar ile ilgili yaşadığı sıkıntıyı yaşamayacaktı.[153]

Türkiye ve Almanya arasında saldırmazlık paktı görüşmeleri sırasında 1941 yılında Irak'ta darbe ile iktidara gelen İngiliz düşmanı ve Miğfer Devletler destekçisi Reşid Ali Geylani'ye destek için Türkiye üzerinden Irak'a asker göndermenin

[151] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 137-141.
[152] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada…*, s. 121-123.
[153] Yeter Mengeş, ''İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe (Rodos, 12 Ada Ve Meis) Adaları'', *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34 ,2017-Bahar,291-292.

karşılığından 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın bazılarının Türkiye'ye verilmesi için görüşmeler yapılmıştır. Nitekim Reşid Ali Geylani iktidardan düşünce konu kapanmıştır. 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın Türkiye'ye verilmesi gerektiği bir teklif de Stalin'den gelmiştir. Rodos ve 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın Türkiye'ye verilmesini teklif etmiştir. Moskova Büyükelçisi tarafından doğrulanan teklif, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerinde bir tasarruf isteyeceği endişesi ve Türkiye'nin savaşa çekileceği düşüncesi ile reddedilmiştir. 1942 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa katılmasıyla güçleri dengelemek isteyen Almanya, Türkiye'nin Miğfer Devletler safında savaşa girmesiyle işgal altında tuttuğu adaları Türkiye'ye vermeyi teklif etmiş, fakat bu teklif Türkiye tarafından reddedilmiştir.[154]

1943 yılının Aralık ayında yapılan Kahire Konferansı'nda Türkiye'nin prensip olarak Müttefik Devletler safında savaşa gireceği az çok belli olmuş, bunun üzerine Rodos Konsolosluğu Alman'lar tarafından 18 Şubat 1943 tarihinde gündüz vakti uçaklarla bombalanmıştır. Bu Almanya tarafından Türkiye'ye göz dağı vermek için yapılmıştır. Savaşın sonuna doğru Almanların 12 Ada (Menteşe Adaları)'dan çekileceği belli olduğunda bu adaları Türkiye'ye vermeyi teklif etmişlerdir. Bu teslim etmenin şartı bu adaları Yunanlılara ya da Yahudilere vermemektir. Türk hükumeti buna cevaben ''Ne bir karış toprak alırız ne bir karış toprak veririz.'' Diyerek reddetmiştir. Aslında dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Cemal Erkin bu durumun İngiltere ile paylaşıldığını, İngilizlerin bu duruma karşı çıkarak askerî açıdan adaların onlara çok gerekli olduğunu ve bu adaları kendilerinin işgal edeceğini söyleyerek bu durumu kabul etmemelerini istemesinin ve Türkiye'nin Almanlara ret cevabı vermesinin bir talihsizlik olduğunu söylemiştir. 1944 sonbaharında Almanlar adalar ve Balkanlardan çekilirken İngiltere de Yunanistan'a asker çıkarmıştır. Sovyetler Birliği'nin Almanlar karşısında kararı ilerleyişi ve Türkiye'nin Sovyetlerle olan gergin ilişkisinden dolayı Yunanistan ve İngiltere ile dayanışma içinde olduğunu göstermek için Kasım 1944'te Rodos ve 12 Ada (Menteşe Adaları) üzerinde hiçbir hak ve talebi olmadığını açıklamıştır. [155]

[154] Yeter Mengeş, *a.g.m.,* s.292-293.
[155] Yeter Mengeş, *a.g.m.,* s.294-297.

2.2.5. Paris Barış Antlaşması ve 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın Yunanistan'a Devri

1944 yılında Stalin'in Churchill'e yazdığı mektupta Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskı oluşturmanın kesilmesini talep etmişti. Stalin'e göre Türkiye savaşa girerek savaş sonrası kurulacak yeni düzende söz sahibi olacaktı. Ama olmamalıydı. Bu mektup Sovyetler Birliği'nin Türkiye hakkındaki planlarını özetler gibiydi. Türkiye bu bağlamda uluslararası arenada yalnızlaşmıştı. 1944 yılının sonbaharında Türkiye Almanya ile tüm diplomatik ilişkilerini kesti. Bu diplomatik atakla Müttefik Devletler ile ilişkilerinin düzeleceğini uman Türkiye İngiltere'den adalar ile ilgili herhangi bir eylemini istemiyoruz şeklinde bir cevap aldı. Yine aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri de Kızılhisar Adası haricindeki adların Yunanistan' bırakılması dile getiriyordu. Türkiye 1945 yılının Şubat ayında Almanya'ya savaş ilan etti. Bu savaş ilanı uluslararası basında San Francisco Konferansına katılmak için olduğu yazmaktaydı. Adalar (Ege) Denizi'ndeki Almanların temizliğine Türkiye'nin katılması istenmiyordu. Nitekim 12 Ada (Menteşe Adaları)'nın Türklerin elinde olması İngiliz çıkarlarıyla örtüşmüyordu. Her ne kadar Türkiye'yi adalardan uzak tutmak için çabalasalar da Türklerin hala Almanların elinde olan Midilli ve Sakız Adaları'nın Türkler tarafından işgalinden kokuyorlardı. Türkiye eline geçecek toprakları Müttefik Devletlere teslim edeceği sözünü vermişse de bu durumun olmasını kimse istemiyordu. Sadece Alman kaynaklarında var olan adaları Türklere teslim edelim düşüncesi diğer devletlerin kaynaklarında bulunmamaktadır. 1945 yılında birkaç Alman subayının Marmaris'te içinde İngilizlerin de bulunduğu bir heyete mektup teslim ettiler. Mektupta, ''Almanların hala güçlü konumda olduğu Rodos ile ilgili, biz artık adaları doyuramaz olduk, Kızıl Haç ve Türk Kızılay'ından gıda istiyoruz. Bu bağlamda Türkiye adalara gelmek istiyorsa karşı koyulmayacak. İsterseler yanlarında zabıta kuvvetleri de getirebilirler.'' Belirtilmiştir. Nitekim her ne kadar Almanya'nın adaları Türkiye'ye teslim etme isteği her zaman ya taraf değiştirmek ya da Türkiye'yi kendi safında savaşa sokmak için olduğu açıktır. Moskova Konferansı'nda Boğazların geleceği konuşulurken Türkiye'ye karşı bir

Sovyet tehdidi varken adaların Türk egemenliğine oldu-bitti ile geçmesi daha büyük sorunları doğuracaktı.[156]

Türkiye Sovyet tehdidine karşı İngiltere ile yakınlaşmaya çalışsa da Londra Yönetimi Sovyetlerin Boğazlar hakkındaki isteklerini haklı buluyordu. 4-11 Şubat 1945 Yalta Konferansı'nda Stalin, Churchill ve Roosevelt Montrö Sözleşmesi'nin değişmesi gerektiğini, bu sözleşmenin Sovyetlerin kaderini Türkiye'ye bağladığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Bir sonraki adım 1945 yılı mart ayında 1925 yılında yapılan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı yenilemek isteyen Sovyetler Birliği'nden geldi. Bu anlaşmanın yenilenmesi için Sovyet gemilerine sınırsız geçiş hakkı, Boğazların kontrolü için bölgede bir Rus üssü ve Doğu sınırında Sovyetlerin lehine bir sınır düzenlemesi gerektiği belirtildi. 17 Haziran ve 2 Ağustos 1945 tarihinde gerçekleşen Potsdam Konferansında Sovyetler isteklerini yinelemiş, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri karşı çıkmıştır. Fakat bu karşı çıkış Türkiye'yi desteklemek adına değil, Boğazlarda Sovyetlerin istediği olursa, Sovyetler rahatlıkla Akdeniz'e inebilecektir. Yine İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri boğazların rejiminin değişikliği istemektedir. Doğu sınırı içinse Sovyetler ile Türkiye arasında çözülmesi gerektiği konusunda tavsiye olmuştur.[157]

1945 yılının ikinci 6 ayında Amerika Birleşik Devleri ile Sovyetler Birliği Arasının açılması ve Erken Soğuk Savaş olarak anılan dönemde Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini almaya başlayacaktır. Hayatını kaybeden Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin Missouri zırhlısı ile 1946 Nisan ayında Türkiye'ye gelmesi dostluk başlangıcı olarak kabul edildi ve Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle Sovyetler Birliği'nin isteklerini reddetti. Adaların kime verileceği tartışmaları sırasında 7 Mayıs'ta Almanlar silah bıraktı. Bu da Avrupa'da savaşın bittiği anlamına geliyordu. Müttefik Devletler adına Adaları İngiltere teslim aldı. Adaların statüsü belirleninceye kadar süreçte yönetici olacak bir askeri yönetim kurdu. İngiltere'nin yönetimi devraldığı süreçten daha 1 hafta geçmedi ki Yunanistan

[156] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 194-200.
[157] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 200-203.

resmen Adaların yönetimini talep etti. Aynı gün Yunan Kralı'nın Vekili Başpiskopos Damaskinos Avezof zırhlısı ile Atina'dan Rodos'a yola çıktı. Avezof zırhlısı Balkan Savaşları'nda Yunanistan'ın diğer adaları işgal ettiği zırhlıydı. Başpiskopos 12 Ada (Menteşe Adaları) halkına kısa süre sonra Yunanistan'a bağlanacağını belirten bir konuşma yapmıştı. Adalar hakkında oluşan bu gelişmeler hakkında Türkiye'de derin bir sessizlik vardı. Basında dahi haberler verilmekte fakat bir yorumlama yapılmamaktadır. [158]

Türkiye özellikle 5 ada ile ilgileniyordu. Bu adalar Anadolu'nun güvenlik konusunu yakından ilgilendiren Leryoz, Kelemez, İstanköy, İncirli ve Sömbeki Adaları idi. Türkiye bu listeye Kızılhisar Adasını dahil etmemiş, bu adanın zaten Türkiye'ye ait olduğunu düşünmüştür. Bu istem Yunanistan ve İngiltere'yi tedirgin etmiş, Türkiye'ye geçen yıl bu adalar hakkında bir talebi olmayacağına dair verdiği sözü hatırlatmaktaydı. Buna karşın İngiltere Türkiye'nin bir söz verdiğini kabul etmediğini söylediğini söylüyordu. Adalar (Ege) Denizi'nde tansiyon beklenmedik şekilde artmıştı. Türkiye'nin asıl sorunu olan Sovyetlerin istekleri idi bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ile arasını açma gibi bir niyeti yoktu. Fakat bu adaların egemenliğinin Yunanistan ile ikili anlaşmalar ile çözülebileceğini düşüyordu. Bunun olmaması durumunda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin korumasında askerden arındırılmış bir statü ile yönetilebilirdi. Nitekim Sovyetlerin Balkanlarda sınır değişikliği istediği Slavlar üzerinden komünizmi yayma düşüncesi Yunan-Türk Bloğu tarafından engellenebileceği düşünülüyordu. Bu ortak yönetim fikri Dışişleri Eski Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın fikri idi. Bu düşünce Yunanistan ve adalarda infial yarattı. Bununla birlikte suskun olan basın birden Yunan Basını ile bir dalaşa girmeye başladı. Bunlar yaşanırken savaşta Türkiye'ye göçen adanın Türk nüfusu Hükumet tarafından tekrar adalara gönderiliyordu. Resmi olarak istenemeyen adalara gizli bir yöntem ile talep oluşturulmak isteniyordu. Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın'ın adaların paylaşılması gerektiğinin, bu adalarda Yunanistan kadar Türkiye'nin de hak talebinde bulunabileceğini belirtiyordu. Türkiye açık açık söyleyemese de adaların en azından birkaçını istiyordu. Büyükelçi söyleminde savaş

[158] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 203-206.

esnasında birkaç defa adaların Türkiye'ye sunulduğunu ama Türkiye'nin oldu-bitti ile adalar sahip olmadığını ekliyordu. [159]

Adaların devir meselesinin karmaşıklığı 1945 yılında daha da kendini belli edecekti. Londra'da Dışişleri Bakanları Konseyi toplanı. Bu toplantıda İngiltere İtalya'nın 12 Ada (Menteşe Adaları)'yı Kızılhisar hariç Yunanistan'a devretmesini içeren bir teklif sundu. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin teklifi Kızılhisar Adası'nın da Yunanistan'a bırakılması yönündeydi. İlerleyen zamanlarda İngiltere de Türkiye'ye bırakılmasını önerdiği Kızılhisar Adası'nın Yunanistan'a bırakılması için teklifini değiştirdi. Fakat oraya birde Rus faktörü çıkmıştı ki adalarda kendine üs istediğine dair haberler yayıldı. Sovyet Dışişleri Komiseri adaların Yunanistan'a bırakılmasının bir sorun teşkil etmediğini fakat silahsızlandırmanın alt komisyonlarda titizlikle incelenmesi gerektiğini belirtti. Zaten karmaşık olan durum bir de Rus faktörü eklenmesiyle konseyin uzamasına sebep oldu. Zaman zaman Amerikan Bakan ile Sovyet Bakan arasında tartışmalar yaşandı. Türkiye'nin adalar konusundaki tutumunu yüksek sesle söylemesi Sovyet tarafından Boğazlar meselesinin açılmasına sebep olacaktı ki Sovyetler görüşmede sürekli adaların Boğazlara olan yakınlığı ve silahsızlandırılması gerektiğini belirtiyorlardı. 1945 yılının sonbaharında Sovyetlerin işin içine girmesiyle Türkiye'nin 12 Ada (Menteşe Adaları) hakkında defteri kapanmış ve sessizce izlemeye başlamıştı. 2 yıldan uzun süredir sorun olarak düşünülen Türkiye'nin sorundan çıkarılmasına rağmen hala çözülememişti. Konunun sorun kısmı Sovyet olmuştu. 1946 yılının mart ayında Sovyetler bu sefer ticaret gemilerine üs istiyor bunun Akdeniz ile Sovyetler arasında iyi ilişkiler geliştireceğini belirtiyorlardı. Aynı zamanda adalardaki bitmeyen İngiliz varlığı İngiltere'nin boğazlarda olan talepleri ile ilişkili olduğundan Sovyet Bakan ile İngiliz Bakan arasında hararetli tartışmalar yaşanıyordu. Öyle ki Moskova'ya göre Londra tüm İtalyan Kolonilerine hâkim olmak istiyordu. Ukrayna ve Yugoslavya temsilcilerinin tamamen silahsızlandırma teklifi kabul görmemiş, Lozan Antlaşmasında olduğu gibi silahsızlandırma teklifi kabul görmüştür. Bu tabir sadece kolluk kuvvetlerinin olmasını öngörse de Yunanistan bunu gevşetmek için çalışıyordu. Yunanistan'ın Rodos'ta bir

[159] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 206-211.

karargâh kurmak istediğini ve bunun bir sorun yapılıp yapılmayacağını İngiliz askeri Misyonuna bildirmesi üzerine uluslararası bir antlaşmanın ihlalinin kabul edilemeyeceği bildirilmiştir. Nitekim 1947 yılından itibaren Adalar Yunanistan'ın olmuş, Türkiye'nin uluslararası arenada yalnız kaldığı ve Sovyet tehdidini ensesinde hissettiği bir dönemde kendinden zaten uzak olan müttefiklerine talepte bulunmasını engelliyordu. Artık yeni süreçte sürekli silahlanan İtalya yoktu fakat adı değişen ülkeyle farklı sorunlar üzerinden daha çok fazla sorun çıkacaktı.[160]

[160] Hazal Pabuççular, *a.g.e.*, s. 211-218.

III.BÖLÜM

1950-2020 12 ADALAR

3.1.KARDAK KRİZİ

3.1.1. Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunu

Bir ülkenin denizdeki yetki alanlarından birini oluşturan karasuları; *'' "bir kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklara doğru belirli bir genişliğe kadar uzanan kıyı devletine ait deniz kuşağına verilen addır.''*[161] Böylece bunun bir devletin kıyıları ile açık deniz arasındaki alanı belirlemektedir. Bu karasuları alanı egemen devletin karadaki gibi tüm yetkilerinin kullanıldığı alanlardır. Bu egemen durum 2 şekilde değerlendirilmelidir. İlk olarak yabancı devletlere ait ticaret gemilerinin kıyı devletinin barışına, ekonomik düzenine veya güvenliğine arar vermeden geçiş hakkıdır. Bir diğeri ise egemen devletin yargı yetkisi (Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanlığı) doğrultusunda alabileceği önlemlerdir. Karasuları ölçüsü 17. Yüzyıldan beridir devam eden bir tartışmadır. 17 ve 18. Yüzyıllarda kara devletinin egemenliği silah gücünün menzili kadardır anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış da o dönemki kara toplarının menzilinin 3 mil olasından dolayı 3 millik bir alan olarak yer etmiştir. Nitekim ilerleyen yıllarda askeri teknolojilerdeki gelişmeler bu menzili değiştirmiştir. 3 mil kuralı geçerliliğini yitirecektir. Bu gelişmeler ışığında egemen devletler gerek savunmalarını sağlamak gerekse denizlerden daha fazla faydalanmak için bu alanı genişletmek istemişlerdir.[162]

1950'li yıllarda 3 millik bu sınırın 6 ile 12 mil artması gerektiği konuşulmuş ve nihayetinde 1982 yılı III. Deniz Hukuku Konferansı'nda bu sınırın an fazla 12 mil olacağı belirlenmiştir. Türkiye karasularını 1958 yılı Karasuları ve Bitişik Bölge

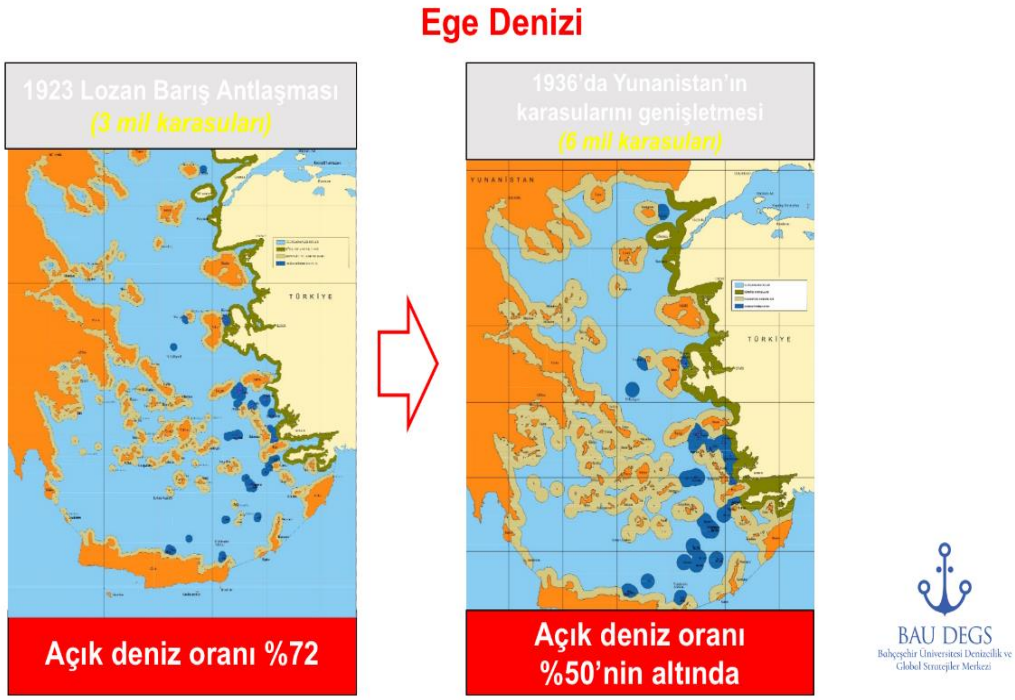
[161] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 258.
[162] Kenan ŞAHİN, ''Ege Denizi'nde Yetki Alanları Paylaşımının Öncülü: Karasuları Sorunu'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 17 Sayı: 40, s: 707-709.

Sözleşmesi'ne kadar diğer devletlerin uygulamasında olduğu gibi 3 mil olarak belirlemiştir. Türk kara sularının mesafesi 15 Mayıs 1964 tarih ve 476 sayılı ''Karasuları Kanunu'' ile belirlenmiştir. Bahsi geçen kanuna göre Türkiye'nin Adalar (Ege) Denizi'ndeki karasuları 6 Mil olarak belirlenmiştir. Bu hat Akdeniz ve Karadeniz'de 12 mil olarak belirlenmiştir. Ancak Antalya Kemer burnuna kadar 6 mil bunun doğusunda 12 mildir. Karasuları sınırı diğer bir devletin karasuları ile çatışıyorsa orta hat ölçülüp karasuyu ona göre belirlenmektedir.[163]

Karasuları ile ilgili Lozan Barış Antlaşması'nda kesin bir hüküm bulunmamakla birlikte 6'ncı maddesinde soyut 3 mil ilkesi ile 12. Maddesinde somut 3 millik uygulamadan dolayı Adalar (Ege) Denizi'nde karasuları 3 mil olarak uygulanmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın getirdiği bu statü ile Adalar (Ege) Denizi'nin %75'lik bir kısmı Uluslararası Sular olarak kalmıştır. Fakat Yunanistan'ın 1936 yılında tek taraflı olarak karasularını 6 mile çıkarması ile Uluslararası Suların %25'lik kısmı Yunanistan'ın olmuştur. Türkiye buna yukarıda bahsi geçen ''Karasuları Kanunu'' ile ancak 1964 yılında karşılık vermiş ve Lozan Barış Antlaşması'nda belirlenen %75'lik Uluslararası Suların oranı %50'ye gerilemiştir.[164]

[163] Cihat Yaycı, *Yunanistan'ın Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevapları*, Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-23.1. Dizi-Sayı:13, Ankara 2020, s.88-90.
[164] Ali Kurumahmut – Sertaç Hami Başeren, *Ege'de Gri Bölgeler Unutul(may)an Türk Adaları*, Türk Tarih Kurumu Matbaası, Ankara, 2004, s. 65-66.

Harita 8 Ege Denizinde Karasularının Üç Mil ve Altı Mil Olarak Açık Deniz Alanlarını Gösteren Harita

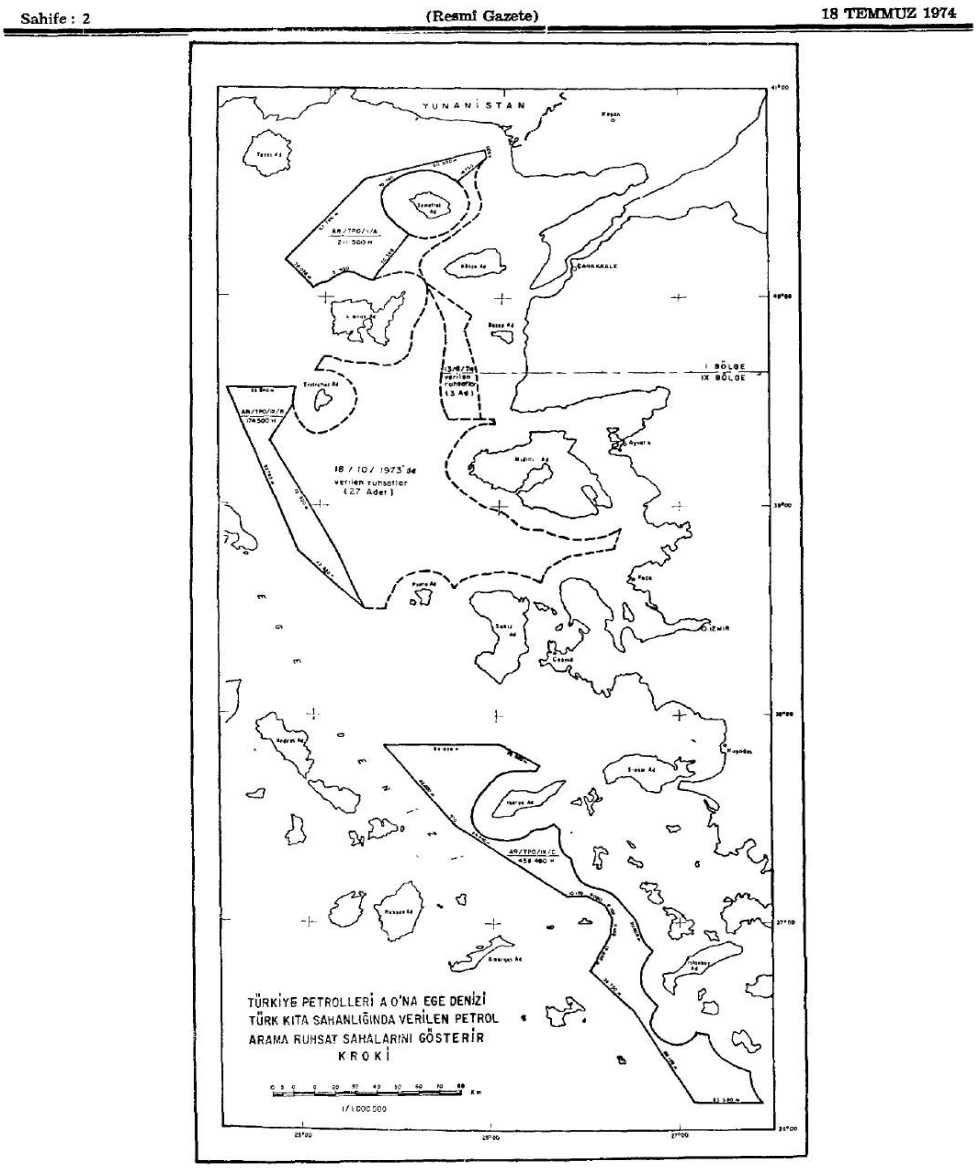

Kaynak: https://turkdegs.org/icerik/yunanistanin-karasularini-3-deniz-milinden-6-deniz-miline-cikarmasi, (Erişim Tarihi: 25.12.2022, 16:16)

1973 yılından sonra Yunanistan'ın Karasularını 12 mile çıkaracağı iddiası ortaya çıkmış, bunun üzerine Kasım 1973'te Türkiye tarafından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na Adalar (Ege) Denizi'nde 27 noktada Petrol arama ruhsatı verilmiştir. Yunanistan bu bölgelerin her ne kadar Yunan Kara Suları Olduğunu belirten nota gönderse de Türkiye karşılık olarak buraların Türk Kıta Sahanlığı olduğunu belirtmiştir. Verilen ruhsatta tüm Yunan hakimiyetindeki adalara 6 mil Karasuyu alanı tanınmıştır.[165]

[165] Cüneyt Yenigün, *Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Sorunları*, Sakarya Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Araştırma Görevlisi, s. 2-3

Harita 9 Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına Ege Denizi Türk Kıta Sahanlığında Verilen Petrol Arama Ruhsat Sahaları

Kaynak: https://tdpkrizleri.org/index.php/1974-1976-ege-denizi-krizi , Erişim Tarihi: 25.12.2022 , 16:34

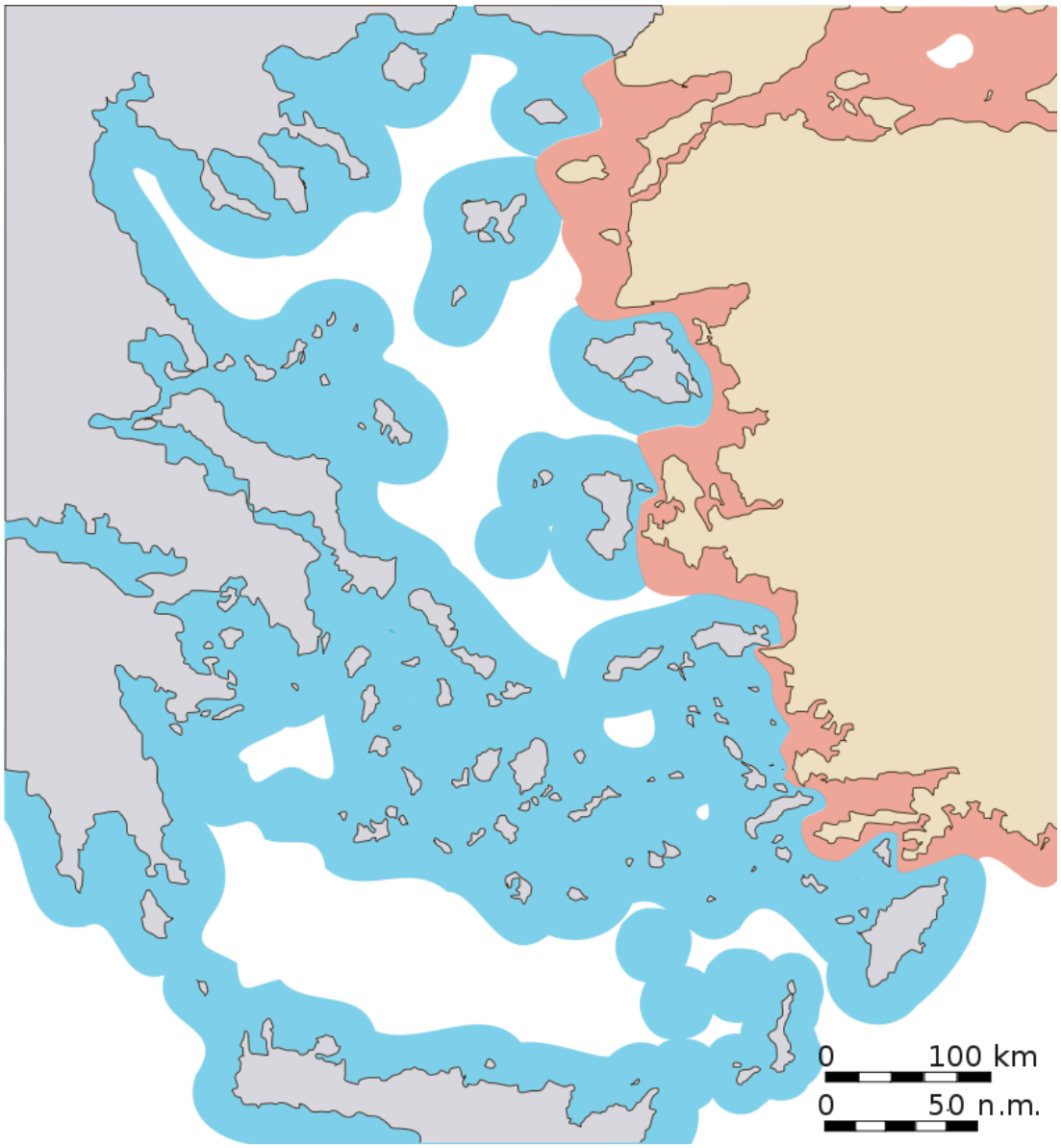
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na verilen ruhsat alanlarında da görüldüğü gibi Türkiye Adalar (Ege) Denizi'nde Kıta Sahanlığı'nın Denizin orta yerinden yapılmasını ve arada bulunan adaların baypas edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu adalara kıta sahanlığı verilmesinin uluslararası hukuka uygun olmayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin aksine Yunanistan bu adaların da kıta sahanlığı

olduğunu öne sürmekte ve mevcut sınırın adalar ile Anadolu arasından geçmesi gerektiğini savunmaktadır. 1958 yılında belirlenen kıta sahanlığı kavramı her ne kadar açık denizlerde 200 mil karşılıklı kıyılarda orta hat olarak belirlenmişse de bu durum Adalar (Ege) Denizi'nde farklılık göstermektedir. Yunan tarafı orta hat savını desteklemekte ve Anadolu'nun dibindeki adaları anakarası ile birleştirmek gayretindedir. Bu gayreti desteklemek için de takımada kavramına başvursa da 1982 sözleşmesinden de göreceğimiz üzere anakarası olan devletler takımada özelliğinden faydalanamaz ibaresini göz önünde bulundurmak gerekir. Ayrıca bu sözleşme başka ülkeye ait adaların diğer ülkenin kıta sahanlığı içinde kalmasının bir sorun olmadığını belirtmektedir.[166]

İlk Casus Belli kararının 1970'li yıllarda verildiği bilinmelidir. Dönemin Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger'e durumun vahametini anlatan bir mektup yazmıştır. Mektupta Adalar (Ege) Denizi'nde Yunanistan'ın Karasularını 12 mile çıkarmak istemesi ve bunun olması durumunda Adalar (Ege) Denizi'nin biz Yunan Gölü haline getireceğinden bu kararın savaş sebebi sayılacağı belirtilmiştir. Karasuları sorunu Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonraki dönemde Türk Yunan ilişkileri açısından en önemli sorun oldu. [167]

[166] Hakan Cem Işıklar, *Ege'de Çözülemeyen Türk-Yunan Sorunları ve Casus Belli*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, , İstanbul , Mart 2009, s.98-102.
[167] Hakan Cem Işıklar, *a.g.e.* , s.75-76.

Harita 10 Ege Denizi'nde Karasuları'nın 12 Mile Çıkarılmasını Gösteren Harita

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ege_sorunu#/media/Dosya:Aegean_12_nm.svg , (Erişim Tarihi: 25.12.2022 17:12)

29 Mayıs 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan'ın petrol arama faaliyetlerine karşılık olarak *Çandarlı Sismik Araştırma Gemisi*'ni askeri gemiler eşliğinde Adalar (Ege) Denizi'ne göndermiştir. Bu durum Yunanistan tarafında tepkilere neden olmuş ve ülkenin savaş durumuna getirilmesi için harekete geçilmişti. Hatta Amerika Birleşik Devletleri büyükelçisine verilen bilgide Selanik'te savaş uçaklarının hazır olduğunu bildirmişlerdir. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit Bürüksel'de yaptığı açıklamada;

Yunanistan'ın Adalar (Ege) Denizi'ne çözüm için taraf olmadığını ve Türkiye'nin bu denizde tüm haklarını koruyacağı yöndedir. Yunanistan'da cunta yönetiminin devrilmesi sonrasında kurulan Karamanlis Hükumeti Uluslararası alanda güç kazanmaya çalışırken Türkiye'de Bülent Ecevit Hükumeti düşmüş yerine kurulan azınlık hükumeti olan Sadi Irmak Hükumeti Adalar (Ege) Denizi konusunda zayıf kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen Karamanlis hükumeti petrol arama çalışmalarına devam edeceklerini ve Yunan çıkarlarını korumaya devam edeceklerini açıklamasının ardından, Sadi Irmak Hükumeti Norveç'ten kiralanan *Longva Sismik Araştırma Gemisi*'nin Adalar (Ege) Denizi'nde kullanılacağını açıklamıştır. Yunanistan'ın Norveç'e baskı yapmasına rağmen Türkiye'nin araştırma için bu geminin kullanılacağını açıklaması gerginliği arttırmıştır. Amerikan ambargosuna rağmen Türkiye'de askeri hareketlilik artmıştır. Bu durum üzerine Yunanistan durumu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek istemiş ve 12 mil kararını da uluslararası alanda tescil ettirmek istemiştir. Uluslararası Adalet Divanı teklifini tepkilere rağmen kabul eden Sadi Irmak Hükumeti düşmüş yerine Süleyman Demirel Başbakanlığında kurulan hükumet durumun ikili görüşmelerle çözülmesi gerektiğini açıklamıştır. 17 Mayıs 1975 tarihinde Roma'da bir araya gelen iki ülke Başbakanları konunun Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi konusunda anlaşmıştır. Demirel'in Sadi Irmak Hükümet'ini bu konuda eleştirmesine rağmen kabul etmesi Bülent Ecevit tarafından eleştirilmiştir. Türkiye bu mahkemenin yetkisiz olduğunu öne sürerek herhangi bir savunma yapmamıştır. Nitekim mahkeme 19 Aralık 1978 de verdiği kararla bu konuda yetkili olmadığını belirtmiştir. [168]

Demirel her ne kadar ikili görüşme çağrısı yapsa da iç baskılara dayanamayıp Adalar (Ege) Denizi'nde daha sert politikalar uygulamaya başlayacaktır. Bu bağlamasa *Sismik I Araştırma Gemisi*'nin savaş gemileri eşliğinde denize açılacağının ilan edilmesi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Sismik I on gün süreyle Saros Körfezi ve Yunan Adaları civarındaki uluslararası sularda araştırma yapacaktı. Demirel'in politik baskıları ortadan kaldırmak için *Sismik I*'in 6-21 Ağustos

[168] Sinan Kıvanç, ''ABD Merkezi İstihbarat Teskilatı (CIA) arşiv Belgelerine Göre Ege Sorunu'', *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1, yıl 2020, s. 16-19.

tarihlerinde ikinci kez denize açılacağını ve Türk Karasuları, Limni ve Midilli arasında sismik araştırma yapacağını duyurması Yunanistan'ın bu konuda nota vermesiyle sonuçlanmıştır. Türk tarafı bu notayı kabul etmemiş, Yunan savaş uçakları Adalar (Ege) Denizi'nde alçak uçuş gerçekleştirmiştir. Yunanistan konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'na taşısa da herhangi bir sonuç alamaması Demirel'in elini güçlendirmiş ve *Sismik I*'in üçüncü kez göreve çıkacağını açıklamıştır. Ecevit'in baskıları ile Demirel Sismik I'in dördüncü kez göreve çıkacağını açıklamış ve Yunanistan tarafından olası bir ateş durumuna karşılık verileceğini açıklamıştır. Gerginleşen ilişkiler için İsviçre'nin Bern şehrinde bir araya gelen taraflar 10 maddelik Bern Deklarasyonu'nu yayımladılar. Bu deklarasyona göre taraflar kıta sahanlığı için görüşmeler yapacak ve birbirlerini incitici açıklamalar yapmayacaktı. 1977 yılında seçimleri kazanan Ecevit, Demirel'e yaptığı eleştirilere karşın daha sakin bir politika izlemeyi tercih etmişti. Bu politika Karamanlis tarafından olumlu karşılanmış ve taraflar Montrö şehrinde 14 Nisan 1978 tarihinde bir araya gelmişlerdi. Durum bu sefer tam tersine dönmüş Karamanlis muhalefet tarafından baskıya uğramış ve Demirel'in durumuna düşmüştü. Bu nedenle sert bir politika izlemek zorunda kalmış ve bunun ilk adımı olarak 14 Nisan 1978 tarihindeki toplantıyı iptal etmiştir. 1982 yılında Türkiye 2674 sayılı yeni Karasular Yasası ile Adalar (Ege) Denizi'nde karasuları 6 milde tutmuş, Yunanistan'ın 12 mile çıkarması durumunu savaş sebebi saymıştır.[169]

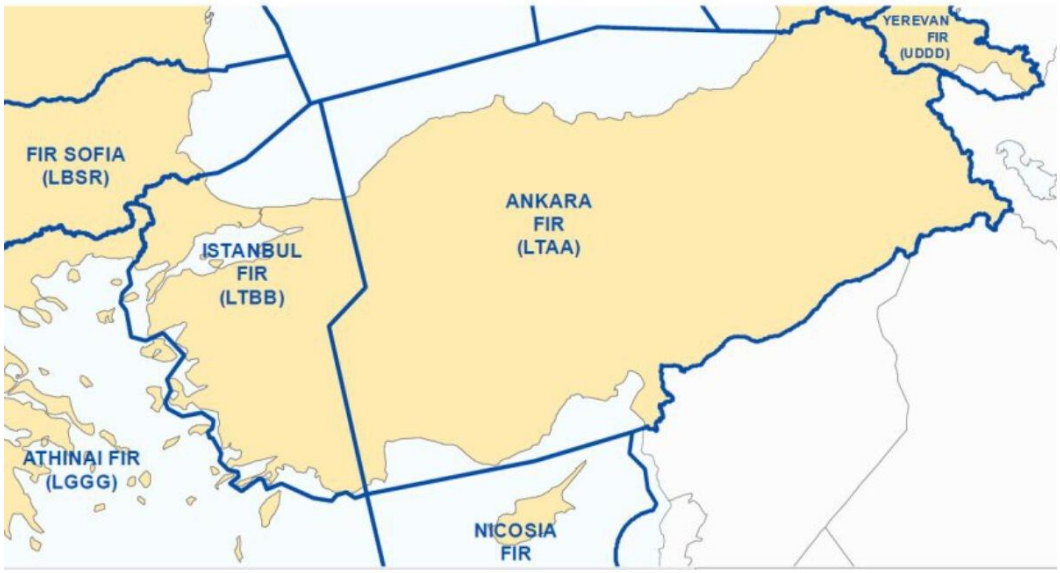
3.1.2. Hava Sahası ve Fır Hattı Sorunu

1947 yılında Sivil Havacılık Kuruluşu, uçuşlarda güvenliği sağlamak amacıyla dünyayı Uçuş Malumat Bölgesi FIR (Flight Information Region)'ne böldü. Bu bölme uçuş emniyeti, trafik durumu, meteorolojik olaylar hakkında bilgiler vermektedir. Nitekim uluslararası hava sahalarında sorumluluk yüklenen devletlere egemenlik hakkı tanınmamıştır. FIR içinde yapılacak ya da yapılan uçuşlar uluslararası hukuka göre belirlenir. 1952 ''ICAO Paris Antlaşması'' ve 1958 ''ICAO Cenevre Antlaşması'' Avrupa devletlerinin FIR hattını belirlemiştir. Adalar (Ege) Denizi'nde

[169] Sinan Kıvanç, *a.g.m.*, s. 19-21

hem Türkiye hem de Yunanistan'a FIR alanı verilmiştir. Ancak bu alanların neye göre belirlendiği çok da açık belirtilmemiştir. [170]

Harita 11 1952 ''ICAO Paris Antlaşması'' ve 1958 ''ICAO Cenevre Antlaşması'' Avrupa Devletlerinin FIR Hatları

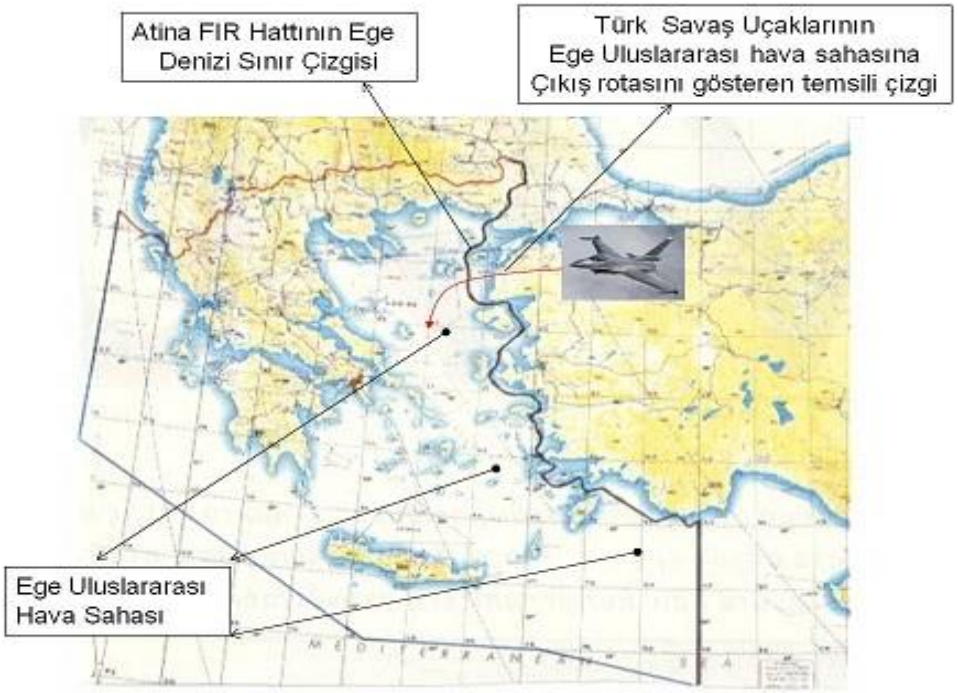
Kaynak:https://www.insamer.com/tr/egede-turk-yunan-geriliminin-kavramsal-haritasi-ve-taraflarin-tezleri_3633.html , (Erişim Tarihi: 25.12.2022 20:01)

Bu belirsiz sınırlar içinde Türk Devletine ait uçaklar uluslararası sulara geçmek için Yunanistan FIR hattını kullanmak zorundadır. Uçuş planlarını Yunanistan'a vermemekle suçlanan Türkiye'nin hava trafik kurallarını çiğnediği iddia edilmektedir. Nitekim Türkiye'nin bu durumu kabul etmesi Adalar (Ege) Denizi'nde Türkiye aleyhinde bir durum oluşmasına sebep olacaktır. IFR (Aletli Uçuş Kuralları)'de uçuş yapan uçaklar yerdeki bazı cihazlardan uçuş yardımı alırlar ve bunun için bir ödeme yaparlar. Bu yapılan ya da yapılacak uçuş için bir ücret ödeme zorunluluğu vardır. Bundan dolayı uçuş gerçekleştirilmeden önce bir form doldurmaları gerekmektedir. Bu uçuş biçimi yolcu uçakları tarafından tercih edilir. VFR (Görsel Uçuş Kuralları) ise pilotların kendi yetenekleri ile gerçekleştirdiği uçuşlardır. Helikopterler, eğitim uçakları, özel jetler ve askeri uçaklar tarafından

[170] Hakan Cem Işıklar, *a.g.e.,* s.136-137.

kullanılır. Bu uçuş biçimi sadece gündüz şartlarında yapılan uçuş biçimidir. Nitekim bu uçuş biçiminde ilgili FIR bölgesine bir ödeme yapmayı gerektiren bir durum yoktur. Sadece tavsiye amaçlı bilgilendirme alabilirler. [171]

Harita 12 Ege Denizin'deki Uluslararası Hava Sahası ile Atina FIR Hattının Çakıştığını Gösteren Harita

Kaynak:https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/turk-genelkurmayi-internet-sitesinden-yunan-ucaklarinin-egedeki-taciz-haberlerini-neden-artik-yayinlamiyor, (Erişim Tarihi: 25.12.2022, 21:40)

Yunanistan, Atina FIR'ını kendi ulusal hava sahası gibi göstermeye çalışmakta, FIR ile ilgili Türk girişlerinin de hava sahası ihlali gibi göstermektedir. 1952 yılında çizilen bu FIR hattına Türkiye'nin hiçbir itirazı olmamış, bu durum Yunanistan'ın bu sınırı hava sahası sınırı gibi görmesine sebep olmuştur. Ulusal Hava Sahası, devlet kara sınırları ve onlara bağlı olan karasuları üzerindeki egemen haktır. Yunanistan 1931 yılında hava sahasını 10 mil olarak ilan etmiş, Türkiye ile Yunanistan arasındaki olumlu hava ve Türkiye'nin henüz hava sahası hakkındaki önemi

[171] Hakan Cem Işıklar, *a.g.e*, s.137-138.

kavrayamaması buna itiraz etmemesine sebep olmuştur. Nitekim bu hava sahasına tepki 2 Haziran 1974'te Yunanistan'ın bunu ICAO'ya bildirmesi ile olmuştur. Türkiye buna tepkiyi 1975 yılında planlı askeri tatbikatlar vesilesi ile dile getirebilmiştir. Türkiye Yunan kıyılarından 6 mile kadar olan bölgeyi tehlikeli bölge ilan etmiştir. 5 Mayıs 1975'te Yunanistan'a 6 millik bir hava sahasını tanıdığını bildirmiştir. Türk savaş uçakları Yunan adalarının 7-8-9 mil yakınından uçarak 10 millik bir hava sahasını kabul etmediğini göstermektedir. Nitekim Yunanistan'ın uluslararası alandaki şikayetleri de pek makul görülmemektedir.[172]

3.1.3 Kardak Krizi

25 Aralık 1995 tarihinde *''Figen Akat''* isimli Türk gemisi Kardak kayalıkları yakınında karaya oturdu. İki ülkenin istikrarsız süren iç siyasetinin gerekli gündemi artık mevcuttu. Nitekim bir süredir tartışılmayan karasuları sorunu bu olayla kendini tekrardan gün yüzüne çıkarmış oldu. Yunanistan geminin karaya oturduğu yerin kendi karasuları olduğunu ve kurtarma çalışmasını kendilerinin yapacağını bildirmişler fakat geminin kaptanı buranın Türk karasuları olduğunu söyleyerek yardım teklifini reddetmiştir. Diplomasi trafiğinin ardından 26 Aralık günü Güllük Limanına çekilmiştir. Figen Akat gemisinin karaya oturmasıyla başlayan tartışmalar, Kardak kayalıklarının her iki ülke tarafından hak iddia etmelerine sebep olmuştur. Kelemez Adası Belediye Başkanı, adanın papazı ve Antenna isimli Yunan televizyon kanalının adaya çıkarak Yunan bayrağı dikmesi tansiyonu arttırmıştır. Bunun üzerine ertesi gün Hürriyet Gazetesinin iki temsilcisi adaya giderek Yunan bayrağını indirmiş ve Türk Bayrağını adaya dikmiştir. İki tarafta da iki görüntünün de izlenmesi haklın konuya dahil olması ve baskıyı arttırmasına sebep olmuştur. Yunan Hükumeti baskılara boyun eğerek adadaki Türk Bayrağının indirilmesi için 28 Ocak 1996 askeri bir birlik göndermiştir. Adadaki Türk Bayrağı indirilmiş ve yaklaşanlara ateş edileceği duyurulmuştur. Türkiye bu noktada asker olmayan diğer adaya SAT Komandoları ile çıkarma yapmış bir çatışmanın eşiğinden dönülmüştür. Amerika Birleşik

[172] Hakan Cem Işıklar, *a.g.e.* , s.138-150.

Devletleri'nin araya girmesiyle bir çatışma yaşanmadan iki adadan da askerler çekilmiştir. [173]

3.2. YUNANİSTAN'IN ADALAR ÜZERİNDE GAYRİ RESMİ TUTUMU

3.2.1. EGAYDAAK (Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar)

EGAYDAAK yani Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar ilk defa 1936 yılında dönemin İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'nın 800 civarındaki ada, adacık ve kayalığa bayrak dikmek, isimlerini yazmak kaydıyla çinko levha dikmek ve seyyar fenerler yerleştirmek gibi faaliyetleri ile farkına varılmıştır. İlk adli yetki kullanımı 3 Nisan 1984 yılında Kardak Kayalıklarının 1 mil güneyinde 4 Yunan denizcinin 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'na uygun davranmamaktan yargılandığı süreçte olmuştur. Diplomatik olarak 1937'de İtalya, 1950 ve 1953'te Yunanistan'ın tarafından yapılan müracaatların cevapsız bırakılması olmuştur. EGAYDAAK sorunu gerçek anlamda Anadolu sahillerine yakın 11 ıssız adanın Yunanistan tarafından iskân edileceği haberi yapılınca başlamış, 25 Aralık 1995 yılındaki Kardak Krizi ile derinleşmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Osmanlı'nın halefi olması sebebi ile Adalar (Ege) Denizi'nde 937 adet ada, adacık ve kayalığın Türkiye'nin olduğunu söylemiştir. En açık açıklama Dış İşleri Bakanlığı'nın 29 Ocak 1996 Tarihli notasında;

''4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'nin Kardak Adalarıyla ilgili bulunmadığı, 28 Aralık 1932 tarihli toplantı zaptının ise hukuki açıdan tamamlanmadığını belirttikten sonra, anılan belgenin Türkiye ile Yunanistan arasında geçerli olması için Atina tarafından 1950 ve 1953'de Ankara nezdinde girişim yapılmasının, bu belgelerin geçerliliği hususunda Yunanistan'ın da duraksamaları olduğunu gösterdiğini belirtmiştir.

[173] Arzu AL-Meral BALCI, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar I, Ege Denizi'nde Hâkimiyet Mücadelesi: Kardak Kayalık Krizi*, Academia Yayınevi, Kütahya, Nisan 2018 , s.28-33.

O tarihten sonra da Türkiye ile Yunanistan arasında bu konuda bir anlaşma akdolmadığına dikkat çekilmiştir. Bu durumda, Menteşe Adaları'nın statüsüne ilişkin olarak sadece 1947 Paris Barış Antlaşması'na başvurabileceğine, bu Antlaşma'nın 14/1'inci maddesinde İtalya'dan Yunanistan'a devredilen 14 adanın ismen zikredildiğine, ayrıca 'bitişik adacıklar' ibaresine yer verildiğine, işaret olunmuştur.

En yakın Yunan adasına 5.5 deniz mili uzaklıktaki bir kayalığın, ne bitişik ne de adacık olduğu vurgulanmıştır. Bu vesile ile Yunanistan'a devredilen adaların anılan Antlaşma madde 14/2 çerçevesinde askerden arındırılmış statüye tabi olduğu anımsatılmıştır. Bu konuya ek olarak, Ege'deki küçük adalar ile kayaların durumunun genel anlamda belirsizlik içerdiği, ayrıca Antlaşma'da yer alan 'bitişik adacıklar' teriminin muğlak olduğu, bu nedenle bunların aidiyetlerinin anlaşma yolu ile belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yunanistan'ın bazı küçük adalar ile adacıkları yapay ve gösterişli bir şekilde iskana açma çabalarının herhangi bir hukuki sonuç doğurmayacağı da bildirilmiştir.''[174]

Lozan Barış Antlaşması'nın 16'ncı maddesi gereğince ada, adacık ve kayalıkların anlaşmazlığa konu olacaklarının statüsü kararın 165'inci paragrafına göre Türkiye daha önce egemen olduğu bu adalardan vazgeçmiş olacak, fakat bunlar sahipsiz toprak olamayacaktır. Bu topraklar üzerinde egemenlik hakkı belirsiz kalacak, gelecekteki talep sahipleri ile ikili görüşmelerle çözülecektir ibaresi konunun tek taraflı çözümünü imkânsız kılmıştır.[175]

[174] Cihat Yaycı, *Yunanistan'ın Talepleri…*, .54-61.
[175] Ali Kurumahmut- Sertaç Hami Başeren, *Ege'de Gri…*, s.70.

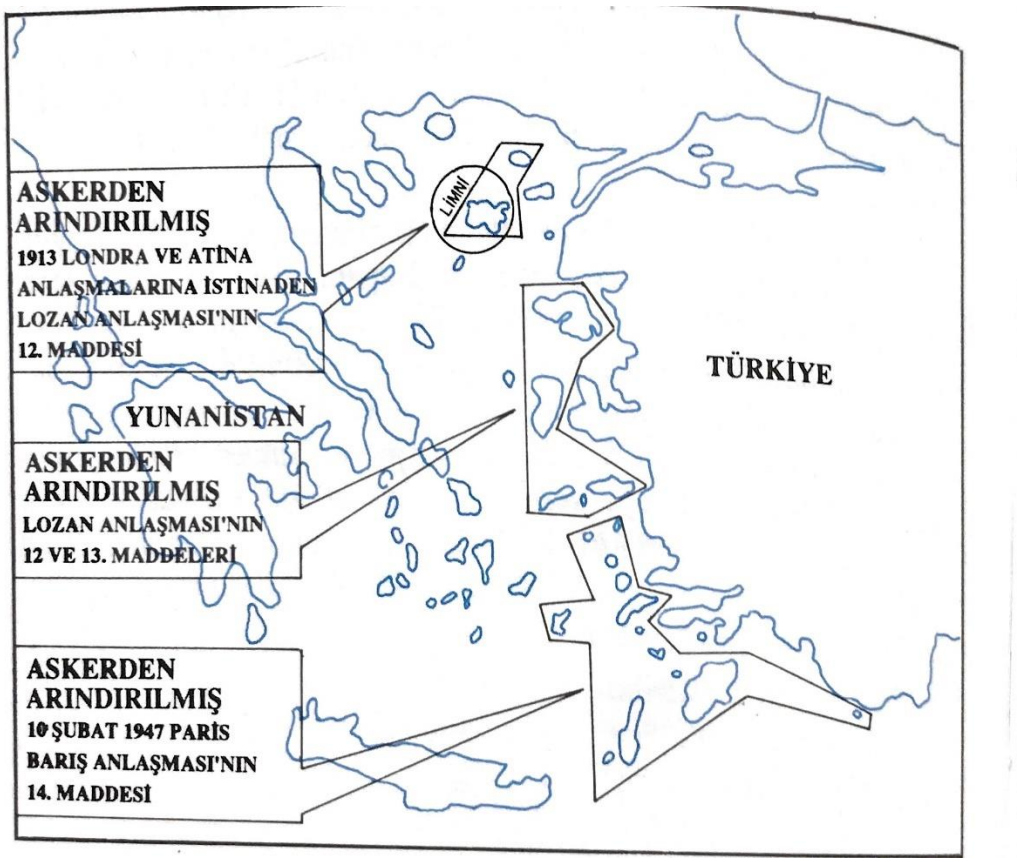
Harita 13 Egemen Belirsiz Ada, Adacık ve Kayalıklar

Kaynak: https://turkdegs.org/icerik/egemenligi-antlasmalarla-devredilmemis-ada-adacik-ve-kayaliklar-egaydaak-meselesi (Erişim Tarihi 25.12.2022, 23:45).

3.2.2. Adaların Silahlandırılması

Harita 14 Askerden Arındırılmış Statüde Olan Adaların Konumunu Gösteren Harita

Kaynak: Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu, İnaf Uluslararası İlişkiler Ajansı, Haziran 1991, İstanbul, s.22

Yunanistan Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte değişen konjonktürün ve buna bağlı olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler ve NATO sözleşmeleri bağlamında hem Türkiye hem de Yunanistan'ın taraf olmasından dolayı Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması hükümlerinin geçersiz olduğunu savunmaktadır. Buna bağlı olarak iki devletin savaşan devletler olarak masaya oturduğu Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1930'lu yıllarda dostluk kurması bu askersizleştirmeyi gereksiz kılmaktadır. Nitekim 1930 Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması, 1933 Samimi Antlaşma Misakı, ve Balkan Antlantı'nın güven ortamını kuruduğunu ve daha önceki antlaşmaların hükümlerinin gereksiz olduğunu belirtmektedir. Adaların askerileştirilmesine dayanak olarak 1936 yılında imzalanan

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların statüsünün değişmesinin adaların da statüsünü değiştirmesine neden olduğunu belirtmiştir. [176]

Yunanistan ilk askeri tesisini ve havaalanını 1952'de Leryoz Adasına kurmuştur. Bu askerileştirme 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra hız kazanarak devam etmiştir. Yunanistan'ın iddia ettiği Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'nin Boğazönü Adaları olan Bozcaada ve Gökçeada'yı silahlandırabileceği ibaresi yer almamaktadır. Nitekim 1947 Paris Barış Antlaşması'nda açıkça belirtilmesine rağmen 12 (Menteşe) Ada'nın silahlanması durumuna Türkiye'nin antlaşmaya taraf olmadığını belirterek engellemek istemektedir.[177]

Yunanistan 1953 yılından itibaren adalara gizlice silah taşımaya başlamış, 1964 yılından itibaren de asker varlığını oluşturmaya başlamıştır. Türkiye bu duruma karşılık 1964 ve 1969 yılında Yunanistan'a nota vermiş fakat Yunanistan bu durumu inkâr etmiştir. Kıbrıs Barış Harekatı'nın başarılı ve hızlı bir şekilde tamamlanması, 150 yıldır süregelen Yunan yayılmacılığını korkutmuş, Adalar (Ege) Denizi'nde Türkiye'nin yanı başındaki adaları işgal edebileceği düşüncesi adaların silahlandırılmasında etkili olmuştur. İlk defa 1975 yılı Montrö görüşmelerinde Yunan tarafı adaları silahlandırdığını itiraf etmiş ve bunun Lozan Barış Antlaşması'na uygun olmadığını fakat Türkiye'ye bir saldırı planları olmadığı için bunun bir sorun olmadığını dile getirmişlerdir. 1981 yılında PASOK Partisi adaların hukuken silahlandırılabileceğini ilan etmiş ve şartların değiştiğini söylemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Yunanistan için adalara yapılan bu askeri yığınak meşru savunma hakkıdır. Türkiye 1982 ve 1985 yıllarında bu askerileştirilen adaların derhal boşaltılıp Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması şartlarına geri dönülmesi gerektiği ile ilgili Yunanistan'a nota vermiştir. Bu çağrıya da 1995 ve 1997 yıllarında yapılan çağrılara da daha çok silah göndererek cevap vermiştir. Türk siyasilerin adalara askeri çıkarma yapılabileceği yönündeki açıklamalarına karşın askeri bir çatışma olmamıştır.

[176] Hüseyin Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s.31-35.
[177] Cihat Yaycı, *Yunanistan'ın Talepleri…*, .130-132.

Nitekim Yunanistan askerden arındırılmış statüde bulunan neredeyse tüm adaları askerileştirmiş ve helikopter pisti, havaalanı gibi askeri alanlar inşa etmiştir.[178]

3.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Münhasır Ekonomik Bölge ilk olarak 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde belirlenen, kıyı devletlere bazı haklar veren deniz hukuku kavramıdır. Bu kavram kıyı devletlerine daha önce açık deniz olan 200 millik bir mesafeyi Münhasır Ekonomik Bölge ilan etme hakkı tanımıştır. Ortaya çıkan bu belirsiz yapı, ülkeler arasında anlaşmazlıklara yok açmıştır.[179]

Münhasır Ekonomik Bölge kıyı devletinin egemenliği altında değildir. Münhasır Ekonomik Bölge sınırını belirleyen, eylem yapan ya da yapacak kıyı ülkesi bir diğer kıyı ülkesinin haklarını gasp etmemelidir. Bu durum uluslararası kanun ve kurallara göre yapılmalıdır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 77'inci maddesine göre hak sahibi devlet Münhasır Ekonomik Bölgesinde araştırmalar yapabilir, doğal kaynakları işleyebilir. Fakat bir başka ülkenin bunları yapabilmesi için bölge sahibinden izin alması gerekmektedir. Yine bahsi geçen sözleşmenin 74'üncü maddesi gereğince sınırlandırma hakkaniyet ilkesine ve bu ilke gereğince 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'ıncı maddesi gereğince ''eşit uzaklık'' temelinde yapılmalıdır. Türkiye Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir. Ama taraf olmamasına rağmen Münhasır Bölge ilanı yapabilir. Nitekim 05.12.1986 tarihinde 86/11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Karadeniz'de 200 millik Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmiştir. Fakat Adalar (Ege) Denizi'nde ve Akdeniz'de ilan etmemiştir.[180]

---

[178] Cüneyt Yenigün, ''Ege'de Barış Yolunda Donmuş Sorunlar'', *Dünya Çatışmaları*, Cilt:1, 3. Baskı, 2010, s. 721

[179] Fevzi TOPSOY, ''Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği'', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, Y. 2012, Sa. 3, s.217-218.

[180] Nur Jale Ece, ''Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler'', *Journal Of Eta Maritime Science*, 12 aralık 2016, DOI ID: 10.5505/jems.2017.29200, s. 82-84.

3.2.4. Doğu Akdeniz Sınırlarının Belirlenmesi

İlerleyen teknoloji, artan talep ve keşfedilen gaz ve petrol yatakları sebebi ile Doğu Akdeniz'de hem kıyı ülkelerinin hem de küresel aktörlerin iştahını açtı. Bulunduğu açıklanan rezervler Türkiye'nin 572, Avrupa'nın 30 yıllık ihtiyacını karşılayacak vaziyettedir. [181]

Yunanistan'ın Girit, Çoban, Rodos, Kerpe ve Kızılhisar'a dayandırarak oluşturmaya çalıştığı Münhasır Ekonomik Bölge alanı Türkiye'nin Akdeniz'deki alanlarının büyük çoğunluğunu gasp etmektedir. Yunanistan ortay hat prensibini adaların kendi Münhasır Ekonomik Bölgeleri vardır teziyle hesaplamaktadır. Türkiye'nin nabzını yoklamak gayesinde olan Yunanistan, özellikle Girit güneyinde açıkladığı ve arama ruhsatı verdiği alanlarda Libya'nın 39.000 km karelik bir alanını gasp etmiştir. Nitekim GKRY ile Yunanistan üye oldukları kuruluşlarda Seville Üniversitesi'ne çizdirdikleri haritayı kabul ettirmeye çalışmakta, 3'üncü devletleri buna ikna etmek istemektedirler. Türkiye'nin İsrail ve Mısır ile olan gergin ilişkileri kullanmak isteyen Yunanistan, GYRY-İsrail-Yunanistan ve Mısır-GKRY-Yunanistan üçlü mekanizmalarını oluşturmuş, bu oluşum eğitim, turizm, savunma alanları ve ortak tatbikatlar ile genişlemiştir. Bu toplantılara Lübnan, Ürdün ve Filistin de katılmış 2019 yılında İtalya'nın da katılmasıyla Doğu Akdeniz Gaz Forumu oluşturulmuştur.[182]

[181] Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s.11-16.
[182] Cihat Yaycı, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2019, s. 21-29

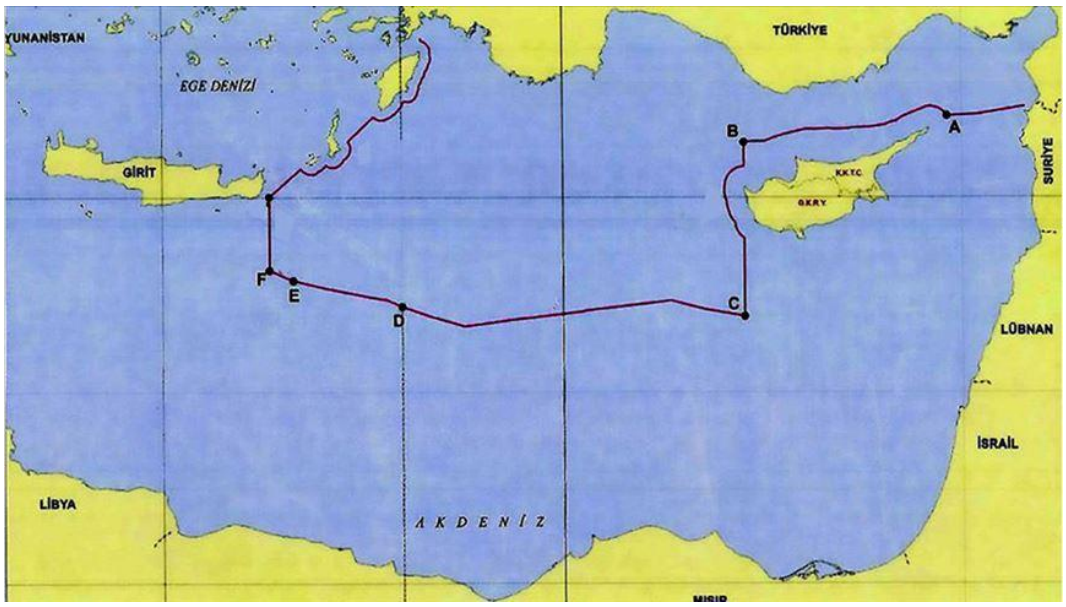
Harita 15 Seville Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Ege ve Akdeniz MEB Haritası

[183]

Kaynak: https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/sevilla-haritasi-nedir-sevilla-haritasinin-onemi-nedir-2742029 , (Erişim Tarihi 27.12.2022 , 00:53)

Harita 16 Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere Bildirmiş Olduğu Akdeniz Türk Kıta Sahanlığı

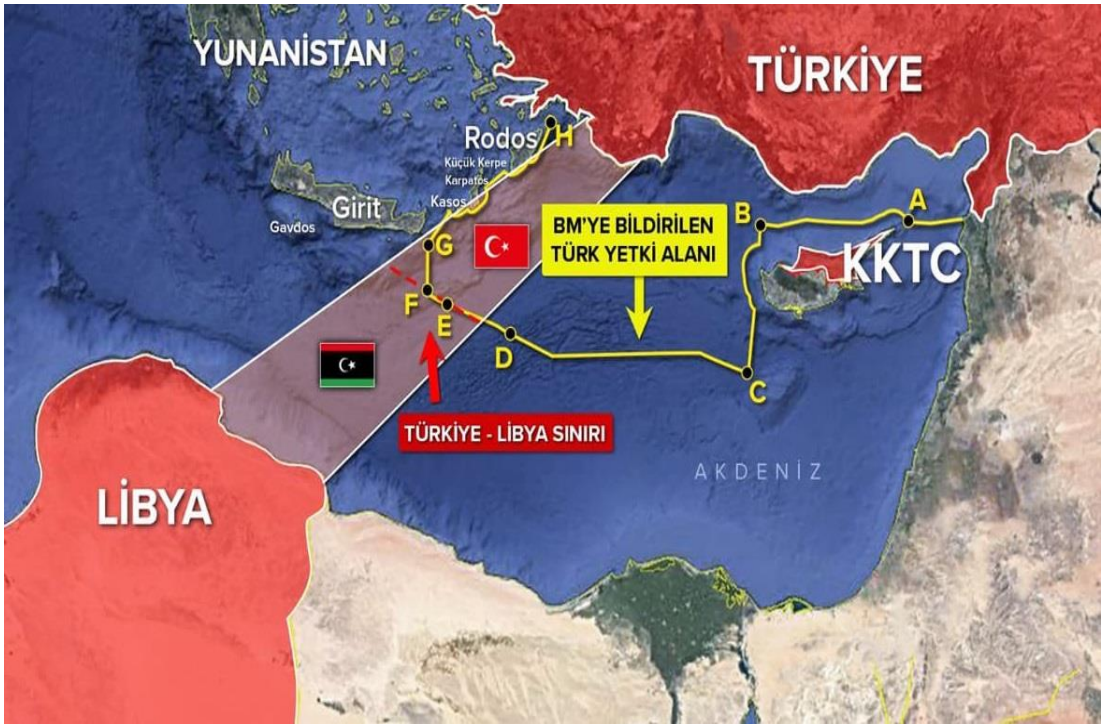
Kaynak: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261 , (Erişim Tarihi: 27.12.2022 01:11)

[183] https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/sevilla-haritasi-nedir-sevilla-haritasinin-onemi-nedir-2742029 ,(Erişim tarihi 27.12.2022 , 00:53)

12 Mart 2013 tarihinde Birleşmiş Milletlere nota verilmiş ve 28 derece doğu boylamı ile 032derece16'18'' doğu boylamı arasının Türk Kıta Sahanlığı olduğunu bildirmiştir. 28 derece doğu boylamının batısında kalan alanında ilgili devletler ile yapılacak bir antlaşma ile belirleneceğini duyurmuştur.[184]

Yunanistan ve GKRY iddialarına karşı Türkiye Cumhuriyeti Hükumeti ile Libya Devleti Hükumeti arasında 27 Kasım 2019 tarihinde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması ilişkin mutabakat muhtırası imzalanmıştır. 6 Aralık 2019 tarihinde hem Türkiye hem de Libya tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Antlaşma Birleşmiş Milletlere bildirilmesi ile dünya kamuoyuna duyurulmuş, Libya ve Türkiye artık resmi olarak deniz komşusu konumunda olmuşlardır.[185]

Harita 17 Türkiye ve Libya Arasında Yapılan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Antlaşmasını Gösteren Harita

Kaynak: https://www.formathaber.com/bm-turkiye-libya-arasinda-imzalanan-deniz-yetki-alanlari-anlasmasini-onayladi-5093/ , (Erişim Tarihi 27.12.2022 , 01:31)

[184] Cihat Yaycı, *Libya Türkiye'nin…*, s. 33-34
[185] Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz…*, s.158-160

SONUÇ

Sanayi Devrimini tamamlayan İtalya'nın sömürü devleti için en iyi alternatifi Osmanlı toprağı olan Trablusgarb idi. Coğrafi olarak yakın olan bu topraklarda sömürge devleti kurmak isteyen İtalya 1911 yılında buraya saldırdı. İşte tam da bu eylem ile başlayan süreç Trablusgarb'ta hem sivil halkın hem de askeri birliklerin direnmesi sonucunda İtalya istediğini alamamış ve Osmanlı'yı burayı teslim etmeye mecbur bırakmak için 12 Ada (Menteşe Adaları)'yı işgal etmişti. Nitekim bu hareket Osmanlı'nın Trablusgarb konusunda geri adım atmasına sebep olacak ve burayı İtalya'ya vermeyi kabul edecekti. Akabinde patlak veren Balkan Savaşı ve Yunanistan'ın Averof Zırhlısı ile Ege (Adalar) Denizi adalarını teker teker işgal etmesi sebebi ile İtalya ile imzalanan Uşi Antlaşması gereği savaştan sonra adı geçen 12 (Menteşe) Ada'yı Osmanlı'ya iade edecekti. Balkan Savaşı süresince aidiyeti Osmanlı'ya ait sadece 12 Ada (Menteşe Adaları) kalmıştı. Fakat I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve İtalya'nın İtilaf Devletleri tarafına geçmesi sebebi ile İtalya taraf olduğu antlaşmaya uymayarak adaları ilhak etti. Ege (Adalar) Denizi'ndeki adalar ve Kızılhisar (Meis) Adası Kurtuluş Savaşı öncesinde Anadolu'nun işgali için hem İtalya hem de Yunanistan için birer sıçrama tahtası görevi görmüş ve Anadolu'nun işgalini bu devletlerce kolaylaştırmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda İtalya ile Türkiye neredeyse savaşmamış ve İtalya Anadolu'dan çekilmiştir. Fakat değişen politikaları sebebi ile elinde tuttuğu adaları Türkiye'ye vermeyi reddetmiştir. Türkiye bu bağlamda üzerindeki baskı, nerdeyse 80 yıldır savaşan toplumun tükenmişliği, adalar kadar önemli konumda olan kapütülasyonlar gibi diğer konular sebebi ile adalar konusunda önemli kazanımlar elde edememiştir. 1930'lu yıllarda her ne kadar İtalya ile Türkiye arasına bazı sınır anlaşmaları yapılmış ya da yapılmaya çalışılmışsa da II. Dünya Savaşı öncesi İtalya bu adaları silahlandırmayı ihmal etmemiştir. II. Dünya Savaşı sürecine geldiğimizde Yunanistan ve İtalya'nın elinde tuttuğu adaların neredeyse tamamında savaş yaşanmış, İtalya'nın yenilgisi ile Almanlar tarafından işgal edilmişlerdir. Bu adaların her ne kadar Almanlar tarafından Türkiye'ye verilmesi teklif edilmişse de Sovyetler Birliği'nin boğazlar ve Doğu Anadolu Bölgesinde hak iddia etmesi ve baskısının yanında savaştaki tarafsızlık konumunun bozulmasını

istememesinden dolayı bu teklifleri reddetmiştir. II. Dünya Savaşı'nda adaların Alman işgalinden kurtarılması için Anadolu topraklarından harekât planı yapılmışsa da Türkiye'nin bu adalardan çıkmama ihtimali üzerine bu planlar devreye sokulmamıştır. İngiltere'nin de bu adalarda açıkça hak iddia etmesi sebebi ile Türkiye bir girişimde bulunamamıştır. Nitekim 1947 Paris Barış Antlaşması ile Kızılhisar (Meis) Adası dahil İtalya'nın elinde tuttuğu adlar Yunanistan'a verilmiştir. Türk Karasularının içinde dahi bulunan bu adaların ilerleyen yıllarda sorun çıkaracağı çok açıktır ki 1970'li yıllarda TPAO'nun verdiği petrol arama ruhsatları ilk kıvılcımı yaratmıştır. 90'lı yıllarda yaşanan Kardak Krizi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. 90'lı yıllardan beridir karasuları, hava sahası, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, fır hattı gibi birçok konuda ihtilaf devam etmektedir. Nitekim bu adaletsiz paylaşımın bu sorunları peşinde getireceği çok bellidir. Bu adaletsiz paylaşım yıllardır iki ülke arasına büyük sorunlar yaratmış ve ilerleyen yıllarda da yaratmaya devam edecektir. Yunanistan'ın mesnetsiz iddiaları, Avrupa Birliği'nin taraflı yaklaşımı bu çatışmaların bitmeyeceğinin habercisidir. Aynı 1923 ve 1947 yıllarındaki gibi Türkiye'yi adalardan soyutlayan yaklaşımla bugün de denizlerden soyutlamaya çalışmaktalardır. Seville Üniversite'sine çizdirilen Münhasır Ekonomik Bölge Haritası bunun en büyük ispatı niteliğindedir.

KAYNAKÇA

AK Gökhan, ‘’Ege’deki Hayalet: Türk-Yunan Deniz Sınırı, Durum ve Etkiler’’, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:10, Sayı:20,(Güz 2014), s.267-270

AKBAŞ Murat, ‘’Ege Denizi Adalarının Egemenlik Süreci ve Karasuları Sorunu’’, s. 6

AL Arzu -Meral BALCI, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar I, Ege Denizi'nde Hâkimiyet Mücadelesi: Kardak Kayalık Krizi*, Academia Yayınevi, Kütahya, Nisan 2018, s.28-33

ALTAN Sabahat, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, TTK Yayımları, Ankara, 2014, s. 72 – 114

ANDONYAN Aram, Balkan Savaşı, (İstanbul, Aras Yayınevi, 2012), s. 26

ARSLAN Ali, Bülent YILDIRIM, ‘’Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti Ve Osmanlı Devletinin Tutumu (1878-1908)’’, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2013, Cilt 15, Sayı 1, s. 228-230

ATABAY Mithat, İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar, (Ankara, Paradigma Akademi, 2013), s. 10 - 37

BEAN, C. E. W. (1941), *The Official History of Australia in the War of 1914-1918*, Volume I: The Story of ANZAC (The First Phase), Angus&Robertson Ltd., Australia.

BEEHLER W. H., *İtalyan Türk Savaşı*, , Maviçatı Yayınları, İstanbul 2017, s. 28–95

BELEN Fahri, *20'nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, , Remzi Yayınevi, İstanbul, 1973, s.71

BOLAT Mahmut – Burak Güneş, ‘’Montrö Boğazlar Sözleşmesine Giden Yolda Rebus Sıc Stantıbus (Koşullardaki Köklü Değişimler) İlkesi’’, *Ankara*

Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 71 (2022), s. 71-73

BOSCH C. Emin, *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları II. Kısım*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1943, ss.151

BÜYÜKTUĞRUL Arif , *Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler* , Belleten, C.XLIV, S. 176, s. 744

CHILDS Tımothy W. , *Trablusgarp Savaşı ve Türk – İtalyan Diplomatik İlişkileri*, , İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1 - 58

DİAKOV V. – S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi Cilt:2 Roma*, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 54 - 56

DİKİCİ Ali, ‘’Osmanlı Mekedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı’’, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 24, Kış 2010, s. 81-87

DOĞAN Cabir , ‘’Fethinden Kaybına Rodos’’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:30, Aralık 2013, s.69-77

DÖNMEZ Etem , ‘’Antik Çağda Rodos ve Rodos Heykeli’’, *Eski Çağ Araştırmaları Dergisi, Sayı* 6, Eylül 2018 , s. 6-12

DURGUN Bülent , ‘’Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi’nde Osmanlı İmparatorluğu’nun Deniz Yolu Ulaştırması’’, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Aralık 2011, Yıl 7, Sayı 14, Harp Akademileri Basımevi, s. 149

ECE Nur Jale, ‘’Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler’’, *Journal Of Eta Maritime Science*, 12 Aralık 2016, DOI ID: 10.5505/jems.2017.29200, s. 82-84

EDİZ İsmail , ‘’İtalya’nın Oniki Ada’yı İşgali ve Güney Arnavutluk Sorunu (1912-1918)’’, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:11, Sayı 1 , Yıl 2016, s. 46-48

ELEKDAĞ Şükrü , *İki Büyük Savaş Stratejisi*, Milliyet, 2 Aralık 1994

ERBAŞ Fatih , ‘’19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler’’, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi*, Sayı: 8, 2016, s.138 - 142

ERİM Nihat , ‘’Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt 1, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmalıları)’’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 1953, s.557-586

ERRİNGTON R. Malcom , *Hellenistik Dünya Tarihi M.Ö. 323-30*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2018), ss. 231 - 233

FREEMAN Charles , *Mısır, Yunan ve Roma , Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Dost Kitabevi, Ankara, Ağustos 2003) s. 256.

GÖKMAN Muzaffer , *Tarih Boyunca Ege Kavgası*, Eğitim-Öğrenci Yayınları, İstanbul, 1977, s. 180.

GÜNEŞ Günver – Aysun Sarıbey Haykıran, ‘Türk-İtalyan Savaşı’nda Kuşadası’nın Bombalanması’’, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu Osmanlı Devleti’nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildiriler*, Ankara, 2013, s. 85 – 87.

GÜZEL Hasan Tevfik , ‘’Hasta Adam Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı’’, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:1, Mart 2017, s.109- 110.

HALL Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşının Provası, ,* Homer Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 4 – 5.

HAYTA Necdet ,’’Rodos ile 12 Ada’nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu’’, *OTAM Dergisi*, Sayı: 5, 1994, s. 133-137.

IŞIKLAR Hakan Cem, *Ege’de Çözülemeyen Türk-Yunan Sorunları ve Casus Belli*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, , Mart 2009 s.75-150

İNCE Fuat , Lozan Barış Antlaşması Ve Ege Adaları, *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Antlaşması Özel Sayısı*, 2013, s. 109-120

İPLİKÇİOĞLU Bülent , *Eski Batı Tarihi I, Giriş, Kaynaklar, Bibligrofya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 101

KARADUMAN Tuğrulhan ,'' Rodos'un Fethinden Önce Osmanlı ve St. Jean Şövalyeleri Arasındaki İlişki'', *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Haziran 2019, ss. 1035 – 1040

KARAKAŞ Nuri , ''Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)'', *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 12, 2013, s.94 – 105

KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt, II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s. 216 – 287

KAYMAKÇI Mustafa, ÖZGÜN Cihan, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Deniz'inde Yükselen Sessiz Çığlık https://www.rodosistankoyturkleri.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/Rodos-ve-%C4%B0stank%C3%B6y-T%C3%BCrkleri-Ege-Denizinden-Y%C3%BCkselen-Seesiz-%C3%87%C4%B1%C4%9Fl%C4%B1k.pdf S. 78,79.*

KIVANÇ Sinan, ''ABD Merkezi İstihbarat Teskilatı (CIA) arşiv Belgelerine Göre Ege Sorunu'', *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1, yıl 2020, s. 16-21

KOLOĞLU Orhan , *Abdülhamid Gerçeği*, Gür Yayınları, , İstanbul, 1987, s.295 – 296.

KÖSTÜKLÜ Nuri , ''1821 Yunan İsyanı ve Sultan Mahmud'un Bilinmeyen Bir Fermanı'', *Belgi Dergisi*, Kış 2020, Cilt:2, Sayı: 19, ss. 2030-2036

KÖYLÜ Murat, ''Batı Anadolu`nun İşgalinin Türk, Yunan Ve İngiliz Siyasi

Tarihine Etkisi'', *Toros Üniversitesi İibf Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl:3 Sayı:6 Aralık 2016, s.149 - 157

KURŞUN Zekeriya, ''Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin Mukadderatındaki Yeri'', *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildiriler*, Ankara, 2013, s. 3-8

KURTCEPHE İsrafil , ''Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali'', *OTAM Dergisi*, Ankara, 1991, s.212-213

KURUMAHMUT Ali – Sertaç Hami Başeren, *Ege'de Gri Bölgeler Unutul(may)an Türk Adaları,* Türk Tarih Kurumu Matbaası, Ankara, 2004, s. 65-70

KURUMAHMUT Ali , *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1998, s.2-5.

KUTBAY Elif Yeneroğlu , *Doğu Ege Adaları'nın Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2005, s. 28.

KÜÇÜK Cevdet , *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara 6/2001, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.8-14

LOVALEV V. Diakov S. *, İlkçağ Tarihi* Yordam Kitap, , İstanbul, Ağustos 2014, ss.180-285.

MANSEL A. Müfit , *Ege ve Yunan Tarihi,* TTK Yayınları, Ankara , 2014), s. 111

MENGEŞ Yeter, *İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk-İtalyan İlişkileri*, Libra Yayınevi, İstanbul , 2018 , s.116- 139

MENGEŞ Yeter, ''İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe (Rodos, 12 Ada Ve Meis) Adaları'', *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34 ,2017-Bahar,291-297

MOSCATİ Sabatino , *Fenikeliler,* Dost Kitabevi, Ankara Ağustos 2004, s. 143

ODABAŞI Nemci , ‘’Yunan Zırhlısı Averof’un Osmanlı Donanması ve Ekonomisi Üzerindeki Etkisi’’*, U.Ü. Fen – Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, 2015, s. 212-214

ÖZCAN Besim , ‘’Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası’’, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2, 2007, s. 7 - 13

PABUÇÇULAR Hazal , *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2020, s. 14 - 218

PAZARCI Hüseyin , *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s.31 - 35

PAZARCI Hüseyin , *Uluslararası Hukuk,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 258.

SERBESTOĞLU İbrahim, ‘’ Yunanistan’a Geçiş Sürecinde Teselya Müslümanlarının Durumu’’, *Belleten Dergisi*, Aralık 2014, Cilt 68, Sayı 283, s.1078-1081

SONGUR Funda , ‘’ Abdülaziz Dönemi Osmanlı Donanması’’, *International Academic Research Congress,* October 2017, s.1634-1635

ŞAHİN Çiğdem , “Çanakkale Savaşları’nda İtilaf Kuvvetleri Üssü İmroz Adası (Gökçeada)”, Gürsoy Akça ve İkbal Vurucu (Ed.), *Savaş ve Toplum- Savaş Üzerine Yazılar*, Eğitim Yayınevi, Konya, s. 219-244.

ŞAHİN Kenan , ‘’Ege Denizi’nde Yetki Alanları Paylaşımının Öncülü: Karasuları Sorunu’’, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 17 Sayı: 40, s: 707-709

ŞIVGIN Hale , ‘’İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü’’, *Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı 11, 2012, s. 2

ŞİMŞİR Bilal , *Ege Sorunu Belgeler, 1912-1913*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s. XVL

TAŞKIRAN Cemalettin , *Oniki Ada Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar*, (İstanbul,

Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, Eylül 2007, s. 100 - 123

TAŞKIRAN Cemalettin , *Ürkek Bir Siyaseten Ağır Bedeli Oniki Ada*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2007, s.15-20.

TEKİN Oğuz , *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, , İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 90-208

TOPRAK Serap , '' Megali İdea'ya Bir Örnek: Girit'', *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 135- 136

TOPSOY Fevzi, ''Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği'', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , C. XVI, Y. 2012, Sa. 3, s.217-218

TUNA Ozan , ''Çatalca Savaşı'nda Türk Donanmasının Desteği'', *Studies of The Ottoman Domain*, Cilt 6, Sayı 10, Şubat 2016, s. 25

TUNCER Hüner , *Trablusgarp ve Balkan Savaşları (1911-1913),* , Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 16-41

Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu, İnaf Uluslararası İlişkiler Ajansı, Haziran 1991, İstanbul, s.22

UÇAROL Rıfat , *Siyasi Tarih 1789-2012,* Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 154-231

ÜÇOK Bahriye , *İslam Tarihi Emeviler – Abbasiler,* Sevinç Matbaası, , Ankara, 1968, s. 5 - 6

ÜSTÜNER Ahmet , ''1770 Çeşme Vakasında Batıklar Meselesi'', *Hıstory Studies* , Cilt: 11, Sayı: 6, Aralık 2019, s. 1877-1898

YAYCI Cihat , *Yunanistan'ın Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevapları*, Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-23.1. Dizi-Sayı:13, Ankara 2020, S.54-132

YAYCI Cihat , *Doğu Akdeniz Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, Kırmızı Kedi

Yayınevi, İstanbul, 2020, s.11-16.

YAYCI Cihat , *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 21-29

YENİGÜN Cüneyt , ''Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Sorunları'', *Sakarya Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü*, Araştırma Görevlisi, s. 2-3

YENİGÜN Cüneyt , ''Ege'de Barıs Yolunda Donmus Sorunlar'', *Dünya Çatışmaları*, Cilt:1, 3. Baskı, 2010, s.721

ZENGİNKUZUCU Dikran M.- Abdülbari ÇİNTAN, ''Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Statüsünün Güncel Gelişmeler ve Kanal İstanbul Projesi Bağlamında Değerlendirilmesi'', *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt1, sayı2, 2019, s. 71-72

ZEYREK Suat , ''Balkan Devletlerinin İttifak Arayışı ve Osmanlı Devleti'', *Tarih Dergisi*, Sayı 57, İstanbul 2013, s. 70 - 72

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b6/TurkishGrayZoneIslands.svg/1200px-TurkishGrayZoneIslands.svg.png (Erişim Tarihi: 20.12.2020, 22:38)

https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=150&dil=1&wiki=1&catid=4#:~:text=Bilge%20Umar'a%20g%C3%B6re%20Etimolojik,ad%C4%B1nda%20bir%20destan%20ki%C5%9Fisi%2yarat%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b6/TurkishGrayZoneIslands.svg/1200px-TurkishGrayZoneIslands.svg.png (Erişim Tarihi: 20.12.2020, 22:38)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Colossus_of_Rhodes_1745.jpg (Erişim Tarihi: 20.12.2020 23.05)

https://islamansiklopedisi.org.tr/rodos (Erişim tarihi: 23.11.2020 saat: 01:26)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/Territorial_changes_of_the_Ottoman_Empire_1829.jpg (Erişim Tarihi:22.12.2020, 20.30)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Bulgaria_San_Stefano_Berlin_1878_TB.png

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Balkans_1878.png

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Balkan_Wars_Boundaries.jpg

https://turkdegs.org/icerik/yunanistanin-karasularini-3-deniz-milinden-6-deniz-miline-cikarmasi (Erişim Tarihi: 25.12.2022, 16:16)

https://tdpkrizleri.org/index.php/1974-1976-ege-denizi-krizi (Erişim Tarihi: 25.12.2022 , 16:34)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ege_sorunu#/media/Dosya:Aegean_12_nm.svg (Erişim Tarihi: 25.12.2022 17:12)

https://www.insamer.com/tr/egede-turk-yunan-geriliminin-kavramsal-haritasi-ve-taraflarin-tezleri_3633.html (Erişim Tarihi: 25.12.2022 20:01)

https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/turk-genelkurmayi-internet-sitesinden-yunan-ucaklarinin-egedeki-taciz-haberlerini-neden-artik-yayinlamiyor (Erişim Tarihi: 25.12.2022, 21:40)

https://turkdegs.org/icerik/egemenligi-antlasmalarla-devredilmemis-ada-adacik-ve-kayaliklar-egaydaak-meselesi (Erişim Tarihi 25.12.2022, 23:45).

https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/sevilla-haritasi-nedir-sevilla-haritasinin-onemi-nedir-2742029 (Erişim Tarihi 27.12.2022, 00:53)

https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261 (Erişim Tarihi: 27.12.2022 01:11)

https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/sevilla-haritasi-nedir-sevilla-haritasinin-onemi-nedir-2742029 (Erişim tarihi 27.12.2022, 00:53)

https://www.formathaber.com/bm-turkiye-libya-arasinda-imzalanan-deniz-yetki-alanlari-anlasmasini-onayladi-5093/ (Erişim Tarihi 27.12.2022 , 01:31)